

Československý kompas

1919—1949

Pražské nakladatelství, knihtiskárna, vydavatelství a komisionářství.

ČK, tiskařskou a vydavatelskou akciovou společností v Praze, založily pražské banky, záložny a hospodářské svazy, které složily základní kapitál 1 mil. Kčs, jenž byl po dvou letech zvýšen na 2 mil. Předsedou správní rady byl zpočátku bankovní ředitel T. Kratochvíl, ke konci 20. let B. Svoboda, v 30. a 40. letech MUDr. F. Brdek. Ředitelem byl od založení V. Kalousek, kterého vystřídal 1940 V. Kasal. Za nacistické okupace zněl název *Českomoravský kompas*. Společnost sídlila v Praze II, Ve Smečkách 13; tiskárna a vydavatelství byly umístěny na Smíchově, Plzeňská 79.

ČK vydával převážně literaturu politickou, státovědnou, právníkou a národohospodářskou. Tomuto zaměření byly uzpůsobeny i knižnice, v nichž vycházely některé obecně důležité právní normy, soupisy firem rozvíjejících činnost na území republiky s popisem jejich obchodně právních náležitostí, turistické průvodce aj. Nejvýznamnějším kulturněpolitickým činem ČK bylo vydání Masarykova slovníku naučného (za vrchní redakce Z. V. Tobolky) a Místopisného slovníku ČSR od B. Chromce. ČK vydal také Tobolkova Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného, a vytiskl 11 svazků Tobolkovy sbírky Monumenta Bohemiae typographica, obsahující faksimilovaná vydání vzácných starých tisků s informativními přílohami (1. Tisk Chelčického Síti víry, 2. Kališnický pasionál z r. 1495, 3. Pavel Severin z Kapí Hory a jeho tisk Písně chval božských z r. 1541, 4. Český knihtiskař Mikuláš Konáč z Hodiškova a jeho tisk M. J. Husi z r. 1520, 5. Šest tisků Mikuláše Konáče z Hodiškova a Jana Wolffa 1507—1511, 6. Český knihtiskař Jan Šmerhovský a jeho tisk z r. 1519 Velmi pěkná kronika, 7. M. Kuthen: Kronika o založení země České, 8. Nový zákon z r. 1475, 9. Missale Pragense z r. 1479, 10. Michala Weisseho Ein new Gesangbuchlen a jeho tiskař Jiří Štyrsa, 11. Psalterium z r. 1499; 1926—32). — Beletrii vydával ČK v prvním dvacetiletí řídice. Teprve v období nesvobody založil několik knižnic. Především to byla *Knižnice dramatického umění*, v níž vychá-

zely divadelní hry původní i přeložené (O. Barényi, J. J. Bor, J. Drda, V. Drnák, D. C. Faltis, J. Grmela, K. Hadrbolec, M. Hlávka, A. Javorin, F. Kožík, S. Lom, M. Lomová, V. M. Strojil, F. Šrámek, F. Tetauer, M. Tomanová, A. J. Urban; z cizích: J. W. Goethe, M. Hausmann, H. von Kleist, T. de Molina, Molière; 27 sv.). Původní beletrie vycházela v edici *Kompas — Knižovna všech* (Z. Bár, J. Grmela, K. Hadrbolec, F. Hampl, J. Havlíček, V. Kaplický; 6 sv.). V knižnici *Kompas mládeže* vyšly Nové české pohádky, do kterých byly zařazeny práce 22 českých spisovatelů a další prózy pro děti (D. Filip, J. Grmela, H. Hodačová, M. Mellanová, P. Skála, J. Spilka; 7. sv.).

KNIŽNICE. *Beletrie a dokumenty*: Monumenta Bohemiae typographica (1926—32); Kompas mládeže (1941); Kompas — Knižovna všech (1941—42); Knižnice dramatického umění (1941—44). — *Ostatní*: Poučná knihovna čs. republikána (1919); Zákony Československé republiky (1920); Komentované zákony ČSR (1921—42); Československý kompas (1920—23); Průvodce Československého kompasu (1923—25); Kompas technický (1948—49). ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE: Masarykův slovník naučný (7 sv., 1923—33); B. Chromec: Místopisný slovník ČSR (1929); Z. V. Tobolka: Politické dějiny čs. národa od r. 1848 až do naší doby (4 sv., 1932—37); O. Barényi: Píseň lásky (1942) + Lhářka (1943) + Veliká hvězda (1943) + Herečka (1944) + Zámek Miyajima (1944) + Román (1945); A. Vaněček: Pátá symfonie (1943) + Písař u Sv. Víta (1946); F. B. Vaněček: Vlaštovky se vracejí (1946). ■ PERIODIKUM: Ústřední oznamovatel (národohosp. obdeník, v úř. části orgán ministerstva spravedlnosti, 1919—49).

oh

Český časopis estetický

1920—1921

Revue pro estetiku a kritiku umění.

Podtitul: Sborník pro estetiku, vědy příbuzné a uměleckou výchovu. — *Redaktor*: J. Bartoš. — *Nakladatel*: B. Kočí, Praha. — *Periodicita*: čtvrtletník, od dubna 1920 do ledna 1921 vyšla 4 čísla.

První český list věnovaný výhradně estetice; kladl si za cíl spolupůsobit na řešení „krize estetiky“. Estetika, která se rozpadla na jednotlivé speciální vědy o umění, měla být znovu postavena na jednotný filozofický základ.

ČČE si vytyčil program návratu k idealistické předherbartovské estetice, která byla „vědou o duchu“ a jejíž metoda byla spekulativní. Akcent na intuitivní poznání byl polemicky namířen proti dosavadní orientaci k metodologii přírodních věd. Z těchto pozic vycházely studie J. Bartoše, F. Mareše a T. Trnky. Ostatní práce souvisely s hlavním zaměřením listu jen volně (O. Fischer, E. Chalupný aj.).

zt

Český časopis filologický viz Časopis pro moderní filologii

Český lid

1891—1914, 1923—32, od 1946

Nejstarší český národopisný časopis, věnovaný otázkám lidové kultury a lidových tradic.

Podtitul: 1891—1914 (roč. 1—23) Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku; 1923—32 (roč. 24—32) Sborník pro studium lidu československého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi; 1946—50 (roč. 1—5, staré číslování 33—37) Časopis pro dějiny venkova a národopis; 1951—69 (roč. 38—56) bez podtitulu; od 1970 (roč. 57) Národopisný časopis. — *Redaktor:* 1891—95 (roč. 1—4) L. Niederle a Č. Zíbrt; 1895—1932 (roč. 5—32) Č. Zíbrt, přičemž 1930—32 (roč. 30—32) ho zastupovala Z. Hochová-Brožíková; 1946—49 (roč. 1—4, staré číslování 33—36) V. Černý a K. Chotek; 1950 (roč. 5, staré číslování 37) F. Bulánek; 1951—62 (roč.

38—49) O. Skalníková; 1963—68 (roč. 50—55) J. Kramařík; 1969—72 (roč. 56—59) V. Scheufler; 1973—76 (roč. 60—63) A. Pitterová; od 1977 (od roč. 64) A. Robek. — *Vydavatel:* 1891—1914 (roč. 1—23) F. Šimáček, Praha; 1923—32 (roč. 24—32), též jako zodpovědný redaktor, J. Svátek, Praha; 1946—51 (roč. 1—5, staré číslování 33—38) nakl. Brázda, Praha; 1952 (roč. 39) Vládní komise pro vybudování ČSAV v Přírodovědeckém nakladatelství, Praha; 1953 (roč. 40) Kabinet pro národopis ČSAV v nakladatelství ČSAV, Praha; od 1954 (od roč. 41) Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v nakl. ČSAV, později Academia, Praha. — *Periodicita:* 1891/92—1913/14 (roč. 1—23) dvouměsíčník, 6 čísel od října do července; 1923/24—1928/29 (roč. 24—29) měsíčník, od října do července 10 čísel; 1930—31 (roč. 30—31) měsíčník, od ledna do prosince, s výjimkou srpna a září, 10 čísel; 1932 (roč. 32) jen několik čísel; 1946—52 (roč. 1—7, staré číslování 33—39) měsíčník, 12 čísel, přičemž 1951—52 (roč. 38—39) 6 dvojčísel; 1953—71 (roč. 40—58) dvouměsíčník, 6 čísel; od 1972 (od roč. 59) čtvrtletník, 4 čísla ročně.

ČL vznikl v době rozmachu vědeckého národopisného studia a národopisného hnutí na sklonku 19. století, kdy byla založena i národopisná společnost jako vrcholné centrum vědecké práce na poli etnografie a folkloristiky, kdy vznikala centrální i krajinská národopisná muzea a sbírky a kdy se připravovala Národopisná výstava československá (1895). 1. číslo ČL vyšlo na podzim 1891; jeho část antropologickou a archeologickou řídil L. Niederle, část kulturněhistorickou a etnografickou Č. Zíbrt. Podle redakčního programu neměl být časopis „sborník prací jedné vědy, ale sborník prací, jež z různých stanovisek osvětlovati budou vznik, vývoj a život, slovem, celé bytí lidem reprezentovaného národa českého“. Když L. Niederle založil samostatný časopis pro antropologii a archeologii, ujal se od podzimu 1895 redigování ČL Zíbrt sám a soustředil jeho obsah na tematiku etnografickou, folkloristickou a kulturněhistorickou. Zíbrtovi se podařilo získat velmi široký okruh přispěvatelů, a to zejména z řad krajinských vlastivědných pracovníků, takže ČL pod jeho vedením přinášel bohatý a rozmanitý materiál ze všech českých krajů a ze Slovenska a dotýkal se všech úseků života a kultury českého lidu. Zatímco časopisy Národopisný sborník československý (1897—1905) a Národopisný věstník československý (od 1906) měly vysloveně odborně vědecké zaměření, Zíbrtův ČL si udržoval ráz

Český lid

popularizační a živý styk se širokým zázemím spolupracovníků a čtenářů.

Vyšlo v něm do 1932 přes 3 000 příspěvků, týkajících se převážně národopisné problematiky, ale i četné příspěvky obsahu historického, kulturněhistorického a částečně i literárněhistorického. V dlouhé řadě přispěvatelů se objevují přední čeští i slovenští vědci, spisovatelé i četní krajinští pracovníci, jako jsou K. V. Adámek, J. Š. Baar, F. Bartoš, A. Blažek, F. J. Čečetka, Ad. Černý, J. Čižmář, V. Flajšhans, V. A. Francev, K. Handzel, B. Hoblová, Z. Hochová-Brožíková, Č. Holas, J. L. Holuby, F. Homolka, E. Horský, O. Hostinský, I. Hošek, J. K. Hraše, J. F. Hruška, L. Janáček, A. Jirásek, J. Klvaňa, J. A. Konopas, J. Kopáč, J. Košťál, J. Koula, J. F. Král, A. Kraus, F. Kretz, J. Š. Kubín, L. Lábek, H. Landsfeld, F. Lego, H. Máchal, J. L. Mikoláš, Z. Nejedlý, V. J. Nováček, T. Nováková, V. J. Novotný, F. Pátek, P. Pavělka, O. Pisch, A. Podlaha, K. Procházka, L. Ríznarová-Podjavorinská, K. Rozum, V. Řezníček, V. Schulz, J. Misárek-Slavičinský, J. Soukup, J. Stíbal, A. Šebestová, A. Šolta, V. Tille, A. Tomíček, J. Tykač, R. Tyršová, M. Václavek, T. Vansová, F. Velc, J. Vluka, J. Volf, J. Vycpálek, J. Vyhlídal, Z. Winter, F. Zapletal, J. Zbořil, O. Zich aj. Oslabený zájem o lidovou kulturu a o národopis po první světové válce vedl k tomu, že se okruh spolupracovníků i čtenářů postupně zužoval, až časopis 1932 zanikl. — Po 1945 byl ČL obnoven jako časopis pro dějiny venkova a národopis, od 1951 dostal nové zaměření a stal se hlavní odbornou tribunou českého etnografického a folkloristického bádání.

BIBLIOGRAFIE: L. Kunz: Soupis prací Zíbrtova ČL, 1—32, 1892—1932 (1960). ■ L. Kunz: Bibliografický profil Zíbrtova ČL (1892—1932), ČL 1977.

os

Český zpěvníček

1855—1891

Populární společenský zpěvník z 2. poloviny 19. století.

ČZ (od 6. vyd. s tit. *Československý zpěvník*) vyšel v osmi postupně rozmnožovaných vydáních u J. Pospíšila v Praze (1855, 1857, 1860, 1862, 1864, 1873, 1880, 1891). Pořadatel je anonymní; *Nápěvy k Českému zpěvníčku*, sestavené F. Martincem, vyšly 1856 ve zvláštním svazku. ČZ obsahuje texty písní lidových i texty umělých (většinou zlidovělých) písní vlasteneckých, milostných, studentských aj. Původně zahrnoval 161 písní, postupně se jeho obsah rozrostl na dvojnásobek (v 8. vyd. 327 písní). Mezi doplňky jsou mj. výňatky ze známých oper českých i cizích; po 1861 je hojněji zastoupen žánr písní vlasteneckých a politických.

ČZ se stal po Pichlově Společenském zpěvníku českém (poprvé 1851) druhým nejrozšířenějším zpěvníkem své doby. Obráží věrně dobový repertoár společenského zpěvu, pokud mohl být tištěn; stranou zůstaly (z písní obecně známých) některé písně revoluční, radikálně nacionalistické a protiklerikální. Mezi četnými zpěvníky z 2. pol. 19. stol. představuje populární typ zpěvníku, odpovídajícího pokročilému stadiu kolektivity národního zpěvu.

LITERATURA: B. Václavek, R. Smetana: K dějinám českého společenského zpěvu a zpěvníků, in *Český národní zpěvník* (1949).

kh

Jan Češka

† před 23. 10. 1551 *Pardubice*

Kněz a vychovatel, autor českého výboru z latinské a řecké literatury.

O jeho mládí a o tom, kde nabyl vysokého vzdělání, nemáme zpráv. Pocházel možná

Český obzor literární viz Kritická příloha Národních listů

z Načeradce, kde měl příbuzné, jimž odkázal velkou část majetku. 1490—1500 byl vychovatelem dvou synů Viléma z Pernštejna, Jana a Vojtěcha, a připravil pro ně latinský výchovně zaměřený výbor z klasických autorů a z díla Petrarckova. Působil pak patrně dosti dlouho v Pardubicích; tam pro něho 1531 poslali Kutnohorští s nabídkou fary, ale ve své žádosti neuspěli. Některé zprávy uvádějí, že 1531 byl Č. kazatelem v Betlémské kapli a že byl přijat do konzistoře podobojí. 1534 byl správcem fary u Sv. Jiljí v Praze. Od svého někdejšího svěřence J. z Pernštejna dostal pardubické děkanství (1538—40), 1541 přešel k Pernštejnům jako zámecký kaplan. Byl Janovým rádcem v duchovních záležitostech, doprovázel ho 1546 na cestě do Čech a byl účastníkem jeho rozmluvy s J. Augustou v Litomyšli.

Svůj výbor z klasických autorů přeložil Č. vynikajícím způsobem do češtiny (Kniha výborná... a k čtení velmi užitečná z písem velmi starodávných pohanských mudrcův vybraná..., 1529). Dílo, které se obvykle v literatuře uvádí pod názvem Řeči a naučení hlubokých mudrcův, bylo po smrti autorově v 16. stol. dvakrát reeditováno s pozměněnými tituly a znovu bylo vydáváno za obrození. Část tohoto spisu zveršoval Š. Lomnický v díle Instrukcí mladému hospodáři (1586).

KNÍŽNĚ: Kniha výborná a člověku všelikterakého věku i stavu k čtení velmi užitečná z písem velmi starodávných pohanských mudrcův vybraná... (Plzeň 1529). ■ **EDICE:** Příkladné řeči a užitečná naučení vybraná z kněh hlubokých mudrcův... (1786, ed. F. F. Procházka); Základové moudrosti a opatrnosti... (1844, ed. F. S. Bezděka); Řeči a naučení hlubokých mudrců (1982, ed. M. Nedvědová). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1782—86. ■ **LITERATURA:** P. J. Šafařík in F. S. Bezděka: Základové moudrosti a opatrnosti (1844); J. Jireček: Rukověť 1 (1875); J. Sakař in Dějiny Pardubic (1926); in sb. Dějiny Plzně (Plzeň 1965); viz též EDICE.

zdt

Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898

1898

Sborník, jímž část českých spisovatelů reagovala na protistátoprávní prohlášení sociálně demokratických poslanců na říšské radě.

Sborník uspořádal V. Hladík a vydala národní sociální strana. Vyšel po volbách 1897, kdy v českých zemích bylo poprvé do říšské rady zvoleno 11 sociálně demokratických poslanců. — Česká nacionalistická buržoazie rozpoutala předvolební kampaň proti sociální demokracii, využívajíc zejména její neschopnosti programově řešit v rakouských zemích národnostní otázku, což nakonec vedlo k založení dělnické národní sociální strany. Prvním činem nově zvolených poslanců, rozhořčených nacionalistickou kampaní, se stalo protistátoprávní prohlášení, ve kterém odmítli dovolávat se historických práv českého národa, aniž by zároveň zdůraznili jeho přirozené právo na sebeurčení. Projev vyvolal další vlnu útoků na sociální demokracii, ale také rozčarování v řadách těch, kdo denně trpěli národnostním útlakem rakouského státního aparátu a jeho mocenských pák.

Právě tato skutečnost motivovala rozhodnutí některých spisovatelů připojit se k akci na podporu nově vzniklé národní sociální strany. Do sborníku přispěli verši, prózou, aforismy a vzpomínkami B. Adámek, J. Arbes, S. Čech, I. Geisslová, F. Herites, A. Heyduk, V. Hladík, R. Jesenská, A. Jirásek, A. Klášterský, A. Klose, J. Merhaut, A. E. Mužík, L. Quis, K. V. Rais, J. Rokyta, J. V. Sládek, F. X. Svoboda, R. Svobodová, J. L. Turnovský, J. Vorel, J. Vrchlický. Sborník, který chtěl k nacionalistickému programu nové strany připoutat řadu významných spisovatelů, ostře odsoudili mladí literáti (J. Herben, S. K. Neumann). Sympatizovali se sociálně demokratickým dělnictvem a na jeho podporu vystoupili již před volbami, v průběhu voleb a zvláště výrazně po volbách, 7. května 1898 na schůzi v Typografické besedě, svolané na obranu vedení Národního divadla (F. A. Šubert), které v předvečer 1. máje uspořádalo představení pro sociálně demokratické dělníky (na schůzi vystoupili J. Herben, F. V. Krejčí, F. X. Šalda aj.).

Čeští spisovatelé

LITERATURA: in sb. Čeští spisovatelé a dělnictvo (1898); J. Herben: Otevřený list některým českým spisovatelům, Čas 1898.

zp

Bohumír Četyna

* 29. 10. 1906 *Trojanovice* u Frenštátu pod Radhoštěm

† 11. 1. 1974 *Čeladná* u Frýdlantu nad Ostravicí

Prozaik, především autor historických románových kronik z dávné i nedávné minulosti kraje na pomezí Valašska a Laška; historik, národopisec a vlastivědný pracovník, editor historických pramenů a folklórních záznamů.

Vl. jm. B. Strnadel (za pseudonym, jehož užíval v beletrii od 1929, si zvolil nářeční výraz označující suchou chvoj jehličnatého stromu). Byl nejstarším ze čtyř synů pasekáře a dřevorubce. Živý vztah k valašské tradici (pověsti, místní zkazky a pohádky sbíral od svých 13 let) a k lidovému umění (strýc Jan Knebl, 1866—1962, byl sochařem a malířem) ovlivnil v této staré horalské rodině nejen Č., nýbrž i literární tvorbu jeho bratra Josefa (nar. 1912) a výtvarný projev bratra Antonína (1910—1975). Do měšťanské školy docházel Č. do Frenštátu p. R., potom rok (1922—23) pracoval s otcem v lese. Teta Anna Kneblová mu zprostředkovala přijetí do 2. třídy soukromého katolického gymnázia při jezuitském klášteře na Velehradě, avšak nespokojen odešel po roce do Olomouce, kde bydlel v kapucínském klášteře a studoval na státním reál. gymnáziu (1924—26); zde jej k literární tvorbě povzbudil profesor B. Nypel. Po těžké nemoci pokračoval ve studiu na reál. gymnáziu v Brně (na Poříčí), živil se kondicemi; tehdy se seznámil s J. Mahenem a J. Chaloupkou. V šestě se rozhodl ze sociálních důvodů studovat dále externě, musel však nastoupit vojenskou službu (1929—31, v Brně a v Opavě). Ve 30. letech pomáhal doma v hospodářství a sezónně pracoval jako lesní dělník. Polovinu roku 1936

strávil v Praze, kde navštěvoval externě přednášky F. X. Šaldy, M. Weingarta, J. Fischera i orientalisty A. Musila a seznámil se s některými významnými spisovateli. 1939—41 se věnoval studiu historických pramenů v různých archívech, zvláště v Brně a Kroměříži, 1941—42 byl archivářem a správcem muzejních sbírek ve Frenštátě p. R., pak v rámci totálního nasazení zaměstnancem obecního úřadu v Trojanovicích, kde působil po osvobození kratší dobu jako tajemník MNV. Od 1947 se věnoval pouze literatuře; oženil se 1955. V 50. a 60. letech podnikl řadu cest do východní a jihovýchodní Evropy a do zemí Blízkého východu. Na začátku 70. let vedl ostravskou pobočku znovu založeného Svazu českých spisovatelů. Zemřel na rakovinu, pohřben byl ve Frenštátě p. R.

Talent B. Č. zrál pozvolna, poznamenán extenzitou a vnitřním neklidem a chvatem. Č. začal básněmi přírodních nálad a krajinných motivů z Valašska, brzy psal také prozaické žánrové obrázky ze života horalů, ve 30. letech byl v poezii i v drobných lyrizujících prózách ovlivněn surrealismem, pokusil se rovněž o fantastické povídky a dotkl se osudů nezaměstnaných. Svou nejvlastnější tvůrčí oblast našel od 2. pol. 30. let v historické próze. Pozornost však vzbudil až v 50. letech, kdy jeho románové obrazy počaly vycházet knižně a zdůrazněním lidu jako nositele dějin a kolektivním hrdinou (*Jednou za slunovratu*) se zapojily do soudobých snah o nové pojetí historického románu; uměleckým významem pak některé svazky (*Valašský vojvoda, Jednou za slunovratu*) přerostly rámcem regionální tvorby, zejména poetickou evokací beskydské krajiny i salašnického života a dikcí i obrazností poznamenanou vlivem V. Vančury. Látku pro tetralogii *Hukvaldské rebelie* našel Č. v dějích odehrávajících se v 17. a 18. stol. na hukvaldském panství, které bylo majetkem olomouckého arcibiskupství; lidový odboj tu zachytil na základě málo známých a neznámých archívních dokumentů, základní pásmo zrcadlící historické události přitom prokládal fiktivními milostnými příběhy. Mýtus Radhoště a Lysé hory, který dodával Č. tetralogii baladičnosti, postupně slábl v druhém (nedokončeném) cyklu *Velká ráztoka*, podávajícím — s využitím autorovy autopsie — mozaikovitý obraz existenčního zápasu pobeskydských lesních dělníků za první republiky a jejich cesty k třídní-

mu uvědomění. Stylově nejucelenější a nejsobitější knihou Č. díla jsou *Besedy na staré valše*, cyklus příběhů soustředěných kolem osoby lidového šprýmaře a mudrce, posledního trojanovického fojta; do vyrovnaného celku je tu sklouben obraz života na valše s příhodami pašeráků, pohádkové motivy a lidový šprým s historickým i folklórním dokumentem a se záznamem hospodářského a společenského vývoje v prvních dvou třetinách 19. stol. Opět se zde uplatnily základní znaky Č. tvorby: romantický vztah k beskydským horám, k valašské svobodě a k prostým lidem, kteří žijí v náručí přírody a splývají s ní. — Č. práce vycházely knižně leckdy i několik desetiletí po svém vzniku a někdy procházely značným textovým vývojem (např. první verze *Drvařů* vznikla 1931, první verze románů *Jednou za slunovratu* a *Valašský vojvoda* za druhé světové války). Kromě beletrie psal Č. též práce z dějin Trojanovic a salašnické kolonizace na Valašsku, zabýval se místním nářečím, od 1934 spolupracoval s ostravským rozhlasem (národopisná pásma, povídky, fejetony, 1958 hra *Svatební smlouva*) a televizi, za války i po ní psal hry a pásma pro ochotníky (*Valašský vojvoda*, *Valchař se směje*, *Prorok Bernatský* aj.), věnoval se i osvětové a kulturně politické činnosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Allan (Mor. slez. deník), B. Trojanovský, Sigma (Mor. slez. deník), St. R. Ledan; B. S., -sb-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach akademického klubu Palacký ve Valašském Meziříčí (1935); Černá země (od 1928); Červený květ (od 1956); Čes. lid (od 1946); sb. *Dědina bojuje* (1945); *Doba* (1946); *Dolina Urgatina* (1949–50); *Elektron* (záv. čas. Tesly v Rožnově p. R., od 1962); *Hlasy Okr. muzea ve Frenštátě p. R.* (1958); *Host do domu* (1956); *Iskra* (1932); *Kalendáře Nového lidu*; sb. *Květy naší země* (1944); *Lid. noviny* (1928); *Lubina*; *Mor. noviny*; *Mor. slez. deník* (1927–38); *Naše Valašsko* (1940–50); *Niva* (od 1926); *Nová Lubina* (od 1946); *Nová svoboda* (1960 román *Vítěz nad Avary*); *Nový lid* (od 1928); *Ostravská neděle* (1939–40); *Ostravský kalendář Horník* (1960); *Panoráma* (1950); *Polední deník* (Mor. Ostrava; 1939 próza *Nesmrtelná milenka* — část jedné z verzí románu *Drvaři*, 1940 román *Milování pod Slunečním vrchem*, 1944 povídka *Vzpouza Šandaauriho*); *Práce* (Ostrava); *Pravda* (1972); *Radostná země* (1952–57); *Rudé právo* (1971); *Ruch* (od 1927); *Severomor. kalendář* (1961); *Studentský časopis* (1926–28); *Svobodné Československo* (1945–46); *Těšínský kalendář* (1935); *Valašsko* (od 1952); *Vlastiv. věstník moravský* (1957); *Vůdce dorostu* (od

1925); *Zeměd. noviny*; různé krajské noviny aj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Pomíjejcnost* (B 1935); *Milenci* (P 1940); *Krajina černá lesem* (PP 1944); *Přes hranici času* (PP b. d., 1946); *Rybář krásy* (BB 1946, z 1927–34); *Jednou za slunovratu* (R 1950, přeprac. vyd. 1953, 2. sv. tetralogie *Hukvaldské rebelie*); *Zbojníci* (R 1954, 3. sv. tetralogie); *Valašský vojvoda* (R 1957, 1. sv. tetralogie); *Sedmikvítek* (PP pro ml., 1957); *Valchař se směje aneb Tutlanci a pozorníci* (PP 1958); *Koliby v soumraku* (R 1959); *Zahrádka trněná* (P 1961); *Živly* (R 1962, 4. sv. tetralogie); *Drvaři* (R 1963, 1. sv. cyklu *Velká ráztoka*); *Ráztoka* (R 1964, 2. sv. cyklu); *Besedy na staré valše* (PP 1969, přeprac. a rozšíř. vyd. 1974); *Stíny sedmi rudokopů*. *Smok na pařezu* (PP 1971); *Stříbrný obušek* (R 1972); *Poselství zapomenutých* (R 1973). — *Ostatní práce*: *Trojanovice* (stati, 1943, pod vl. jm.); *Hory a lidé* (stati, 1944, pod vl. jm.); *Stopy minulosti na Frenštátsku* (stati, 1948, pod vl. jm.); *Radhošť v minulosti a přítomnosti* (kult. hist. přehled, 1966); *Dva staří pamětníci Alois Křoupal a Josef Kokeš* (*Nový Jičín* 1972, pod vl. jm.). ■ SCÉNICKY. *Hry a dramatická pásma*: *Valašský vojvoda* (1940); *Prorok Bernatský* (1950); *Salašnické družstvo* (1952); *Mírová cesta* (1953); *Valchař se směje* (1954); *Svatební smlouva* (1961). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Bezručův kraj* (Frýdek-Místek, 1945 — 3 čísla týdeníku). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Trojanovice zpívají* (sbírka lid. písní, 1944, s J. Rekem); sb. *Dědina bojuje*. *Trojanovice v poezii a v próze* (1945); *Založení železných hamrů ve Frenštátě pod Radhoštěm* (edice listin, 1945, pod vl. jm.); *Nejstarší kronika města Frenštátu pod Radhoštěm* (1950, pod vl. jm.); *Paměti Jana Kalusa z Frenštátu pod Radhoštěm* (1958, pod vl. jm.). ■

LITERATURA: M. Rusinský: *Epik valašských rebelií* (rozmož., Ostrava 1966); an.: *Kořeny tvorby bratří Strnadělů* (rozmož., Ostrava 1971). ■ B. Slavík: *Z mladé lyriky moravskoslezské* (ref. *Pomíjejcnost*), *LidN* 23. 1. 1935; B. Slavík in *Pisemnictví na moravském Valašsku* (1947); ■ ref. *Jednou za slunovratu*: V. Stupka, *Naše Valašsko 1950*, s. 94; V. Martinek, *SISb* 1950; M. Fišerová, *HD* 1954; M. Ivanov, *Nový život* 1954; V. Stupka, *Valašsko 1955*, s. 71 ■; ■ ref. *Zbojníci*: M. Jungmann, *LitN* 1954, č. 31 (k tomu polemika S. Sohr: *Kde je kritická odpovědnost?*, *HD* 1954); V. Stupka, *Valašsko 1955*, s. 71; A. Sivek, *Radostná země* 1954; D. Šajtar, *HD* 1954; B. Slavík, *Valašsko 1958*, s. 132 ■; Z. Vavřík: *Kytička z četny*, *LitN* 1956, č. 45; ■ ref. *Sedmikvítek*: V. Frýbová, *Kultura* 1957, č. 43; J. Krystýnek, *Valašsko 1958*, s. 58; V. Pazourek, *HD* 1957; O. Rafaj, *Nová svoboda* 16. 6. 1957 → *Portréty* (1979) ■; ■ ref. *Valašský vojvoda*: O. Rafaj, *LitN* 1958, č. 3 + *Nová svoboda* 1. 12. 1957 → *Portréty* (1979); B. Slavík, *Valašsko 1958*, s. 132; O. Šuleř, *Červený květ* 1958; P. Pešta, *Impuls* 1967 ■; ■ ref. *Valchař se směje*: O. Sirovátko, *ČL* 1959; O. Rafaj, *Nová svoboda* 1. 3.

Četyna

1959 → Portréty (1979) ■; ■ ref. Koliby v soumraku: O. R. (Rafaj), Nová svoboda 28. 2. 1960 → Portréty (1979); A. Vala, Červený květ 1960; O. Hostovská, Plamen 1960, č. 4 ■; J. Pleskot: Kořeny tvorby B. Č., SPPF Ostrava, společenské vědy (1960); O. Sirovátka: Rázovitý kout Moravy v díle B. Č., Zlatý máj 1961 (zvl. o vztazích k folklóru); ■ ref. Zahradka trněná: V. (Z. Vavřík), LitN 1961, č. 34; A. Sivek, Červený květ 1961; (or) (O. Rafaj), Nová svoboda 19. 9. 1961 → Portréty (1979) ■; ■ ref. Živly: Z. Vavřík, LitN 1962, č. 30; -zal- (H. Hrzalová), Tvorba 1962, č. 41; A. Linke, Červený květ 1962 ■; J. Svoboda: ref. Drvaři, Nová svoboda 22. 12. 1963 + Nad Ráztokou B. Č., Nová svoboda 4. 1. 1965 + B. Č. a Valašský vojvoda, in B. Č.: Valašský vojvoda (1966); ■ ref. Besedy na staré valše: M. Jungmann, Práce 11. 10. 1969; vl (Š. Vlašín), Tvorba 1969, č. 5; P. Pešta, Romboid 1975, č. 1 ■; ■ ref. Stříbrný obušek: J. Svoboda, Mladá fronta 7. 7. 1972; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 4 ■; O. Rafaj in B. Č.: Jednou za slunovratu (1974) → Portréty (1979); P. Pešta: ref. Poselství zapomenutých, Romboid 1975, č. 1; ■ nekrology: B. Slavík, Lid. demokracie (Praha) 15. 1. 1974; M. Rusinský, Nová svoboda 16. 1. 1974 + Ostravský kult. zpravodaj 1974, č. 2; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1974, č. 2 → Portréty (1979) ■; J. Svoboda: Nad osudem a dílem B. Č., Listy PPB, ř. 4, 1974, č. 5 + Brzy zapomenuté jubileum (k 70. výr. narození), Ostravský kult. měsíčník 1976, č. 12; M. Rusinský: Vzpomínka na B. Č., Ostravský kult. měsíčník 1981, č. 10; M. Etzler: B. Č., kronikář a vyprávěč valašských osudů, Vlastivěd. listy 1982, č. 1.

PP

Čin (1)

1920—1949

Nakladatelství čs. legionářů; v hojném zastoupení kulturně vzdělávacích publikací i v hodnotné beletristické produkci uplatňovalo zvláštní zřetel k výchovné funkci literatury.

Nakladatelství bylo založeno 7. 11. 1920 v Praze pod názvem *Čin — tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů v Praze*, z. s. s r. o. (1939—45 název omezen na *Čin — tiskové a nakladatelské družstvo v Praze*, z. s. s r. o.). Vedl je ing. arch. B. Příkryl, předsedou představenstva byl dr. V. Charvát

a mezi jeho členy též spisovatelé V. Kaplický (1922—23), J. Kratochvíl (1922—40) a J. Kopta (1927—39). 1921 mělo družstvo 198 členů, 1923 dosáhlo maxima 217 členů, pak počet kolísal kolem 200, 1935 poprvé klesl pod 190 členů, v příštích letech dále klesal (poslední dochovaný záznam 1940 126 členů). Č. měl vlastní knihkupectví (koncesi získal 1922 B. Fikejz) a komisionářství. Družstvo a nakladatelství sídlily v tehdejší Praze II, a to postupně: 1920—21 Kateřinská 40, 1921—27 Vojtěšská 14, 1927—37 Karlovo nám. 27, 1938—40 Dittrichova 13. Knihkupectví bylo v Lazarské 8.

Nakladatelství Č. patřilo ke středně velkým (v prvních 10 letech dosáhla jeho produkce necelých 200 knih), usilovalo však o relativně široký a přitom vyhraněný vydavatelský program. Bylo založeno jako nakladatelství čs. legionářů; to se projevovalo jak ve vydávání užitkových publikací (Příručky čs. legionářů, Příručky čs. vojáka, Kalendář čs. legionáře, Kapesní kalendář čs. legionáře), tak v množství literatury o národní a demokratické revoluci a ve výběru domácích autorů. Demokratické a levicové zaměření nakladatelství (řada členů představenstva byla příslušníky sociálně demokratické strany) se mj. uplatňovalo tím, že při vydávání legionářské beletrie preferoval Č. jednoznačně linii představovanou pracemi J. Kratochvíla a J. Kopty (jeho Třetí rota zde dosáhla 19 vydání). V pojetí legionářské ideje se Č. opíral o dílo prvního čs. prezidenta, který se stal jeho kmenovým autorem. Vycházely zde Masarykovy sebrané spisy a zároveň samostatně mnoho jeho děl a též prací o něm; jeho pojetí kultury odpovídala také celá produkce nakladatelství svým v jistém smyslu osvětovým charakterem. Ten se projevil zvláště výrazně ve zvýšeném důrazu na naučnou literaturu — filozofickou, sociologickou, politickou, národohospodářskou, historickou, pedagogickou apod., proti tomu např. poezie (zvl. lyrická) se do konce 30. let vydávala jen sporadicky. Nakladatelství dbalo na kvalitu vydávaných prací, a to opět především z hlediska v širokém smyslu výchovného. Kmenovými beletristickými autory byli J. Kopta a M. Majerová. Na překladech cizí prózy se víckrát podíleli přední překladatelé (K. Kraus, B. Mathesius, R. Weiner aj.). Žánr dobrodružné a detektivní literatury byl v Č. zastoupen jen vybranými díly (tento zřetel k hodnotné četbě byl podtržen i názvem edice Dobré detektiv-

ky). V době, kdy koncepce nakladatelství byla již plně ustálena, formuloval ji ředitel B. Příkrý jako snahu odpomoci anarchii ve výrobě knihy soustředěním na úkol „uchovávat a šířit myšlenky“. Prakticky to znamenalo, že 1. „málo výtisků mnoha všelijakých knih bude nahrazeno větším počtem výtisků mála dobrých knih“, 2. kniha se nebude snažit být zároveň „knihou i obrazem“, nýbrž bude „vrácena svému poslání tím, že bude pouze knihou, zřetelně a úhledně vytištěnou na dobrém papíře a v několika málo účelných rozměrech“. Ve válečných letech se ideový program Č. — obhajoba demokratických ideálů — realizoval důrazem na domácí tradici. — Až do konce 30. let byla nejúspěšnější beletristickou edicí Č. *Románová knihovna Proud*, v níž vycházely větší práce různých prozaických žánrů, včetně detektivek, od domácích i cizích autorů (J. Hora, Č. Jeřábek, J. Kopta, J. Kratochvíl, F. Langer, M. Majerová, A. C. Nor, K. Nový, K. Poláček, E. Vachek aj.; M. C. Aparicio, A. Baillon, R. Boylesve, F. C. Carco, R. Dorgelès, J. Dos Passos, T. Dreiser, L. Fabre, D. Garnett, G. Hauptmann, V. Ivanov, J. Kallinikov, B. Kellermann, J. de Lacretell, V. Larbaud, J. Wassermann aj.; 59 sv.). Rozsahově menším dílům prozaickým, ale též literatuře pro děti a pracím dramatickým byla věnována edice *Kruh drobné beletrie — Řada druhá*, ve které vycházela pouze díla českých autorů (J. Kopta, J. Kratochvíl, F. Kubka, V. Lacina, M. Majerová, K. Poláček aj.; 16 sv.). Podpořit rozvoj původní prozaické tvorby měla *Novina — edice mladých autorů* (A. Hoffmeister, J. Hořejší, J. Kopta, S. K. Neumann, V. Vančura aj.; 10 sv.). *Kruh drobné beletrie — Řada první* byl zaměřen převážně na epickou poezii (J. Kopta, J. Kvapil, Z. Vavřík; 4 sv.). Několik literárněvědných knih, vesměs o české literatuře, bylo zařazeno do edic s jiným celkovým zaměřením: do knižnice *Tvůrcové a díla — Řada druhá* (A. M. Píša aj.; 3 sv.), do filozofické *Knihovny České myslí*, již redigovali F. Krejčí a V. K. Škrach (J. B. Čapek, F. Kubka aj.; 12 sv.), a do kulturněpolitické edice *Letáky* (J. Kopta, M. Majerová aj.; 15 sv.). Literatuře pro mládež obsahovaly rozsahově nevelké edice: *Žeň*, kde vyšly pouze Ruské pohádky, *Knihy pro mládež — Řada první* (J. Kopta, M. Majerová, V. Říha aj.; 6 sv.) a *Řada druhá* (2 sv.). — Válečné podmínky vyvolaly změny v programovém zaměření nakladatelství, které s sebou přinesly

i novou koncepci knižnic. Soudobou českou prozaickou tvorbu soustřeďovala románová knihovna *Zvonice domova*, redigovaná J. Kratochvílem (J. Bednář, M. Mládek, J. Pecháček, M. Součková, H. Šklíbová, J. R. Vávra; 9 sv.). Soudobou světovou prózu v nuceně omezeném výběru přinášela *Zvonice světa*, redigovaná rovněž J. Kratochvílem (K. Becker, H. E. Busse, H. Fallada, Š. Futabatei, F. Griese, T. Jansenová, B. Kellermann, M. Raschke aj.; 12 sv.). Zatímco doposud vycházela nepočtená lyrická poezie takřka výlučně mimo knižní řady (K. Biebl, J. Haussmann, J. Hořejší, J. Kopta, A. M. Píša aj.), vzniká nyní edice *Dar*, redigovaná F. Nechvátalem a V. K. Škrachem, věnovaná rozvoji mladé české poezie (J. Alda, K. Bednář, K. Kapoun, M. Maralík, F. Nechvátal, J. Noha, Z. Skyba, D. Šajner; 11. sv.). Snaha o prohloubení českého národního povědomí našla výraz v edici *České perly*, redigované A. Hartlem a K. Polákem, která měla být věnována dílu českých klasiků a průkopníků. Bylo však povoleno vytisknout jen prvních 10 svazků (vybrané práce J. Nerudy, ed. K. Polák), a i z nich se dostalo do prodeje jen prvních 5. Obdobné ideové zaměření měla edice *Památňky* (red. J. Kopta), věnovaná především významným zjevům českého písemnictví a kultury, jejíž první svazek *Dni žalu* vyšel už 1937 (sborníky Bezručův hlas, Kde domov můj, Stavitel chrámu, Věčný Mácha). V edici *České osudy*, jež chtěla přinášet díla o odvážných Čechů, vyšel pouze soubor povídek soudobých spisovatelů *Dvanáct poutí světem* (J. Drda, S. Jandík, J. John, F. Kubka, J. Mařánek, Z. Němeček, K. Nový, J. Týml, A. J. Urban, E. Valenta, J. Weiss; úvod J. Kopta). Edici *Dobré detektivky* redigoval V. Charvát (E. Fiker, M. Kosina, F. Kvasil aj.; 7 sv.), stejně jako edici *Knihy dětem* (B. Sílová aj.; 4 sv.). — V obnovené republice navázala na předválečnou Románovou knihovnu Proud knižnice *Proud — knihovna krásného písemnictví*; zahrnovala tentokrát romány, povídky i poezii (I. Fleischmann, J. Kopta, J. Orten aj.; 7 sv.).

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: *Žeň* (1922); *Novina. Edice mladých autorů* (1922–23); *Románová knihovna Proud* (1923–37); *Letáky* (1926–32); *Knihovna České myslí* (1926–35); *Kruh drobné beletrie. Řada druhá* (1927–36); *Kruh drobné beletrie. Řada první* (1928–29); *Knihy pro mládež. Řada první* (1928–37); *Knihovna Tvůrcové a díla. Řada druhá* (1930–35); *Knihy pro mládež*.

Řada druhá (1930–35); Památníky (1937–41); Dobré detektivky (1939–43); Dar (1939–44); Zvonice světa (1940–43); Zvonice domova (1940–44); České osudy (1941); České perly (1941–42); Knihy dětem (1943); Proud (1946–48). — *Ostatní*: Cesta. Knihovna publikací o čs. zahraniční revoluci (1922); Doba. Knihovna spisů sociálních a politických (1923–25); Program (1925–37); Tvůrcové a díla. Řada první (1929–33); Obzor (1927); Válka a revoluce. Řada první (1928–30); Válka a revoluce. Řada druhá (1928–29); Knihy pro život (1941–46); Živá věda. Řada Svět člověka (1940–48); Živá věda. Řada duchovědná (1946–48). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ: E. Beneš; M. Majerová; T. G. Masaryk. ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE: A. Dvořák: Nová Oresteia (1923); J. Haussmann: Občanská válka (1923); J. Kratochvíl: Vesnice (1924); K. Biebl: Zlatými řetězy (1926); F. Langer: Jízdní hlídka (1935); M. Majerová: Siréna (1935); F. Sušil: Moravské národní písně (1941, ed. R. Smetana a B. Václavek). ■ PERIODIKA. *Literární a kulturní*: Česká mysl (1923–41, 1946–47); Čin (1929–39); Čin. Literární oznamovatel nakl. Čin (1922, pouze 1. číslo); Dobrý den (1927–29); Masarykův sborník (1924–33). — *Ostatní*: Služba (1922–23). ■

BIBLIOGRAFIE: Čin. Stanovy (1921, znovu 1922 a 1927); Seznam knih, které vydal Č. (1923); Výroční zpráva společenstva Č. za správní rok 1924 (každoročně do 1940); Č. ... knihy vlastního nákladu (1925); Novinky Činu (1926); Seznam knih Činu (1927); Č. Seznam knih (1928, 1929); České romány a novinky světových literatur (Čin, 1931); Knihy nakladatelství Č. (1935); Č. Vánoce (1936); Knihy Činu (1938); Seznam knih. Č. (1939); Kniha je nejlepším přítelem ... (Čin, 1947). ■ LITERATURA: B. Příkryl: Deset let nakladatelství Č., čas. Čin 1930/31.

oh

čísel, 1930/31 (roč. 2) od října do června 35 čísel, 1931/32 (roč. 3) od září do června 44 čísel, 1932/33 (roč. 4) od září do června 44 čísel, 1933 (roč. 5) od července do prosince 25 čísel; 1934 (roč. 6) od ledna do prosince 52 čísel, 1935–38 čtrnáctideník (v dvojnásobném formátu); 1935 (roč. 7) od ledna do prosince 26 čísel, 1936 (roč. 8) od ledna do prosince 27 čísel, 1937–38 (roč. 9–10) od ledna do prosince 20 čísel polovičního rozsahu; 1939 (roč. 11) 3 čísla (v únoru úř. zastaven).

Kulturněpolitické zaměření časopisu sice odpovídalo zaměření legionářského nakladatelství Čin, avšak již v programovém úvodníku si redaktorka M. Majerová vytkla za cíl (jenž byl v podstatě dodržen) nevytvářet časopis nakladatelský, tj. nepreferovat produkci jednoho nakladatelství a nepotlačovat složku kritickou ve jménu složky informativní. Časopis se věnoval kultuře v širokém slova smyslu; početnost a různorodost příspěvků si vynucovala jejich relativní stručnost. Kromě ukázek z beletrie přinášel Č. články a recenze o české i přeložené literatuře, o divadle, filmu a v menší míře i o hudbě a výtvarném umění. Rovnocennou složku tvořily příspěvky o politice, národohospodářství, sociologii, filozofii, náboženství, historii, školství, knihovnictví apod. Politicky se Č. hlásil k demokratické levici; vedle ostrých útoků proti katolicismu psal sympatizujícím i kritickým způsobem o protestantismu; soustavnou a podrobnou pozornost věnoval E. Rádlovi; také v umění byl nakloněn levicově až socialisticky orientovaným autorům, a to spíše realistické než modernistické linie. Programovým ukazatelem se stalo otiskování citátů: od 5. roč. téměř výhradně z děl T. G. Masaryka. K osobitému profilu Č. přispívaly velmi časté a kladně pojaté příspěvky o kultuře a životě v SSSR a burcující články a zprávy o fašismu (zvláště v Německu), které v souvislosti s obranou demokratické kultury určovaly ráz posledních ročníků. To platí především o závěrečných dvou ročnících, kdy se změnilo vedení a zmenšil rozsah listu a kdy nabyla převahy složka kulturně informativní.

Většina čísel přinášela krátkou báseň; z českých autorů: J. Alda, F. Branislav, I. Bart, R. Foustka, F. Halas, V. Holan, J. Hora, J. Hořejší (též překlady), F. Hrubín, L. Jehl, S. Kadlec, V. Lacina (zvláště často), H. Malířová, F. Nechvátal, V. Nezval, J. Noha, L. Stehlík, V. Pekárek, J. Taufer, K. Vokáč aj.; z překládaných básníků byli R. Brooke, A. Castagnon, J. Cocteau, P.

Čin (2)

1929–1939

Kulturněpolitický časopis levicového zaměření.

Podtitul: 1935–36 (roč. 7–8) List pro kulturní a veřejné otázky; 1937–39 (roč. 9–11) List pro kulturní a jiné veřejné otázky. — *Redaktor*: 1929–1936 (roč. 1–8) M. Majerová s red. kruhem; 1937–1939 (roč. 9–11) B. Příkryl. — *Majitel a vydavatel*: Čin, tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, Praha. — *Periodicita*: 1929–34 týdeník formátu A 5: 1929/30 (roč. 1) od listopadu do října 52

Durian, A. J. Galuszka, V. Lugovskoj, P. Verlaine, D. Varužan aj. Ojediněle byla v prvních třech ročnících otiskována i próza (K. Konrád, J. Kopta, M. Majerová, I. Olbracht, F. Bruckner, T. Dreiser, J. de Lacretelle, V. Larbaud). Fejetony psali především M. Majerová, B. Koutník a V. Lacina, počínaje 7. roč. P. Eisner a v 10. roč. J. John. — Do oddílu hlavních článků, jež tvořil jádro časopisu, přispívali především F. Fajfr (politika, filozofie, sociologie), B. Koutník (literatura, osvěta a kniž. kultura) a Z. Smetáček (kult. politika a filozofie), kteří byli také členy redakčního kruhu. Dále sem přispívali pravidelně: V. Běhounek (rus. a sov. lit.), J. B. Čapek (lit.), A. Černík (lit. krit.), V. Černý (románské lit.), P. Denk (sov. umění), J. Dvořák (slovenská lit.), P. Eisner (něm. lit., lit. krit.), Z. Fierlinger (polit., od 5. roč.), J. L. Fischer (filozofie), O. Fischer (něm. lit., estetika), R. Foustka (polit., právo), P. Fraenkl (lit. krit.), J. Frejka (div.), F. Götz (div. a lit. kritika, od 4. roč.), V. Gutwirth (kult. polit.), A. Hartl (podkarpatorus. lit.), J. Hora (lit. krit. a kult. polit.), J. Hrabánek (polit.), J. Chalupecký (výtv. krit., od 4. roč.), J. Kopta (kultura), B. Mencák (lit. krit.), V. Kolátor (film), M. Majerová (kul. polit., lit. krit., div. a film. ref.), J. Nebesář (ekonomika), B. Novák (lit. krit., od 3. roč.), V. Osvald (polit.), A. M. Píša (lit. krit.), K. Poláček (série úvah o humoru v 1. roč.), B. Polan (lit. krit., od 6. roč.), B. Přikryl (kult. polit.), J. Strnadel (lit. krit., od 7. roč.), J. Träger (div. krit., od 3. roč.), M. Vaněk (polit.), L. Vokrová-Ambrosová (kult. polit., od 9. roč.). Články a recenze dále přispívali E. F. Burian, J. Čapek, V. Cháb, B. Hůla, Č. Jeřábek, L. Jehl, J. B. Kozák, J. Kratochvíl, F. Langer, L. Linhart, J. Mukařovský, J. Navrátil, K. Nový, M. Očadlík, J. Ošmera, B. Václavěk, Z. Vavřík, J. Weil aj. — Vedle obšírné rubriky referátů o knižních novinkách měl časopis také rubriku referátů divadelních, od 3. roč. filmových, od 5. roč. výtvarných a hudebních, od 6. roč. rozhlasových.

bš

Lumír Čivrný

* 3. 8. 1915 Červený Kostelec

Lyrický básník, překladatel ze španělštiny, francouzštiny, němčiny, bulharštiny, interpret románských literatur, autor veršů a pohádek pro děti.

Jeho otec byl barvířským dělníkem. Do školy chodil Č. nejprve v rodišti, od 1927 studoval na gymnáziu v Trutnově (mat. 1934). Od téhož roku žije trvale v Praze. Zde studoval nejprve 4 semetry na právnické fakultě a poté francouzštinu, němčinu, srovnávací lit. a estetiku na filoz. fakultě (abs. 1946); 1936—38 byl členem skupiny Blok. Od listopadu 1939 do ledna 1940 byl vězněn gestapem. 1940—45 byl zaměstnán jako redaktor, později jako tajemník Svazu českých knihkupců a nakladatelů. Za nacistické okupace se účastnil ilegální práce KSČ (též jako člen posledního ilegálního ÚV KSČ) a později pracoval v České národní radě. 1945 se oženil. 1945—46 byl poslancem Prozatímního národního shromáždění a v dalších letech pracoval v nejrůznějších stranických a státních funkcích, především politicko-kulturního zaměření (náměstek ministra školství, informací, kultury aj.). V polovině padesátých let se stal literátem z povolání a věnoval se zejména překládání z iberoamerických literatur. Navštívil řadu zemí Evropy a Latinské Ameriky (Kuba, Brazílie, Chile, Uruguay, Kolumbie). Koncem šedesátých let se dopustil vážných politických chyb a od té doby se neúčastní veřejného a politického života.

Již básnická prvotina L. Č. naznačila rozkyvy mezi milostnou tematikou a motivem „chudých“. Bezprostředně následující poezie rozvíjela především milostnou tematiku ve smyslovější poloze. Motiv chudých se v poslední sbírce *Ráno tkané nahrubo* konkretizoval v rozsáhlém portrétu otce-dělníka a zároveň se rozšířil ve chválu prostých lidí, v motivy mezinárodního bratrství, lidskosti a míru. V tom, jak spojuje obecnost těchto motivů se smyslově bohatou metaforičností, je jeho poezie spřízněna s verši španělsky píšících básníků, které Č. překládá. Nejbližší mu zůstává svobodomyšlný renesanční patos Albertiho, ke zvláště objevným patří i jeho překlady Kubánce Guilléna. Ve studiích, jimiž své překlady provází, se

Jan Formánek Činoveský viz Jan Formánek Činoveský

Č. zároveň projevuje i jako teoretizující interpret poezie.

ŠIFRA: L. Č. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čtème (od 1940); Haló-noviny (od 1936); Hej-rup (od 1936); Host do domu; Krit. měsíčník (od 1938); Kultura; Lid. noviny; Lit. noviny, Listy; Nár. osvobození (od 1937); Nová Svoboda (od 1938); Nový život; Orientace; Přítomnost (od 1938); Rudé právo; Studentský časopis (od 1931); Svět. literatura; Tvář (od 1936); Tvorba (od 1936); U Blok (od 1936). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Hlavice sloupů (BB 1938); Sonety paní (1943); Pohádka o kouzelném džbánku (B pro ml., 1958); Doma i venku (BB pro ml., 1959); Ozvěna ódy (B 1960); Ráno tkané nahrubo (BB 1960); Dva sonety z parketu (BB 1961); Čokoládová princezna a jiné pohádky školní a předškolní (1961); Ostrov mladé svobody (RpRp 1961). — *Překlady*: Španělské romance (výbor, 1938, s F. Nechvátalem a J. Taufrem); V. de Castro e Almeida: Život Camõesův (1941); H. Lóns: Poslední Hansbur (1944); F. García Lorca: Cikánské romance (1956) + Čarokrásná ševcová (1958) + Spisy (1. Lyrika, 1959, 2. Dramata, 1958, 3. Dramata a próza, 1962) + Písňe na andaluskou notu (1961) + Zelený vítr (výbor, 1969); R. Alberti: Čiré jako voda (výbor, 1957) + Rozkvetlý jetelíček (1957) + Válečná noc v muzeu Prado (1964); N. Guillén: Antilské elegie (1957) + Písňe a elegie (1958); B. de Otero: Režný vítr (1960); Španělsko, tobě (výbor španělské poezie, 1960); Z tvé čiše, Ameriko (výbor latinskoamerické poezie, 1962); A. Rimbaud: Já je někdo jiný (výbor, 1962); E. Bagrjana: Meteority (1963); J. Zalamea: Velký Burundun Burunda zemřel (1963); P. Neruda: Dvacet básní o lásce a jedna píseň ze zoufalství (1964); L. de Vega: Svůdná Fenisa (1964); O. Paz: Na břehu světa (1964); Ty uvězněný strome (výbor španělské poezie, 1964); R. M. Rilke: Kniha obrazů (1967); H. Matarasso, P. Petitfils: Život Rimbaudův (1968); M. Aub: Nebožtíci (1969); Ch. Cros: Hořká láska (výbor, 1969). ■ USPOŘÁDAL (kromě výběrů z autorů, jež sám překládal): Verše nad melodií (hudební motivy v české poezii, 1940); Knihy dětem (1941); Almanach české knihy 1942 (1942); Dík bojovníku soudruhu S. K. Neumanovi k sedmdesátinám (1945); Básnický almanach 1955 (1956). — Svým jménem kryl edici B. Václavka: Historie utěšené a kratochvilné (výbor čes. prózy 16. a 17. stol., 1941). ■ REDIGOVAL: K padesátinám soudruha Gottwalda (1946, s G. Barešem a F. Nečáskem). ■

LITERATURA: V. Černý: Dva překlady ze španělštiny (ref. Španělské romance), LidN 21. 11. 1938; F. Nechvátal: ref. Hlavice sloupů, U Blok 1938; Z. Vavřík: Původní a přeložená (ref. Pohádka o kouzelném džbánku), LitN 1958, č. 47; Z. K. Slabý: Celková stagnace a dílčí úspěchy (ref. Doma i venku), Zlatý máj 1960; ■ ref. Ráno tkané nahrubo: M. Červenka: Básník tvořivého ticha, LitN 1961, č. 2; M. Vacík, RP

26. 5. 1961 ■; Z. Vavřík: Je štěstím psát pro děti (ref. Čokoládová princezna . . .), Kultura 1961, č. 51–52; H. Klímová: Reportáž a poznání (ref. Ostrov mladé svobody), LitN 1962, č. 23; jšr. (J. Šnobr): L. Č., Zlatý máj 1969.

vř

Člun (vydavatelství) viz in Hyperion

Čtème

1938–1943

Časopis informující o novinkách knižního trhu a o aktuálním nakladatelském a literárním dění.

Podtitul: Zprávy o nových knihách. — *Redaktor*: 1938 (roč. 1, č. 1–5, tj. do konce kalendářního roku) F. Halas s redakčním kruhem; 1939 (roč. 1, č. 6–č. 11/12) K. Hadrbolec s red. kruhem; 1939–43 (roč. 2–5) J. Ježek s red. kruhem. — *Vydavatel a nakladatel*: Svaz českých knihkupců a nakladatelů, Praha. — *Periodicita*: čtrnáctideník; roč. 1 od 30. 9. 1938 do 16. 6. 1939 (12 čísel); roč. 2 od 9. 11. 1939 do 14. 11. 1940 (20 čísel); roč. 3 od 22. 1. 1941 do 10. 12. 1941 (20 čísel); roč. 4 od 29. 1. 1942 do 23. 12. 1942 (20 čísel); roč. 5 od 27. 1. 1943 do 26. 5. 1943 (9 čísel).

Časopis navázal na zaniklé Rozhledy. Jeho základní funkcí bylo informovat o novinkách knižního trhu a propagovat je mezi čtenářskou veřejností.

Převažují v něm přehledy vycházejících knih, ediční plány jednotlivých nakladatelství a anonce, noticky a reklamy knižních novinek. Časopis však přinášel i aktuální zprávy z celého literárního a kulturního dění u nás i v cizině: informoval o kulturních výročích, úmrtích spisovatelů, literárních soutěžích, o české knize v zahraničí, přinášel zprávy o mimopražském kulturním životě i zprávy ze světa. Otis-

koval básně, ukázky překladů, úryvky z próz, z literárněkritických děl a z naukové literatury, ankety, fotografie a medailóny autorů, rozhovory se spisovateli a redaktory edic, profily nakladatelů i ilustrace, reprodukce a nakladatelské značky. Podával i kritický obraz soudobé knižní produkce; L. Čivrný, F. Götz, J. Pilař, K. Sezima, J. Šnobl, L. N. Zvěřina aj. zde publikovali recenze, kritiky i souhrnné úvahy o lyrické i prozaické tvorbě. Některá monotematická čísla přinášela montáže z monografických prací, ukázek z děl, citátů a bibliografií (např. o historické beletrii, románové biografii, literatuře pro děti, o pragensích, hudebním a výtvarném umění aj.). Časopis (zanikl tlakem okupačních úřadů) byl nejen obrazem knižního trhu, ale i živým, podnětným a nestranným průvodcem literárním a kulturním životem.

vv

Čtení o jazyce a poezii viz in **Pražský lingvistický kroužek**

Miloš Čtrnáctý

* 24. 2. 1882 *Kralupy nad Vltavou*

† 20. 4. 1970 *Praha*

Prozaik zaměřený na milostnou tematiku, divadelní kritik a novinář.

Jeho otec byl lékařem, bratr František Xaver Č. (nar. 1890) architektem a beletristou. V Praze — kromě soukromé hudební výuky — studoval Č. nejprve na gymnáziu, ale z kvarty přestoupil na obchodní akademii. Po maturitě a po absolvování obchodního kursu v Berlíně se 1902 stal v Praze redaktorem hudební a divadelní rubriky deníku *Čas* a zároveň (až do 1910) působil jako pražský redaktor deníku

Plzeňské listy. Od 1904 do 1942, kdy odešel do vynuceného důchodu, byl redaktorem deníku *Národní politika*; zde psal především do kulturní rubriky, a to nejsoustavněji o divadle. Jeho první ženou byla operní zpěvačka R. Koldovská (1875—1943). 1927—28 spolufiřdil revuální divadlo v karlínském Varieté, 1929 spoluzaložil Velkou operetu v Praze (členem ředitelství zůstal až do jejího zrušení 1945). 1923 spoluzaložil vysílací společnost Radiožurnál a do 1927 zde byl vedoucím rozhlasového programu. Stal se posledním předsedou Spolku českých žurnalistů (1939, půl roku před jeho splynutím s Národním svazem novinářů).

Ve svých povídkách a románech se Č. věnoval výhradně milostné tematice. Povídky (nejlepší z nich s vtipnou pointou) těžil především ze života pražské smetánky, v románu *Zlatá pouta* rozvinul příběh manželského rozvratu a nové lásky v uhlobaronské rodině na pozadí česko-německého zápasu. V divadelních referátech věnoval Č. pozornost také životu a existenčním poměrům českého herectva. Pro divadlo *Urania* přeložil z němčiny dvě veselohry.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Capulet, Jiří Xaver (společně s bratrem), Miloš Merten; -ctý. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Čas*; *Čes. deník (Plzeň)*; *Dalibor*; *Divad. listy*; *Divadlo*; *Lumír*; *Nár. listy*; *Nár. politika*; *Plzeňské listy*; *Pozor (Olomouc)*; *Vyšehrad* (v příloze *Svatvečer* pod pseud. Miloš Merten); *Zlatá Praha*. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Hřichy mládí* (R 1913); *Pod jižním nebem* (P 1913); *Ženy a milenky* (PP b. d., 1919); *Slečna guvernanta* a jiné novely (1919); *Zlatá pouta* (R b. d., 1920). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: F. Schönthan, R. Österreicher: *Pletichářka* (1910); F. Schönthan, Schlicht: *Dvojí sukno* (1910). ■ REDIGOVAL *periodikum*: *Radiožurnál* (pův. ps. *Radiojournal*, 1923—27). ■

LITERATURA: -š-: *Nový pražský román* (ref. *Hřichy mládí*), *LidN* 15. 11. 1913; V. K.: ref. *Pod jižním nebem*, *Pražská lid. revue* 1913, č. 5; F. V. Vykoukal: *Výpravná próza* (ref. *Hřichy mládí*), *Osvěta* 1914; -btk- (V. Brtník): *Dne 24. února t. r. . . .* (k padesátinám M. Č.), *Zvon* 1931/32; -mf-: M. Č., *Kult. politický kalendář* 1967; J. Wenig: *Pionýr čs. rozhlasu*, *Lid. demokracie* 19. 2. 1967; -k-: M. Č. zemřel, *Novinář* 1970, č. 6.

pb

František Čupr

* 11. 4. 1821 Chrást u Chrudimi

† 29. 6. 1882 Libeň (Praha-L.)

Pedagog a filozof spojující herbartovské východisko s vlivy Schopenhauerovy filozofie, projevujícími se zejména v rozsáhlém spise o indické filozofii.

Vl. jm. František Antonín Č. Syn kováře, na studie byl dán ve 12 letech: navštěvoval normální školu (1833–35) a gymnázium (1835–39) v Litomyšli, 1839–41 novoměstské gymnázium v Praze, kde též absolvoval dvouleté studium filozofie (1841–43). Po něm se věnoval 3 roky univerzitnímu studiu práv, 1846 byl promován doktorem filozofie a stal se vychovatelem v rodině hrabat Nosticů. 1848–53 byl profesorem na malostranském lyceu a pak na Akad. gymnáziu v Praze, 1848–54 přednášel mimoto filozofii na pražské univerzitě (jako docent logiky a metodiky); 1851 se stal členem KČSN. Obou učitelských míst pozbyl v 50. letech pro snášenlivost k opozičním myšlenkovým hnutím mezi studentskou mládeží. V roce odchodu z univerzity dostal povolení zřídit soukromý vyučovací ústav v Libni. Na statku Kolčavce (který byl Č. vlastnictvím, získaným 1851 sňatkem s dcerou ze zámožné rodiny Hlasivcovy) vybudoval tříletou hospodářskou školu, kterou řídil až do 1872; vedle ní založil i soukromé gymnázium (1862 nabylo právo veřejnosti). V 60. letech se účastnil práce v pokrokových hospodářských spolcích a psal pro jejich potřeby příručky (např. *Krátké navedení k hospodářství polnímu* aj.). 1861 byl zvolen do českého sněmu (politicky se tehdy klonil k programu Národních listů) za okres Chrudim a Vysoké Mýto a stal se i poslancem říšské rady, kde podal návrh na reformu učební osnovy rakouských středních škol. — Posledních 10 let života — po smrti manželky a po neshodách s vládnoucími místy ve Vídni — žil jako soukromník na Kolčavce a věnoval se studiu filozofie. Byl pohřben na hřbitově u kostela v Proseku. Syn Karel Č. (1863–1937), publikující též pod pseudonymem K. Č. Kolčavský, psal od 80. let fejetony, črty, povídky a divadelní zprávy (do Národních listů, Jitřenky, Palečka, Švandy dudáka, Zlaté Prahy aj.) a vydal knížku epigramů *Různá zrnka* (1885).

Č. zasáhl do vývoje českého myšlení už ve

40. letech, kdy psal filozofické a pedagogické stati (zejm. do ČČM), ovlivněné herbartovskou filozofií. Jedna z jeho studií (*Počátkové filozofování řeckého*) vyvolala rozsáhlou polemiku (v ČČM, České včele, Květech, Ost und West) mezi Č., A. Smetanou a J. J. Kolářem na jedné a K. Havlíčkem, V. Gablerem a K. Štorchem na druhé straně o oprávněnost filozofie v české literatuře a o její orientaci. Č. ve sporu zastával proti národně utilitárním zájmům vědeckost filozofie, podle příkladu filozofie německé a zejm. učení Herbartova (naproti tomu Havlíček se stavěl proti jednostrannému německému vlivu a doporučoval bližší poznání filozofie anglické a francouzské). Mínění své i své strany shrnul Č. v knížce *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen. Ein Beitrag zur Geschichte der utilistischen Tendenzen der Jetztzeit* (1847). V 50. letech napsal německy herbartovskou učebnici psychologie. V době, kdy se věnoval práci v hospodářských spolcích a řízení svých vyučovacích ústavů, psal hodně pedagogické a odborné stati, učebnice a praktické příručky. V úvahách věnovaných pedagogice kladl důraz na citovou výchovu a tělesný výcvik mládeže. Hlavní Č. dílo — rozsáhlý spis *Učení staroindické, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů zvláště křesťanských a vůbec náboženských* — je projevem jeho snah vytvořit si — za inspirace filozofií Schopenhauerovou — samostatnější myšlenkové stanovisko, které by vyjadřovalo osobitou národní filozofii. Čtyřdílný spis je složen z řady volných kapitol, podávajících na základě srovnávací metody kritiku a rozbor náboženství, pojatého jako lidské dílo a projev lidského myšlení. Zejména pro své hlavní téma — indickou filozofii, kterou v českém prostředí vlastně první zevrubněji vykládalo — bylo Č. dílo významným přínosem a získalo i značný ohlas literární (např. u O. Březiny). Průkopnický se Č. pokusil i o překlady z orientální literatury.

PŘÍSPĚVKY in: Augsburger Zeitung (1848); Blahověst (od 1852); Časopis k prospěchu časem přeměněných oprav na gymnáziích (1848); ČČM (od 1846; 1847 Rozbor filozofie Tómy ze Štítného); Čes. včela (od 1846); Květy (od 1846; 1847 seriál Listy učitelům českým); Ost und West (od 1846); Posel z Prahy (od 1860); Poutník (od 1847); Prager Zeitung (1848); Pražské noviny; Škola (od 1853); Vlastenecký kalendář (1858); Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (od 1850). ■ KNIŽNĚ. *Původní práce*: Sein

Bedřich Čurda-Lipovský

* 20. 11. 1893 *Smolkov* (Háj ve Slezsku-S.) u Opavy

† 21. 10. 1962 *Ostrava*

Dramatik, básník a fejetonista, novinář a osvětový pracovník.

VI. jm. B. Č. Narodil se v rodině vesnického ševce jako poslední z pěti dětí. Ve čtrnácti letech utrpěl těžký úraz nohy, během dlouhodobé léčby zvládl učivo měšťanské školy. Po absolvování německé obchodní školy v Opavě (1912) pracoval jako úředník koksovny v Ostravě-Přivoze a intenzivně se věnoval osvětové a popularizační činnosti. Po skončení první světové války se zapojil do veřejné práce v bezvěreckém hnutí a založil i redigoval časopis *Volné slovo*; působil v sokolském a sociálně demokratickém hnutí, přednášel a psal o literatuře, dějinách, astronomii a věnoval se ochotnickému a loutkovému divadlu. Touhu po cestování, kterou v něm vzbudil jeden z učitelů již na opavské obchodní škole, naplnil cestami do Itálie (1922, 1924), severní Afriky (1924), Švédska, Norska a na Špicberky (1931), Rakouska (1932), Maroka, Španělska a Francie (1934), Polska (1936), Holandska a Belgie (1938). Od 1926 byl úředníkem v ostravském krematoriu, od 1928 korespondentem a překladatelem v Moravskoostravské elektrárně, od 1941 knihovníkem. 1944 byl zatčen a vězněn v Terezíně. Od 1945 působil jako kulturní funkcionář odborů, od 1949 jako krajský tajemník pro záležitosti občanů bez vyznání, 1962 jako ředitel ostravské Lidové hvězdárny. Poprvé ženat od 1915 (ovdověl 1943), podruhé od 1946 (s herečkou O. Čelakovskou).

Literární činnost Č.-L. se štěpí na část popularizačně osvětovou a část uměleckou (poezie, próza, drama). V poezii, mnohde poplatné bezručovské baladičnosti, rozvíjel především sociální, rodinné, národní a regionální motivy, reflexe o náboženství a historii a dojmy z cest. Úspěšnější byl Č.-L. v dramatece, vyvolané vlastní dlouholetou činností na poli ochotnického divadelnictví a obírající se národnostními a sociálními konflikty, historickými náměty nebo aktuálními otázkami lidské svobody. Povídková a fejetonistická tvorba Č.-L. má většinou cestopisný ráz; větší čtenářský ohlas zís-

oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen. Ein Beitrag zur Geschichte der utilistischen Tendenzen der Jetztzeit (1847); Krátký přehled historie literatury české a zčásti rozbor básně Zábój a Slavoj (1851); Grundriß der empirischen Psychologie (1852); Učení staroindické, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů, zvláště křesťanských a vůbec náboženských (3 sv., 1874–78, 4. posmrtně 1884). — *Překlady*: Bhagavadgíta. Chvalozpěvy staroindické (1877); Lao-c': Tao-te-king. Cesta k bohu a ctnosti. Staročínská kniha náboženská (1878). — *Ostatní publikace*: Čítanka pro školu a dům (1849, změn. vyd. 1851–52 ve 3 sv.); Böhmisches Lesebuch für Anfänger (1850); Česká mluvnice pro Němce (1850–51, změn. vyd. 1855); Böhmisches Elementarwerk (jaz. učebnice, 1851–58); Lateinisch-deutsch-böhmisches Taschenwörterbuch (1853); Kniha modlitební vzdělaným katolíkům ku povzbuzení a potěšení (1853, an.); Griechisch-deutsch-böhmisches Taschenwörterbuch (1854); Plan und Einrichtung der in der Nähe von Prag neu begründeten Lehr- und Erziehungsanstalt (1854); Programm der landwirtschaftlichen Lehranstalt in der Besetzung Kolčavka nächst Prag (1858); Zur Revision des dermaligen Unterrichtswesens unserer Mittelschulen (1863). ■ VYDAL: Blätter für Lands- und Volkswirtschaft mit besonderer Rücksicht auf Österreich (1858). ■ REDIGOVAL *časopis*: Škola (1953, s jinými). ■

LITERATURA: F. Čenský: Čerstvé rovy, Osvěta 1882, sv. 2; Gamma (G. Jaroš): Gabler contra Smetana roku 1847, Čas 3. 7. 1897; M. Jašek: F. Č., Čes. mysl 1906, 1907; J. Pešek: F. Č. jako reformátor školství na prahu tvorby literární, Věstník českých profesorů 1912; J. Khéres: Literární spor o filozofii v letech 1844–48, Výroční zpráva gymnázia v Uherském Hradišti 1912/13 a 1913/14; A. Jirásek: Ze starého deníku (s použitím Č. deníku ze studií v Lito-myšli), Zvon 1914/15; F. Pelikán in Boj za svobodu české filozofie (1927); A. Janáček: F. Č. a Schopenhauer, Čes. mysl 1929; A. Novák: Dva čeští herbarťovci, LidN 29. 6. 1932.

||

Karel Čupr Kolčavský viz in František Čupr

kala autobiografická próza, zachycující osudy vězňů v Terezíně. Některé práce popularizační a prozaické (*Nepotrestaný zločin, Saharské novely*), právě tak jako hry původní (*Atom hrozí světu, Čarodějnice, Démantová brož, Konec světa, Letem dějinami, Nezvaný host, Okovy, Přejde den, Řina Karenová, Setkáni*) i přeložené (H. Müller: *Hvězdy*, V. Hirschfeld: *Půlnoční návštěvy*), zůstaly v rukopisech (uloženy v Městském archívu v Ostravě).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bezežel Čarud, Bol. Havlíček (prvotiny), Dr. Lux, Lipovský, Robert Radius; B. Č.-L., Č. L.-ský (Rašple, 1917), -ský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Černá země (1932—33); Červánky; Duch času (od 1924); Hlas lidu slezského; Hlubina; Kopřivy; Lid. osvěta; Mor. buditel; Pestrý týden (1931); Právo lidu (od 1930); Rudý kraj; Rašple; Svědomí; U rodného krbu; Volná myšlenka; Volné slovo (1919—39); Záře; Zpravodaj (1931). ■ KNIŽNĚ. *Beltrie*: Večer nad Ostravou. Dumka (BB b. d., 1922); U loretánské Panny (FF 1927); Touhy a nálady (BB 1927); Převrat (D 1927, 1929 s tit. Převrat 1918); Na majáku (D 1944); Terezínské katakomby (P 1946). — *Ostatní práce*: Proti prostituci (1920); Náboženství a socialismus (1921); Před 100 lety narodil se básník Björnsterne Björnson (1932); Postavili jsme pomník španělskému mučedníku za volnou školu Francisco Ferrerovi y Guardia... (1936). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Letem dějinami; Řina Karenová (1929). ■ REDIGOVAL *časopis*: Volné slovo. Orgán Unie socialistických svobodných myslitelů (1919—39); *sborníky*: Pozorujeme oblohu (1941), Hornická ročenka (1947). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Ferrer y Guardia. Hrst vzpomínek (1934); Rok kulturní práce na Ostravsku (1947). ■

LITERATURA: -rb-: ref. Večer nad Ostravou, Dělnická osvěta 1922, č. 7; ■ ref. Touhy a nálady: K. Š. (Štorch), Rozpravy Aventina 1925/26; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 1926/27 ■; Weisl: Spor na Ostravsku (o soudní při kolem hry Řina Karenová), Rozpravy Aventina 1930/31; V. Běhounek: Knihy z vězení (ref. Terezínské katakomby), Kult. politika 1946/47, č. 11; F. Kadavý: B. Č.-L. zemřel, Říše hvězd 1962.

OS

Karel Čvančara

* 22. 4. 1882 Plzeň

† 21. 4. 1970 Praha

Publicista, dramatik, prozaik a překladatel z angličtiny, francouzštiny, italštiny, maďarštiny, němčiny a švédštiny.

Studoval v Praze na technice (1901—03 jako řádný a 1904—05 jako mimoř. posluchač stavebního inženýrství) a na filoz. fakultě (1903—06 zde poslouchal přednášky z filozofie, historie, pedagogiky a estetiky); 1904 se účastnil založení Svazu českého studentstva (krátce řídil jeho orgán Studentský věstník). Již během studií byl literárně a publicisticky činný. Nejprve pracoval v Šimáčkově nakladatelství, poté jako novinář: 1904 vstoupil do redakce Hlasu národa, od 1908 byl redaktorem Venkova, později též redaktorem a šéfredaktorem Večera (1925—34), redigoval také obrázkový časopis Rozkvět. 1942 odešel do důchodu.

Č. literární činnost, provázející profesionální novinářskou práci, souvisela s autorovými divadelními zájmy a organizačním působením mezi ochotníky: pro ně napsal komedie a instruktivní příručku, připravil scénickou adaptaci lidového obyčeje a zábavné pořady. Úpravou známých vyprávění o baronu Prášilovi a o Enšpíglvi se obracel k mladým čtenářům. Významnější byla jeho překladatelská činnost z několika jazyků, v níž se orientoval zejména na prózu.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Cancílek Čvančara z Hubomel, Cancílek z Hubomel, Carlo di Praga, Drag, Evžen Fiala (překl.), J. K. Novák (překl.), J. Pešek (Zlatá Praha, Zvon), J. Toušek (Venkov, překl.), Karel Lužan (Zlatá Praha, překl.), Mamert Pavlát (Rozkvět), K. Plzeňský (Zlatá Praha, Zvon), Lad. Rudl (překl.), Mílada Pilná (překl.), Rudolf Mráček (překl.), Sidi, V. Rybák (Zlatá Praha, Rozkvět); Č-a (Venkov), Čvan (Rozkvět, Venkov), K. Čv. (Venkov). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. loutkář (od 1912); Hlas národa (od 1904); Osvěta (od 1904; 1904—16 div. ref.); Radikální listy (od 1908); Rozkvět (od 1911); Samostatnost (od 1908); Večer (od 1925); Venkov (od 1908); Zlatá Praha (od 1901); Zvon. ■ KNIŽNĚ. *Beltrie a práce o literatuře*: Bandita Mortadelli (D se zpěvy, 1906, pseud. Carlo di Praga); Divadelní příručka (1914); Bohumil Zahradník Brodský, jeho význam, dílo a život (1923); Nepřítel rozhlasu (D se zpěvy, 1928); Dobrodružství barona Prášila (P pro ml., 1929, pseud. Karel Lužan); Enšpíglvi šibalství

(P pro ml., b. d., 1929); Selská svatba česká (scén. úprava, 1931); Honba za dědictvím (D 1941); mimoto zábavný leták Dryáčník tombolář (1906, pseud. Cancilek Čvančara z Hubomel). — *Překlady*: P. a V. Margueritte: Jařmo nebo volnost? (1906, pseud. K. Lužan); Bret Harte: Klášterní schovanka (b. d., 1917, pseud. R. Mráček); F. Herczeg: Román krásné květinářky (1917, pseud. J. K. Novák); G. Csiky: Dcerušky páně Blažejovy (1918, pseud. L. Rudl); A. Dumas st.: Svatební šaty (1919, pseud. K. Lužan) + Králův šašek (1920) + Královnin náhrdelník (1923) + Tajemný doktor (1932, 1. Červánky revoluce, 3. Dcera markýzova) + V předvečer Bartolomějské noci (1933); E. Kuylenstierna: Na vlastní vrub (1919, pseud. M. Pilná); M. Hennequin: Miláček dam (1921); S. Guitry: Noční hlídač (1923); E. Zola: Život a milování (1923, pseud. K. Lužan); G. Verga: Tygřice (1927, pseud. K. Lužan); V. Hugo: Ubožáci (1928, s J. Novým a P. Moudrou); C. Mendès: Zlatá slečna (1928); L. Gallet: Čertův kapitán (1929); E. Sue: Tajnosti pařížské (2 díly, 1929); H. Allorge: Ostrov beze spánku (1931); G. Ohnet: Herečka (1931); M. Kronberg: Mládí startuje (1932); H. Murger: Bohéma (2 díly, 1932); J. Retcliffe: Kněžna sibiřských plání (1934) + Skadarská vlčice. Kříž a půlměsíc (1934) + Pohřbený prapor (1935); R. Kraft: Nobody (1935–36); J. de la Hire: Tři hoši v Habeši (1936); G. Ferry: Bělouš prerie (1938). ■ REDIGOVAL *periodika*: Studentský věstník (1905/06, č. 1); Venkov (1908–42); Rozkvět (1911–23, 1923–26, s P. Fingalem); Večer (1925–34, s J. Pachmayerem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Veselá hodinka (výbor humor. veršů, 1904, pseud. K. Lužan); K. Sabina: Šašek Jiřka Poděbradského (adapt., b. d., 1924). ■

LITERATURA: K. (V. Červinka): Z literárního trhu (ref. Divadelní příručka), Zlatá Praha 1913; J. Vodák: Obnovený a upravený Sabina, Čes. slovo 12. 10. 1924; an.: Senior českých novinářů, Novinář 1970, č. 6.

et

Mikuláš Dačický z Heslova

* 23. 12. 1555 *Kutná Hora*

† 25. 9. 1626 *Kutná Hora*

Autor memoárů a básnických skladeb, hlavně satirických a vlasteneckých.

Jeho otec Ondřej (1510–71) přišel v mládí neznámo odkud do Kutné Hory, kde se 1532

ožení s vdovou A. Křivoláčkovou a získal tak sňatkem základnu k pozdějšímu společenskému vzestupu i příjmení Křivoláček, jehož užíval vedle příjmení Dačický, snad původního. Po manželčině smrti uzavřel 1538 druhý sňatek s Dorotou, devatenáctiletou dcerou zámožného kutnohorského erbovního měšťana Mikuláše z Práchnňan (1485–1550), a tchánovým vlivem dosáhl záhy předního postavení ve správě města. Třebaže se (na rozdíl od tradičního utrakvismu tchánova rodu) hlásil k lutersky orientovanému novoutrakvismu, svěřil mu 1551 Ferdinand I. úřad královského rychtáře, a když se této funkce brzy vzdal, byl jmenován horním hofmistrem, tj. předsedou horního soudu. Nedlouho před smrtí získal pro sebe a své potomky přídomek z Heslova s erbem, který navazoval na erb Práchnňanských. Stal se tak dědicem jejich erbu i značné části majetku, ale už dříve také pokračovatelem v memoárových záznamech, které členové rodu vedli od doby Vladislava II. Zahájil je Bartoš z Práchnňan (1444–1510), kutnohorský důlní podnikatel, pokračoval v nich jeho nejstarší syn Jan († 1521), po něm jeho mladší bratr, Ondřejův tchán Mikuláš, a konečně Mikulášův syn Jan (1522–52), jímž rod Práchnňanských vymřel. Po O. Dačickém pak pokračoval v záznamech jeho syn M. D. — Byl jedním ze 14 dětí z Ondřejova druhého manželství, z nichž většina rodiče nepřežila. 1570 jej otec svěřil kladrubskému opatu J. Vronovi z Dorndorfu, aby si u něho osvoji literární vzdělání a naučil se latinsky; odnesl si odtud i právnické znalosti. Jak dlouho zde zůstal, není známo. U opata pobýval znovu 1576–77. Od té doby žil trvale u Kutné Hoře, brzy jako jediný mužský potomek z otcova druhého manželství. Dědický podíl po rodičích mu umožňoval, že se nemusel věnovat výdělečné činnosti. Až do zralého věku si počínal značně nevázaně a pro časté výtržnosti se dostával do rozporu s právem. Soudní spory vyplnily velkou část jeho života, poznal i kutnohorské vězení, zvláště během více než třicetiletého sporu s pozůstalými po Šťastném Novohradském z Kolovrat, kterého 1582 v šarvátce zabil. Dovedl však obratně využívat svých právních znalostí a patrně i známostí, takže býval vždy po nedlouhé době z vězení na záruku propuštěn. 1590 uzavřel sňatek s Alžbětou Mládkovou, dcerou kutnohorského měšťana. V prvních letech manželství, které zůstalo bezdětné, se sice začal podí-

let na důlním podnikání, současně ho zaujaly také zápisky předků a počal je pořádat a přepisovat, ale obojí činnosti brzy zanechal. Při první z nich však měl příležitost — podobně jako už jeho otec — poznávat korupci báňského úřednictva a cizích expertů, v níž odhaloval hlavní příčinu vleklého poklesu důlních výnosů, a později na to ve svém díle nepřestával poukazovat. Teprve na počátku nového století, s přícházejícím stářím, změnil M. D. navykly způsob života. Po manželčině smrti (1610) se vrátil znovu k zápiskům předků a navázal na ně zápisky vlastními. Opíral se přitom o písemnosti úřední povahy i o dobové noviny, především však bystře sledoval život ve svém okolí. Značná část zápisků vznikala současně s událostmi.

Paměti, na nichž pracoval v pozdním věku, svou vážností kontrastují s jeho někdejší životní lehkomyšlností. Nejvíce místa věnoval M. D. událostem v Kutné Hoře, ale všímal si také dění v celé zemi i v zahraničí. Podle toho zápisky předků i své vlastní rozděluje do časově paralelních oddílů s tematikou kutnohorskou a ostatní. O vlastních životních osudech hovoří jen málo. Svůj postoj k zaznamenávaným událostem zato vyjadřuje nezřídka kritickou nebo ironickou poznámkou, gnómičným úslovím českým či latinským, v próze nebo ve verších. Tyto prostředky, přispívající k umělecké jednotě díla, se výrazně podílejí na jeho osobitém literárním charakteru; toho *Paměti* nabývají zvláště díky vlastenecky laděné poslední části, psané již v době pobělohorských perzekucí a třicetileté války. Jednu redakci *Pamětí* (dokončenou 1620) uzavřel M. D. rokem 1619, další (s předmlouvou) dovedl až do roku své smrti. Tak vzniklo souvislé pásmo autentických zápisků příslušníků téhož rodu, svým více než stoletým časovým objemem jedinečné v naší literatuře. Závěr *Pamětí*, obsahující zprávu o autorově smrti a pohřbu, připojil syn jeho nevlastního bratra Matyáš D. z H. V básnické sbírce sestavené 1619, které dal v druhé redakci (1620) titul *Prostopravda*, se M. D. soustředil především na společenskou kritiku vyvolanou soudobou kutnohorskou skutečností, ale jeho satirické výpady míří rovněž proti římské církvi a jejímu duchovenstvu. Nechybí ani vlastenecká složka známá z *Pamětí*. Jen nemnoho veršů odpovídá nevázanosti autorových dřívějších let. Mezi *Pamětmi* a *Prostopravdou* je zřetelná souvislost. Některé básně

z *Prostopravdy* se objevují také v *Pamětech*, zasazeny do kontextu se záznamy událostí, které ilustrují a na jejichž okraji snad zčásti také původně vznikaly. Při redigování *Pamětí* z nich pak autor pravděpodobně vytvořil celou sbírku nebo aspoň její základ. *Prostopravda* je první česky psaná sbírka básní domácího autora v naší literatuře. Obě díla se dochovala jen rukopisně, není známo, že by autor dal cokolik tisknout.

RUKOPISNĚ: *Paměti* (konvenční titul; redakce první z 1593—94 a třetí z 1620—26 v autografu, redakce druhá z doby před 1620 jen v pozdějších výtazích); *Prostopravda* (pův. titul; ve dvou autografech z 1619 a 1620). ■ EDICE. *Paměti* (2 sv., 1878, 1880, ed. A. Rezek); *Prostopravda* (1902, ed. F. Strejček, neúplné; 1920, ed. J. Krecar). — *Výbory*: *Paměti* (1940, ed. J. Mařánek; 1975, ed. E. Pražák). — *Korespondence*: J. Fiala: *Korespondence M. D.* (úřední koresp. z 1595, 1608—10, 1614), *Podvysocké listy* 1913. — *Souborné vydání*: *Prostopravda — Paměti* (1955, ed. E. Petrů a E. Pražák). ■

LITERATURA: F. B. Mikovec: M. D. z H., ČČM 1854; A. Rezek in M. D. z H.: *Paměti* (1878); P. M. Veselský in Pánové Dačičtí z H. (Kutná Hora 1886); J. Mařánek in M. D. z H.: *Paměti* (1940); E. Petrů a E. Pražák in M. D. z H.: *Prostopravda — Paměti* (1955); E. Petrů: *Vývoj básnické tvorby M. D. z H.*, sb. *Príspevky k dějinám starší české literatury* (1958); J. Špět: *Neznámé doplňky k Pamětem M. D. z H.*, LF 1965; E. Pražák in M. D. z H.: *Paměti* (1975).

ep

Dalimilova kronika

1314

Nejstarší kronika psaná v českých verších.

Dílo zaznamenává ve zhruba 4 600 verších (rozdělených prvním vydavatelem P. Jeřínem do 106 stručných kapitol) po středověkém způsobu události od biblické potopy světa až do nastoupení Jana Lucemburského na český trůn 1310. Věcně se opírá hlavně o Kosmu, dále o domácí legendy, o kronikářské zápisy dnes neznámé a o tradici kmenových, místních

a erbovních pověstí; pro dobu od sklonku 13. stol. vycházel autor i z vlastní paměti. Autor DK není znám (T. Pešina z Čechorodu ho 1673 na základě starších zmínek mylně ztotožnil s historicky nedoloženým boleslavským kanovníkem Dalimilem Meziříčským; odtud i tradiční název skladby — *Kronika boleslavská*; všechny pozdější pokusy o zjištění autora zůstávají v oblasti dohadů a hypotéz). Básník měl patrně vztahy k severním a severovýchodním Čechám, náležel ke šlechtě, zastával a propagoval konzervativní názory; podle převažujícího zájmu o světské politické dění a podle glorifikace domácích šlechtických předků jako ztělesnění autorova společenského ideálu lze soudit, že byl spíš šlechticem světských zájmů než knězem.

DK vznikala patrně za krize v letech po vy-mření přemyslovské dynastie jako politický pamflet, namířený proti cizácké vládě v Čechách a proti politické i hospodářské rozpínatosti cizí dvorské šlechty a německého patri-ciátu; burcovala historickými argumenty a výrazně protiněmeckým zaměřením domácí šlechtu k společenské aktivitě, k ochraně vlastních zájmů a k odpovědnosti vůči národnostně chápanému státnímu celku. Tímto pojetím státu zobecnil autor DK politické zájmy jedné společenské vrstvy, česky cítící šlechty (jejíž pozice ve státě byla podlamována jak cizí a odnárodnělou šlechtou, tak bohatým německým patriciátem), a to způsobem, který odpovídal progresivní vývojové tendenci státního a národnostního celku. Skutečné i fiktivní historické události jsou v DK podávány s důrazem na věcné sdělení faktů a s jejich jednoznačným hodnocením ve smyslu základního ideového záměru díla; vyplývající poučení je často tlumočeno formou básnických gnóm nebo přísloví, zobecňujících společenskou zkušenost. Takto pojatý výklad národních dějin byl srozumitelný a přitažlivý pro širší okruh než jen pro českou šlechtu, k níž se původně především obracel. Obecná srozumitelnost byla podporována i ztvárněním kroniky, které využívá jako působivého uměleckého prostředku větne orientovaného bezrozměrného verše, blízkého mluvenému projevu, prosté syntaktické stavby a slovníku sdělovacího jazyka. — O oblibě díla svědčí jeho dochování v osmi ucelených rukopisech a pěti zlomcích. Všechny rukopisy jeví rysy aktivního přístupu písařů a pořizovatelů k tradovanému dílu; vykazují

textové proměny, v nichž se rýsují tři verze díla. První verze (rukopisy cambridgeský, fran-tiškánský, vídeňský) přerostla postupnými úpravami a přidavky kolem pol. 15. stol. v druhou verzi (rukopisy lobbkovický, cerronský, Pelclův, fürstenberský), následovanou po polovině století individuální úpravou staršího textu, pořízenou asi písařem J. Pinvičkou (rukopis zebererovský). — Verš DK se stal vzorem pro některé mladší skladby, sledující rovněž politické cíle (anonymní dodatky k DK o událostech let 1310—22, O Přemyslu a Závěši, O válce s Uhry). Dílo samo zůstalo neobyčejně dlouho živou součástí české literatury, poutalo zájem i v německém prostředí (bylo ještě ve 14. stol. veršem a v 15. stol. prózou přeloženo do němčiny). Svou tendencí a zejména tím, že u idealizovaných a oslavovaných představitelů staré české šlechty zdůrazňovala podřízení osobních zájmů nadosobní ideji národnostně vyhraněného státního společenství, nabývala DK aktuálnosti zejména v dobách národního ohrožení (za husitství, kdy poskytla hlavní argumentační materiál pro agitační Krátké sebrání z kronik českých k výstraze věrných Čechův, za stavovského povstání 1618—20 v prvním tištěném vydání). V pozdějších edicích F. F. Procházky a V. Hanky plnila národně uvědomovací úlohu ještě v obrozenské době.

EDICE: Kronika stará kláštera boleslavského o poslouposti knížat a králův českých... (1620, ed. P. Jeřín z Bezděží); Kronika boleslavská o poslouposti knížat a králů českých... (1786, ed. F. F. Procházka); Dalimilova Chronika česká, v nejdávnejší čtení navrácena (1849, ed. V. Hanka, 1874 s historickými a gramatickými poznámkami J. Ortha); Rýmovaná kronika česká takřečeného Dalimila (1877, ed. J. Jireček); totéž in FRB 3 (1882, ed. J. Jireček); Kronika Dalimilova podle rukopisu cambridgeského (1892, ed. V. E. Mourek); Dalimilova kronika (1948, čtenářské vydání Jirečkova textu); Nejstarší česká rýmovaná kronika takřečeného Dalimila (1957, ed. B. Havránek a J. Daňhelka); — (*překlady do němčiny*): Dalimils Chronik von Böhmen (Stuttgart 1859, ed. V. Hanka); in FRB 3 (1882, ed. J. Jireček); — (*úpravy a překlady do nové češtiny*): Česká kronika takřečeného Dalimila (1920, novým jazykem přepsal V. Flajšhans); DK (1948, prozaický přepis M. Maralík); Kronika takřečeného Dalimila (1977, přebásnila H. Vrbová). ■

BIBLIOGRAFIE: Č. Zíbrt in Bibliografie české historie 2 (1902). ■ LITERATURA: J. G. Meinert: Die böhmischen Geschichtsschreiber des ersten

Dalimilova kronika

Zeitraums bis 1400, Wiener Jahrbuch der Literatur 15, 1821; F. Palacký in Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber (1830); J. Jireček: Rukověť 1 (1875) + Über die Reimchronik des sog. Dalimil, insbesondere über die Handschriften der selben, Zprávy o zasedání KČSN 1876; J. Vančura: Pokud v kronice t. ř. Dalimila užito jest podání ústního, Zpráva reál. gymnázia v Kolíně 1884; J. Teige: Die Quellen des sogenannten Dalimil, Mitteilungen für österreichische Geschichtsforschung 9, 1888; J. Šusta: Kritické příspěvky k dějinám Přemysla Otakara II., 2. Píseň Král Přemysl Otakar a Závěš, ČČH 1896; M. Jeřábek: Kronika Neplachova, ČČM 1902; A. Bachmann: Die Reimchronik des sogenannten Dalimil, Archiv für österreichische Geschichtsforschung 91, 2. pol., Vídeň 1902; J. Goll: ref. A. Bachmann, Die Reimchronik des sog. Dalimil, ČČH 1902; A. Polák: Krátké sebrání z kronik českých k výstrazě věrných Čechův (s edicí), Věstník KČSN 1904; M. Jeřábek: Rozbor Kroniky Dalimilovy, ČČH 1904 a 1905; A. Tomsa: O slovosledu u Dalimila, Zpráva reál. gymnázia v Kolíně 1912 a 1913; B. Hroch: Einiges über das Verhältnis des mhd. Dalimil zum altschechischen Original, Zpráva reálky ve Svitavách 1914; A. Tomsa: Rýmovaný německý překlad tzv. Kroniky Dalimilovy a jeho poměr k české předloze, ČMF 1915; J. Šusta in Dvě knihy českých dějin 2, Počátky lucemburské (1919); A. Havlík: Shody veršové legendy o sv. Prokopu s Kronikou Dalimilovou, Slovanský sborník věnovaný F. Pastrnkovi (1923); P. M. Haškovec: Ke kritice Dalimila, ČMF 1923; G. Kovařík: Studien zu Dalimil, Jahrbuch der philosoph. Fakultät der deutschen Universität in Prag 3, 1929; J. V. Šimák: Kdo skládal kroniku t. ř. Dalimila? ČČH 1932; Š. Krčméry: Ešte niekoľko slov o tzv. Dalimilovi, Sborník Matice slovenskej 1933/34; J. Beran: Bl. Zdislava — příbuzná Dalimilova? ČSPS 1938; J. V. Šimák: Hynek Žák z Dubé či Havel z Lemberka, ČSPS 1938; J. Šusta in Král cizinec (1939); J. B. Čapek: Dalimilův hlahol jasný, LF 1941 → Záření ducha a slova (1948) + Dalimil a jeho kronika, in DK (1948); F. M. Bartoš: Kdo je nejstarší český kronikář?, in Knihy a zápasy (1948); J. Hrabák: O Dalimilově kronice, NŽ 1949, č. 8; M. Očadlík: Gentis Bohemicae fidelis zelator ac indefessus propagator (1957); Z. Kristen: DK — její autor a prameny, in Nejstarší česká rýmovaná kronika takřečeného Dalimila (1957); R. Urbánek: O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého (1958, s edicí Krátkého sebrání); F. M. Bartoš: Nová recenze Dalimila a záhada jeho osobnosti, LF 1959; J. Hrabák in Studie o českém verši (1959); M. Šváb in Prology a epilogy v české předhusitské literatuře (1966); Z. Tichá in Staročeské skladby 14. a 15. století složené bezrozměrným veršem (1969); N. Kvítková: Lexikální a stylizační rozdíly u hlavních skupin rukopisů Kroniky t. ř. Dalimila, LF 1974; J. Lehár: Slovesné umění DK, SaS 1976 + DK a počátky české sloves-

nosti, SaS 1976 + O sedlčie knieni Boženě, LF 1976 + Nad hádankou slovesného rodokmenu DK, ČLit 1978 + in Nejstarší česká epika (1983); M. Bláhová in Kronika takřečeného Dalimila (1977).

jk

Marie Damborská

* 15. 2. 1895 Lednice

Prozaička, fejetonistka, autorka rozhlasových pásem a her pro dospělé i pro mládež; celé její dílo těží tematicky z lidového života na Slovácku.

Roz. Jurkovičová, narodila se jako dcera hajného v hájovně Lubeš u Lednice. Měšťanskou školu vychodila v Podivíně a (poslední ročník) ve Strážnici, poté absolvovala učitelský ústav v Olomouci. Od 1914 učila ve Velkých Bílovicích u Břeclavi; zde začala být 1921 literárně činná, zde se po válce provdala za důstojníka, s nímž 1927 odešla na tehdejší Podkarpatskou Rus, kde působila na menší škole v nově založené legionářské kolonii Svoboda poblíž Berehova (srov. její příspěvek ve sb. Kolonie a obec Svoboda, 1933). 1936—39 učila znovu ve Velkých Bílovicích (od 1936 se datuje její intenzivní spolupráce s brněnským rozhlasem), poté v Lomnici u Tišnova, 1940 byla však jako žena legionáře suspendována; v Lomnici žila až do konce války a živila rodinu literární prací. Po osvobození působila krátce v Brně, pak až do 1953 v Dolních Dunajovicích u Mikulova. V důchodu žila napřed v Dalečíně u Bystřice nad Pernštejnem, od 1957 v Pavlově u Mikulova, pak v Černé Hoře u Blanska.

Knižně publikované práce jsou jen zlomkem z celého literárního díla M. D., které čítá velké množství časopisecky tištěných fejetonů, povídek, krajových pověstí a článků a řadu rozhlasových prací (pásem i her) určených jak dospělým, tak mládeži. Jejich jediným základním námětem je lidový život v autorčině rodném kraji, v tzv. Podluží. V realistických prózách povídkových i románových klade autorka stejný důraz na zpodobení typických ves-

nických osudů (zvláště starých lidí) jako na zachycení každodenních pracovních úkonů, životních konvencí a tradic tohoto vinařského kraje; v dialogích využívá nářečních prvků.

PŘÍSPĚVKY in: Družstevník (Velké Bílovice); Lid. noviny; Malovaný kraj; Rozsévač. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Boží vinohrad (Ř 1942); Staří lidé (PP 1947). ■

LITERATURA: V. Richter: Spisovatelka M. D., Od Hradské cesty 1967 + Podpálavská spisovatelka, Beseda naší vesnice 31. 8. 1973; V. Cvek: Zářivé příklady, Kat. noviny 15. 2. 1976.

jo

Jiří Václav Daneš

* 23. 8. 1880 *Unhošť*

† 11. 4. 1928 *Los Angeles* (USA)

Zeměpisec a výzkumný cestovatel, autor cestopisů.

Dvanácté dítě (jediné z druhého manželství) Josefa D., sládka a majitele velkostatku v osadě Nový Dvůr u Unhoště; matka, učitelka a pracovnice ženského hnutí, byla dcerou proslulého účastníka pražské revoluce 1848 P. Fastra. Po otcově smrti (1883) se D. s matkou přestěhoval do Prahy, vystudoval gymnázium v Křemencově ulici (mat. 1898) a obory zeměpis a dějepisu na filoz. fakultě (doktorát 1902). Po jednoroční vojenské službě studoval 1903–04 v Berlíně. 1906 se stal docentem všeobecného zeměpisu na filoz. fakultě, 1907 na Českém vysokém učení technickém v Praze, 1912 byl jmenován profesorem. 1917 byl povolán do války a poslán do Sarajeva, v prosinci 1918 se vrátil do Prahy. Koncem 1919 byl jmenován prvním čs. konzulem v Sydney v Austrálii (působil tam od května 1920 do prosince 1922). Přednášel na zahraničních univerzitách, účastnil se světových kongresů geografů a geologů. Působil i na Komenského univerzitě v Bratislavě a pomáhal tam budovat zeměpisný ústav. Na své poslední zámořské cestě byl v Kalifornii při fotografování smrtelně zraněn jedoucím autem. Pohřben byl v Praze. — D. cestoval jako středoškolač po

Čechách, 1899 podnikl s matkou cestu na Jadran, do Bosny a Černé Hory. Vědecké cesty konal od prvního roku vysokoškolských studií do smrti, za 29 let vykonal 27 cest, z toho deset věnoval balkánským zemím, pět zámořským oblastem. Procestoval téměř celou Evropu, věnoval se i výzkumu českých zemí, Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny. Podnikl čtyři velké zámořské cesty (1904 Severní a Jižní Amerika; 1905 Mexiko a Jamajka; 1906 Kuba, Mexiko, jižní Kalifornie; 1909–10 s botanikem K. Dominem Jáva a Austrálie; 1920–22 pobyt v Austrálii, odtud cesty na Novou Guineu, do Oceánie, východní Asie, Severní Ameriky) a jednu cestu kolem světa (1923 Nový Zéland, souostroví Fidži, Havaj, Japonsko, Korea, Mandžusko, Čína, napříč Tichým oceánem, Kanada, Anglie, Francie). Poslední cestu do USA, která měla doplnit jeho studia k srovnávacímu pojednání o světovém krasu, nastoupil v říjnu 1927 se svou ženou.

D. je označován za předního představitele české zeměpisné vědy a českého výzkumného cestovatelství, vedle C. Purkyně za zakladatele české geomorfologie (zejména krasového výzkumu); jeho odborné dílo se mimoto zabývá zeměpisem člověka. Jako autora cestopisné literatury charakterizuje D. věcný popis, zaujetí předmětem a velká znalost látky. Podmanivé líčení exotických prostředí a snaha o sugestivní působení na čtenáře jsou mu cizí. Cestopisných článků napsal jen malý počet. — Spoluautorem jeho prvního cestopisu je *Karel Domin* (* 4. 5. 1882 Kutná Hora, † 10. 6. 1953 Praha), který samostatně vydal několik cestopisných knih, např. *Za jižním sluncem* (1925), *Tatranské obrazy* (1926), *Dvacet tisíc mil* (1929), *V říši marockého sultána* (1932).

ŠIFRA: dš. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis čes. turistů (od 1902); ČČM (1914, 1926); Čechische Revue (od 1911); Čes. revue (od 1907); Do světa (od 1902); Krása našeho domova (od 1909); Máj (od 1912); Národopis. věstník československý (od 1915); Naše zahraničí (od 1920); Obzor (od 1907); Obzor národohospodářský (od 1909); Pražská lid. revue (od 1912); Sborník Čes. spol. zeměvědné, Sborník Čs. spol. zeměpisné (od 1904); Širým světem (od 1924); Věda přírodní (od 1920); Venkov (od 1919); Věstník ČAVU (od 1910); Věstník Čes. ústř. spolku učitelů vysokoškolských (od 1913); Věstník KČSN (1902–16); Zlatá Praha (od 1912). Mimoto příspěvky v zahraničních odb. časopisech a sbornících. ■ KNIŽNĚ. *Cestopisy*: Dvojím rájem (1. Cesta na Jávu

a po Jávě, 1911, 2. Cesta po Austrálii a na Cejlon, 1912, s K. Dominem); Tři léta při Tichém oceáně (2 sv., 1925–26). — *Ostatní práce*: Úvodí dolní Neretvy (1906); Spojené státy severoamerické (1909); Bosna a Hercegovina (1909); Hospodářské problémy světové politiky (1912); Balkán po válce r. 1913 (1914); Původ a zanikání domorodců v Austrálii a Oceánii (1924); Jovan Cvijić (1925); Krasové jevy ve Spojených státech severoamerických (1926); Země a vývoj lidstva (1927). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Stěhule in sb. *Život a práce prof. J. V. D. (1928)*. ■ LITERATURA: sb. *Život a práce prof. J. V. D. (1928)*. ■ nekrology 1928: an., ČNM; K. Domin, Věda přírodní; S. Nikolau, Širým světem; F. Šůla, Věstník Čs. akademie zemědělské + čas. Bratislava ■; Z. Čeka: J. V. D., Sb. Čs. společnosti zeměpisné 1948; J. Čermák: Prof. J. D., Sborník Čs. společnosti zeměpisné 1953; F. Syřiště: Prof. J. D., Lidé a země 1954; Z. Daneš: Nad dílem J. V. D., Lidé a země 1958; J. Kinský: Několikerým rájem, in *Čeští cestovatelé 2 (1961)*.

mo

Emil Daňkovský viz Emil Musil

Josef Dastich

* 27. 2. 1835 *Čimelice*

† 21. 3. 1870 *Praha*

Autor německy i česky psaných přírodovědných, filozofických, psychologických a estetických úvah, vyhraněný představitel herbartovské školy; spoluvůrce české filozofické terminologie a odborného stylu.

Pocházel z rodiny sedláře (nejstarší z pěti dětí), jako jedenáctiletému mu zemřela matka. 1846–47 navštěvoval hlavní školu v Písku a od 1847 tamější gymnázium. Po maturitě (1855) odešel do Prahy na univerzitu, kde studoval (1855–59) přírodní vědy, matematiku, fyziku a filozofii; přátelsky se tu stýkal se svými

mi profesory R. Zimmermannem, který ho přivedl k Herbartově filozofii, a s W. F. Volkmannem. 1857 dostal první cenu v univerzitní soutěži z filozofie (práce *Das System der Philosophie des Luc. An. Seneca, dessen Verhältniss zur Stoa und zu den Lehren des Christianismus*). 1859 složil státní zkoušku pro gymnázia a suploval rok na německém gymnáziu na Malé Straně; zároveň se za pomoci Zimmermannovy připravoval na univerzitní dráhu. 1861 se stal bezplatným docentem filozofie (na základě práce *Schillers Leistungen in der Philosophie, namentlich in der Aesthetik*), 1863 doktorem filozofie a mimořádným členem KČSN, 1866 byl jmenován mimořádným profesorem pražské univerzity. Začal přednášet i česky (oblíbeny byly zejména jeho přednášky z praktické filozofie). 1865 dostal cestovní stipendium císařovny Alžběty a podnikl studijní cestu do Heidelbergu (k H. Helmholtzovi), do Göttingenu (k H. Lotzemu) a do Curychu k vědeckému školení ve fyziologii a psychologii. Další cestu do Německa (Lipsko, Výmar, Eisenach, Erfurt, Hannover, Hamburg, Kiel, Berlín) uskutečnil 1869. Trpěl tuberkulózou, zůstal neženat; zemřel na ochrnutí plic a byl pohřben na Olšanech.

Dílo J. D. — jako prvního českého profesora filozofie na pražské univerzitě — je předurčeno snahou vytvořit profesionální českou filozofii a postavit ji na vědecký základ, který D. ve shodě se svým odborným školením spatřoval v herbartismu. K tomu cílily i D. pokusy vytvořit český časopis vědeckého charakteru, zaměřený k filozofii a přírodním vědám (*Krok*) i řada učebnic věnovaných jednotlivým filozofickým oborům. Okruh D. vědeckého zájmu byl rovněž ovlivněn jeho celkem ortodoxní orientací na herbartovskou filozofii: v jejím duchu se zabýval vztahem filozofické spekulace a empirického zkoumání, tzv. praktickou filozofií, pedagogikou, psychologií a jejím vztahem k fyziologii (zde již ovlivněn poznáním prací Helmholtzových a Lotzových). — Významnou oblastí D. díla byla estetika; vedle obecných terminologických problémů se zabýval zejména rozбором estetických názorů I. Kanta, J. F. Herbarta a zejména F. Schillera, které interpretoval vzhledem k základním tendencím tzv. formální estetiky. Z českých autorů se soustředil k výkladu filozofických názorů Tomáše ze Štítného, a to zejména k jeho pojetí krásy a k představám o vztahu víry a rozu-

mu. (D. rukopisná pozůstalost obsahovala i několik německy psaných prací, zejména z estetiky, a poznámky ze studijní cesty 1865.)

ŠIFRY: D, Dch. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (od 1861); Čech (od 1864); Kritická příloha k Nár. listům (1864); Krok (od 1865); Sitzungsberichte der K. b. Gesellschaft der Wissenschaften (od 1861); Zeitschrift für exacte Philosophie (Lipsko, od 1864); Živa (od 1861). ■ KNIŽNĚ: Rozbor filozofických náhledů Tómy ze Štítného o pojmu krásy a o poměru víry k rozumu (1862); Základové praktické filozofie ve smyslu všeobecné etiky (1863); Über die neueren physiologisch-psychologischen Forschungen im Gebiete der menschlichen Sinne (1864); Empirická psychologie (1867); Formálná logika (1867); Psychologie s úvodem do filozofie (1867); — posmrtně: Logika pro vyšší gymnázia (1871, s V. Jandečkou); Úvod do studium filozofie (1912). ■ REDIGOVAL *časopis*: Krok (1865–66, s Edv. Novotným a F. J. Zoubkem). ■ KORESPONDENCE: Fr. Krejčí: Z dopisů J. D. (V. Jandečkovi z 1869–70), Čes. mysl 1901; J. Novák: Z dopisů J. D. (Ant. Tillovi z 1859–66), Čes. mysl 1906 a 1908 + Vzájemné dopisy J. D. a dr. Ant. Tille (z 1861–64), Čes. mysl 1908. ■

BIBLIOGRAFIE: B. Lifka: J. D., Otavan 1923, s. 84. ■ LITERATURA: ■ nekrology: A. Tille, Květy 1870; Edv. Novotný, Světozor 1870; Zeitschrift für exacte Philosophie 1871 ■; J. Durdík: O významu nauky Herbartovy, hledíc obzvláště ku poměrům českým, ČČM 1876 + Über die Verbreitung der herbartischen Philosophie in Böhmen, Zeitschrift für exacte Philosophie 1883; J. Kalousek in Děje Král. společnosti nauk (1885); G. Zába, J. Hanuš: Herbartismus, in Památník ČAVU 1898; -k (J. V. Novák): Dr. J. D., filozof, Nár. album 1899; J. C. Král: J. D. o Schillerovi, Čes. mysl 1905; G. Zába in J. D.: Úvod do studium filozofie (1912); A. Blahout: J. D. Poměr jeho k učitelům, 2. výr. zpráva reál. gymnázia na Mělníce 1912/13; J. Král in Herbartovská sociologie (1921); B. Lifka: J. D., Otavan 1923 + D. zápisky z prvé cesty po Německu 1865 (s ukázkami), Čes. mysl 1923.

ll

Ferdinand Dattel viz in Eduard Grégr

František David

* 26. 5. 1873 Praha

† 31. 10. 1951 Praha

Spisovatel komedií a frašek.

VI. jm. F. Vodrážka. Po měšťanské škole a soukromé obchodní škole pracoval rok jako nakladatelský úředník u J. R. Vilímka, od 1892 byl v kanceláři Ústřední matice školské, od 1894 zaměstnancem finančního odboru obce pražské. 1927 odešel do výslužby.

D. dramatické práce vycházejí z potřeb soudobých pražských lidových zábavních scén. Příběhy rozvíjené kolem sňatků a majetků zachycuje tradičním veseloherním schématem a s pomocí typů ze soudobé společnosti. Vedle několika her s pouhou situační zápletkou (*Tichý blázen*) napsal řadu veseloher a frašek o vdavekchtivých ženách (*Žaludské eso*), starých záletnicích (*Dobráček, Kolem čeho se svět točí?*), o módním spiritismu (*Hledá se médium*), kartářkách a židovských obchodnicích, o nichž sepsal i politický skeč (*Strach z Palestiny aneb „Co se nám Čechům může stát?“*). Vydal též sbírku vtipů a anekdot (*Tisíc pum a granátníků*).

KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ve slabých chvílkách (D 1901, s P. M. Mallochem); Ta první láska (D 1902, s P. M. Mallochem); Když vrány táhnou (D 1903, s P. M. Mallochem); Dobráček (D 1904, s P. M. Mallochem); Tichý dům „U nemluvičat“ (D 1904, s P. M. Mallochem); Šansoneta kuchařkou (D 1905, s P. M. Mallochem); Životní elixír (D 1906, s J. Bonnem); Falbův kritický den (D b. d., 1915, s P. M. Mallochem); Žaludské eso (D 1916, s J. Bonnem); Na prahu věčnosti (D b. d., 1918); Falešný akord (D 1918); Tichý blázen (D 1918); Strach z Palestiny aneb „Co se nám Čechům může stát?“ (D 1919, s J. Beránkem); Nahá Eva aneb Jak člověk vystřízliví (D 1919); Věstkyně (D 1919); Filmový král (D 1922, s J. Beránkem); Lidský zvěřinec (D 1922, s J. Beránkem); Svět zlodějů (D 1922, s J. Beránkem); Není nad protekci (D 1923); Už je tady vzkaz z planety Marsu (hra se zpěvy, 1924); Kolem čeho se svět točí? (D 1925, s V. Voženílkem); Muž, jemuž to hlavní schází (D 1925, s J. Beránkem); Poslední panna (D 1927, s J. Beránkem); Hledá se médium (D 1930); Právo na lásku (D 1932). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Tisíc pum a granátníků (výbor anekdot a vtipů, 1931). ■

LITERATURA: -e-: ref. Ta první láska, Moderní život 1902, s. 46.

dh

David

Josef Julius David

* 3. 2. 1871 *Miletín*

† 2. 4. 1941 *Plzeň*

Překladatel klasické anglické literatury a autor učebnic anglického jazyka.

1890 maturoval na učitelském ústavu v Hradci Králové, kde pak působil na obecných, měšťanských, později i učňovských školách. Na zdejší obchodní akademii byl profesorem angličtiny.

Ve své době byl přijímán kladně zejména výběr D. překládaných knih, který vedle beletrie zahrnoval i práce filozofické a historické. D. překlady, určené zpravidla pro Ottovu Anglickou knihovnu, výrazně oživovaly zájem o anglickou kulturu. V překladech básnických prací, zaměřených hlavně na přesné dodržení vnější formy předlohy, se však projevovaly i tendence k neústrojným zásahům do českého jazykového citění (neologismy aj.). Svě překlady provázely D. často doslovy a poznámkami. Rozsáhlá je řada D. anglických gramatik a čítanek, určených pro střední školy a obchodní akademie.

PSEUDONYMY: A. Zvičinský, J. David-Zvičinský, Josef Julius David-Zvičinský. ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: V. H. Parker: *Povaha krásných umění* (1898); J. S. Mill: *Tři eseje o náboženství* (1900); E. Wetherell: *Širošíř svět* (1901); J. Morley: *O kompromisu* (1902); O. Goldsmith: *Vikář wakefieldský* (1904); I. K. Marvel: *Mládenecká snění aneb Kniha srdce* (1905); W. M. Thackeray: *Kniha snobů* (1905) + *Výbor kratších prací* (1906) + *Trh marnosti* (1930); T. G. Smollett: *Výprava Humfrida Clinkera* (1909); A. Quiller-Couch: *Shakespearovy vánoce a jiné povídky* (1910); L. Hearn: *Průhledy v neznámý Japan* (1911); J. Milton: *Ztracený ráj* (1911); F. Lützow: *Čechy. Nástin historický* (1912, s úvodem E. Denise); J. Thomson: *Roční časové* (1912); E. Arnold: *Světlo Asie* (1924); J. Payn: *Světlušky* (1925); Th. Hardy: *Tess z d'Urbervillů. Čistá žena* (1927); W. B. Yaets: *Hraběnka Cathleenová* (1929); H. G. Wells: *Prozatím* (1930); J. Rhode: *Odsouzená porota* (1930, s J. Dubnem); J. S. Strange: *Stopa k druhému zločinu* (1930); L. Strachey: *Královna Viktorie* (1931); P. B. Shelley: *Alastor čili Duch samoty* (1934) + *Odboj islámu* (1936) + *Odpoutaný Prométheus* (1938); H. S. Walpole: *Inkvizitor* (1936). — *Z ostatních prací*: *Anglická obchodní korespondence* (1915); *Stručná*

mluvnice jazyka anglického (1915); *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední* (1920).

dh

Vilda David

* 20. 12. 1867 *Praha*

† 20. 5. 1938 *Plzeň*

Dělnický básník, povídkář, novinář a vydavatel dělnických písní z přelomu 19. a 20. století.

Vl. jm. Vilém D.; narodil se v proletářské rodině na pražském předměstí. V osmi letech mu zemřel otec, tiskař kartounů, čtyři roky nato i matka a rodina upadla do bídy. D. byl přijat do sirotčince; když onemocněl tuberkulózou, vzal si ho k sobě jeden z učitelů. Vyučil se truhlářem. V továrně, kde pracoval, se seznámil s dělnickým revolučním hnutím a začal horlivě psát verše, satiry, povídky, výstupy atd. do časopisů. 1893 se stal redaktorem pražského satirického časopisu *Bič*, pak vedl v plzeňském sociálně demokratickém deníku *Nová doba* kulturní rubriku. Jako účastník omladinařského a dělnického hnutí prošel také vězením (1894 odsouzen k 13 měsícům na Borech v Plzni). Oženil se 1897, měl osm dětí a až do penze pracoval v Plzni jako úředník okresního nemocenské pokladny.

Vedle severočeského F. Cajthamla-Liberté a J. Krapky Náchodského patřil V. D. k nejvšestrannějším přispěvatelům dělnického a sociálně demokratického tisku, satirických časopisů a sborníků od 90. let až do první světové války (jeho první básně vyšly v časopise *Rakouský kovodělník*). Psal zejména satirické verše proti byrokracii, cenzuře, policii, klerikalismu, nacionálnímu vlastenčení, vykořisťování, bídě a útisku a revoluční verše oslavující dělnickou práci a boj za svobodu. Podobný obsah mají i jeho prozaické obrázky a drobné dramatické výstupy pro dělnické scény a besídky. Stylově navázal D. na starší tradici českého pravidelného, rýmovaného, rétorického verše; často využíval formy populárních lido-

vých písní a popěvků i básní známých autorů a psal také texty dělnických písní. Cenná je edice Sběrka našich písní, shrnující starší písně českého dělnického hnutí z 2. pol. a ze sklonku 19. stol.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Adliv, MARS, Vilda, Vilda Josef; -d, -da, -DA, V. D., V-da, V-Da, Vilda D., Vilda D...d, Wilda D...d. ■ PŘÍSPĚVKY in: Bič (1891–93); Nová doba (Plzeň); Nový jihočes. dělník (Čes. Budějovice); Nový kult (1898/99); Právo lidu (od 1902); Rakouský kovodělník; Rašple (Brno); Sborník (Brno); Sociální demokrat; Vzlet (1918); Záře; Žumbera (Plzeň). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dojmy z výstavy (BB 1897); Všedním životem (PP 1901); Od srdce k srdcím (BB 1902); Píseň Pekelníků (B 1906); Vzpomínky politického trestance (1912); Proslavy (BB 1914). ■ REDIGOVAL *časopis*: Bič (1893, č. 5–11). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Sběrka našich písní (1902). ■

LITERATURA: R. Hašek: ref. Od srdce k srdcím, Moderní život 1903; R. Illový in Československá poezie sociální 3 (1925) + V. D., Dělnická osvěta 1938; V. D. zemřel, PL 24. 5. 1938; J. F. Urban in Údolím Mže (1946); J. Petrmichl in Bičem a rašplí (1959); S. Cířka in České Budějovice v literatuře (1972).

os

František Dědek

* 8. 7. 1821 *Bystřice nad Pernštejnem*
† 30. 8. 1874 *Polná* u Jihlavy

Osvětový pracovník, autor drobných próz a publicista.

Gymnázium studoval v Mor. Třebové, filozofii a bohosloví v Brně. 1846 byl vysvěcen na kněze. Byl kaplanem ve Zvoli, pak farářem v Kounici u Brna (1852), v Klášteře (1861) a Krucenburku. 1871 se stal děkanem v Hradci Králové. Posledním jeho působištem byla Polná, kde zemřel jako biskupský vikář.

D. vykonal velkou práci pro poučení a uvědomění venkovského lidu. Různé přednášky pojednávající o nejrozmanitějších společenských a odborných otázkách publikoval v kalendářích Koleda a Moravan pod pseudonymem Strýček Pravdomil. Psal je beletristickou

formou, jako dialogy nebo stručné povídky. Vyznačují se jasným jednoduchým stylem a didaktickým záměrem v duchu osvětských tradic. V kalendářích a časopisech zveřejňoval D. též obrázky ze života venkovského lidu. Naučně beletristický ráz mají jeho příspěvky z oblasti náboženského místopisu a historie.

PSEUDONYM: Strýček Pravdomil. ■ PŘÍSPĚVKY in: Blahověst (1850–52); Cyril a Method; Časopis kat. duchovenstva (1861); kal. Koleda (od 1860); Květy; kal. Moravan (od 1855); Mor. nár. list (1851–57); Mor. noviny (od 1858); Posel z Prahy; Týdeník. ■ KNIŽNĚ: Poutní místo Zelená hora (Brno 1863). ■

LITERATURA: V. Aufrata in Přehled písemnictví českého na Moravě v polovině našeho století. 1830–1870 (Prostějov 1898) + Spisovatelská družina kalendáře Moravana (Uherský Brod 1899).

jc

Dědictví Komenského

1892–1951

Nakladatelské družstvo pro vydávání pedagogických spisů a literatury pro mládež a literární sdružení pedagogických spisovatelů.

DK (podtitul: Literární sdružení učitelstva československého) vzniklo u příležitosti 300. výročí narození J. A. Komenského na ustavující schůzi 7. 8. 1892, v souvislosti s tehdejší sjezdem pedagogických spisovatelů a spisovatelů knih pro mládež (podnět k založení vyšel od J. Dolenského v Besedě učitelské). Jako počáteční program si uložilo vydávat vynikající spisy pedagogické, metodické, populární knihy vychovatelské, spisy pro mládež, pedagogické ročenky a dějiny národního školství s cílem povznést vzdělání učitelstva. Svému členstvu mělo levně opatřovat spisy z oboru pedagogiky, rozšiřující odborný rozhled učitele a přispívající k praktickému i teoretickému rozvoji pedagogiky. Součástí této orientace bylo i vydávání beletrie pro mládež: zde měly publikace DK průkopnický působit k zvýšení pedagogické, literární i výtvarné úrovně dětské knihy.

Dědictví Komenského

V odborném vedení soustřeďovalo DK učitel-
ské pracovníky (J. Černý, J. Úlehla, J. Müller, J.
Tůma aj.) a univerzitní profesory zabývající se
pedagogikou nebo obory s ní hraničícími (F.
Krejčí, F. Drtina, F. Čáda, O. Kádner, V. Přího-
da, O. Chlup). Každý člen DK zaplatil jednou
provždy členský příspěvek a zápisné a měl
pak nárok na jeden exemplář všech vydaných
publikací za členskou cenu, nižší než cena ma-
loobchodní. Sdružení mělo tzv. čestné jednate-
le, kteří šířili informace o publikacích DK, zís-
kávali nové členy a prostředkovali nákupy
knih. Při svém vzniku mělo DK 673 členů,
1924 5,5 tisíce, 1951 okolo 10 tisíc členů. — Od
1895 vydávalo DK dětský beletristický časopis
Květy mládeže, 1897 převzalo časopis Peda-
gogické rozhledy (předtím 9 let vydávány Li-
terární pedagogickým odborem zemského
ústředního spolku Jednot učitelských v Če-
chách), které reprezentovaly české vědecké
snahy v pedagogice, 1911—21 vycházel v DK
filozofický časopis Česká mysl. K významným
edičním podnikům DK patřila Ročenka peda-
gogická a školská s bibliografií odborných
prací z pedagogiky a jí blízkých disciplín. DK
vydávalo i hudebniny, výtvarné reprodukce
a učební pomůcky (např. obrazy k prvouce
a vlastivědě); péčí DK vyšly betlémy M. Alše
a J. Weniga.

Již 1893 byla vydána vedle studie P. Durdíka
O základech mravnosti první beletristická
knížka DK, historická povídka J. Brauna Ho-
řanští synové. Knihy tu vycházely zprvu jed-
notlivě, postupně vzniklo (zejména pro odbornou
literaturu) několik edičních řad. Beletris-
tická složka ediční činnosti DK byla od počátku
řízena snahou rozvinout literární hodnot-
nou četbu pro děti v pokrokovém demokratic-
kém duchu a vymanit českou literaturu pro
mládež ze silného katolického vlivu, jemuž
podléhala v 19. století. V prvním desetiletí čin-
nosti usilovalo DK povznést estetickou úro-
veň četby pro mládež vydáváním výborů ze
světových literatur (péčí P. Papáčka); týž smysl
měl i původní sborník Jaro (1900). Do 1918
vyšly v DK mj. tyto knihy: Karafiátovi Broučci,
pohádky V. Říhy (V. Tille), práce R. J. Jamo-
ta, A. Jiráska, J. Kožíška, E. Krásnohorské, J.
Krušiny ze Švamberka, Ž. Podlipské, K. V.
Raise, E. Štorcha a z hlediska dětského čtená-
ře vybrané ukázky z díla S. Čecha, K. J. Erbe-
na, J. Nerudy, B. Němcové, F. Palackého aj.
Značná pozornost byla věnována výtvarné

složce dětské knihy, jak to odpovídalo i teore-
tizujícím úvahám o estetické výchově mláde-
že, jež v ediční činnosti DK od 1902 reprezen-
tovaly např. studie J. Patočky, O. Hostinského,
F. V. Krejčího a A. Lichtwarka; ilustrátory na-
kladatelství byli V. Preissig, R. Lauda, A.
Scheiner, J. Panuška, A. Kašpar, M. Aleš. Po
1918 se vedle klasiků a starších autorů (K. J.
Erben, F. Flos, J. Kárník, J. Kožíšek, E. Krásno-
horská, K. Leger, J. Neruda, B. Němcová, G.
Preissová, P. Sula, E. Štorch, A. Wenig) začali
objevovat autoři noví, např. J. Aul, J. Hořejš, J.
Hostáň, A. Jenne, M. Majerová, Z. Marčanová,
R. Nekola, J. Trojan, F. Wenig. DK bylo v této
době zaměřeno převážně k soudobé české pů-
vodní tvorbě (zvláštní místo zaujímala povíd-
ka ze současného života dětí); z překladů se
uplatnila koncem 30. let literatura sovětská (V.
Bianki, M. Loskutov, N. G. Smirnov, B. Žitkov;
jako překladatel působil P. Denk). Ve 30. le-
tech se mezi autory DK významně projevil V.
Nezval, který tu vydal knihu Moderní básnické
směry, povídku pro děti Anička Skřítek
a Slaměný Hubert a překlad povídek D. Ga-
beové. Jako ilustrátoři vystoupili v tomto údo-
bí hl. O. Cihelka, V. Fiala, J. Konůpek, Z. Kra-
tochvíl, R. Lauda, A. Moravec, Toyen, R. Vej-
rych. Po 1945 rozvíjelo DK tendence naznače-
né už před válkou; přispělo tehdy zejména
k poznání ruské a sovětské pedagogiky. Kon-
cem 1951 skončilo DK v rámci reorganizace
nakladatelství svou činnost a jeho funkci pře-
vzalo Státní pedagogické nakladatelství.

KNIŽNICE. *Beletrie*: Sborníky z cizích literatur
(1900—08, red. P. Papáček); Knižnice mládeže
(1902—36); Výbor četby pro mládež. Se zřetelem
k potřebě školní (1904—06, red. J. Petr); Sběrka spisů
pro mládež (1925—26, některé svazky slovensky);
Dětská knihovna (1937); Poselství (1937—42; ve
2 řadách: Z domova, Ze světa). — *Odborná literatu-
ra*: Encyklopedická knihovna (1900—30, red. J. Úle-
hla); Přednášky a rozpravy pedagogické (1902—37,
red. J. Tůma; od 1904 s tit. Časové otázky a rozpravy
pedagogické); Příležitostné vzdělávací spisy DK
(1894—1952, s přerušením 1942—47; 1948 red. J.
Nykl, 1950 J. Pauer); Knihovna pedagogických kla-
siků (1905—30, red. F. Drtina); Sběrka přednášek
a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání
(1906—16); Dítě (1907—21, red. F. Čáda; 1925 obno-
veno 1 svazkem za red. O. Chlupa); Příspěvky k dě-
jinám českého školství (1910); Knihovna Peda-
gogických rozhledů (1914—29); Příspěvky k vyučování
domovouce a vlastivědě (1917—18); Sběrka předná-
šek a prací vysokých studií pedagogických (1926);

Pedagogická práce (1926–38, red. S. Vrána); Knižovna Zrak pro eidetickou praxi a teorii (1934–36, red. B. Markalous a L. Kratochvíl); Školská praxe (1938); Pedagogická přítomnost (1938–40); Kalděčkova Knižnice ilustrovaných monografií (1939–41). ■ **SOUBORNÉ VYDÁNÍ:** J. Úlehla (1922–29, 8 sv.). ■ **PERIODIKA.** *Časopisy:* Květy mládeže (1895–98); Pedagogické rozhledy (1897–1932); Česká mysl (1911–21); Kulturní služba (1936–38, znovu 1946–48). — *Ročenka:* Rozhledy po školství a písemnictví pedagogickém (1894–1933, od 1912 s tit. Ročenka pedagogická a školská; 8 sv.). ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE:** Stručný slovník pedagogický (1909, red. K. Štech); V. Nezval: Moderní básnické směry (1935). ■

LITERATURA: J. Müller in Pedagogická encyklopedie (1938); J. Korejs in Pedagogický slovník (1965).

II

Z KNIŽNÍ PRODUKCE: F. Pravda: František pomětlář a bratr jeho Petřík (1860, 2. vyd. 1920) + Bohatá Julie a Eva, chudá pasačka (1861); J. Ehrenberger: Kaplička pod lipami (1862) + Invalida (1863) + Bratr Renat (1864) + Dar Arnošta z Pardubic (1865); J. Vinohorský: Prostonárodní obrázky z dějin národa československého (1862, 1863, 1864); K. Světlá: Škola mé štěstí (1866); J. B. Bumba: Putování do Svaté země (1867, 1868); J. Drg. Křenovský: Václav Němčický (1869); A. Dudek: Obrazy z přírody (2 sv., 1871, 1872); P. Kopriva: Chudý boháč (1875) + Devatero řemeslo (1877); V. Rattay: Císař Karel Čtvrtý (1878); V. Špaček: Štědrý den (1881) + Bratří (1906); E. Militký: Bůh tomu chce! (1887); A. Dostál: Osud obecních dětí (1889) + Ze školy života (1895) + Radosti rodičů (1903) + Na hlásce (1908) + Mendík (1911) + Za pomoci dobrodinců (1915) + Váleční sirotci (1919); J. Váňa: Odměna věrného přátelství (1895) + Po letech (1899); F. J. Košťál: Věrný čeledín (1896) + Ve spárech dravcových (1907); V. Pittnerová: Slepý Josef (1897) + Za chlebičkem (1911); K. J. Zákoucký: Cestami života (1904) + Jen výš! (1909) + Za štěstím (1916) + Za vznešeným cílem (1925); B. Bouška: Pod hradbami Vyšehradu (1905) + Utrpením ku štěstí (1910) + Věř a doufej! (1922) + Ve sněhové bouři (1922) + Věrný přítel (1927); J. Sahula: Vojtěch Habr (1912) + Modly a kříž (1924) + Tajná vina (1926) + Pohádky (1928) + Drahomířino pokání (1929) + Past na chytráky a jiné povídky (1934) + V kouzelné říši (1935) + Otok Abner (1936); M. B. Hornof: Čechové před Milánem (1923).

moá

Dědictví maličkých

1859—1941

Katolický vydavatelský spolek v Hradci Králové.

DM vzniklo na základě tradice katolických vydavatelských spolků sahající až do 17. století (Dědictví svatováclavské). Na principu jednou složené jistiny, která se zúročuje, vkladatel dostával periodicky vydávané knihy, které vytvářely celé knihovny.

DM založené 1859 J. A. Šrůtkem se zaměřilo na literaturu vychovávající v katolickém duchu a pečující o všeobecné vzdělání mládeže. Proto se zpočátku v edici objevovala i literatura poučná a ve vlastní beletrii se uplatňovala především mravoučně výchovná snaha. Knižní řadu zahájila povídka F. Pravdy František pomětlář a bratr jeho Petřík (1860). Kromě povídek J. Ehrenbergra, K. Světlé, B. Hakla vycházely zde i poučné knihy A. Dudka a J. Vinohorského. V novější době se v knižní produkci objevují vesměs výchovné povídky ze současného života a povídky historické, a to i v překladech. Poslední zjištěnou knihou (č. 81) je J. Filip: U Jezulátka (1941).

Dědictví sv. Cyrila a Metoděje

1850—1951

Spolek moravských kněží pro vydávání knih.

Označováno též *Dědictví sv. Cyrilla a Methoda, Dědictví cyrilometodějské*. Ustaveno bylo z iniciativy J. E. Bílého v srpnu 1850. Za účel DCM bylo vyhlášeno všestranné vzdělávání moravského lidu na základě katolické víry s vyloučením jakékoli politiky; prostředkem k tomu mělo být hlavně spisování a vydávání knih náboženských a obecně vzdělávacích. Podílníkem s nárokem na knižní výtisk ročně se stával ten, kdo složil minimálně 10 zl. stří-

Dědictví sv. Cyrila a Metoděje

bra. Redakci zastával starosta s pomocí výboru (prvním jednatelem byl 1850–59 B. M. Kulda). Kolem DCM se seskupili především mladší moravští kněží, žáci Sušilovi; ten byl také prvním starostou (1850–68). Po něm nastoupili Matěj Procházka (do 1889), Vladimír Šťastný (do 1910), Josef Pospíšil (do 1925), Jan Tenora (do 1936) a Emanuel Masák (do 1951). 1851 začal vycházet kalendář Moravan, 1853 knižní publikace. Zpravidla vycházela 1 kniha ročně, výjimečně více, častěji (zvláště na přelomu 60. a 70. let, po první světové válce a od 1940) vznikaly mezi jednotlivými svazky intervaly delší. Celkem bylo vydáno 86 knih a 21 ročníků Moravana. Náklad knih byl v 60. letech 13 tisíc výtisků, od konce 70. let 9–10 tisíc, od 1911 8 tisíc (z nichž mnoho zůstávalo na skladě) a od 1925 jen 2 až 3,5 tisíce výtisků. Mimoto bylo vydáno několik map a grafických listů. 1949 nedostalo DCM od ministerstva informací a osvěty vydavatelské oprávnění a v důsledku toho se výbor na podzim 1951 usnesl na likvidaci spolku. Těžiště významu DCM je v prvním období jeho činnosti (50.–60. léta), kdy seskupilo Sušilovu družinu a kdy navzdory svému jednostrannému zaměření a problematické kvalitě mnoha vydávaných spisů pomáhalo jako jediné vyhraněně české a soustavně pracující moravské vydavatelství probouzet národní vědomí v moravském lidu, rozšiřovat jeho vzdělanostní obzor a mnohde teprve ho zvykat na četbu knih. Později se dostávalo na okraj vývoje i ve sféře výlučně katolické a bylo předstíženo vydavatelskými podniky pružnějšími, např. benediktina P. Mathona. Představovalo pak konzervativní složku, nebylo zasaženo reformními snahami ani uměleckým hnutím Katolické moderny, jeho představitelé naopak vystupovali proti moderním směrům v katolické literatuře.

V knižní produkci DCM stála beletrie jen na okraji. Vedle pochybností některých funkcionářů DCM o kladném morálním působení románů a povídek na lid bylo hlavní příčinou, že DCM nemělo v svém okruhu výrazné spisovatelské osobnosti. Teprve ve V. Kosmákově se objevil autor odpovídající intencím DCM, a tak bylo vydání 5 sv. jeho Kukátek čili Života lidského v obrazích (1876–92) nejvýznamnějším činem DCM v oblasti beletrie; k tomu přistupuje výbor F. Bartoše z lidové slovesnosti Domácí čítanka (1900). Dále byly vydány od F. Valouška Tři povídky (1897), ten-

denčně namířené proti protestantům i socialismu, nenáročné povídky F. Čecha Kvetoucí hloží (1928), od J. Vyhlídala Veselé i vážné obrázky z Hané (1930), původní cestopisy (A. Bartoš, B. Hakl, J. Chmelíček, E. Procházka, J. Soukop), memoáry, několik přeložených románů aj. Populární spis V. Štulce Život svatých Cyrila a Methodia (1857), doplněný souborem cyrilometodějských básní a písní, představuje jakýsi první almanach moravských katolických básníků. — Kalendář Moravan vycházel v DCM do 1872, pak byl v době hospodářské tísně předán soukromým vydavatelům, kteří byli osobně spjati s DCM. Na rozdíl od intelektuálnější Koledy (vydávané Národní jednotou, potom Maticí moravskou) byl zaměřen na prostý venkovský lid, uplatňovaly se v něm nábožensky i vlastenecky výchovné snahy. Shromáždil početnou skupinu příspěvatelů, zvláště kněží. Dějepisné články psali J. Bílý, V. Brandl, B. Dudík, J. N. Dundálek, T. Procházka, J. Soukop, T. Šimbera aj., o aktuálních otázkách občanského života poučoval vcelku osvěceni F. Dědek, dále kalendář obsahoval články hospodářské, zeměpisné, přírodopisné apod. Mezi autory básní jsou B. M. Kulda, J. Soukop, F. Sušil a V. Šťastný, ti se také (kromě Sušila) spolu s dalšími (A. Dudík, K. Orel, F. Poimon, I. Wurm aj.) pokoušeli i o povídky, koncem 60. let získala redakce povídky F. Pravdy a J. Ehrenbergra, v 70. letech prózy moravských autorů V. Kosmáka a F. Stránecké.

KNIŽNICE: Bibliotéka poučná; Bibliotéka Životů svatých; Bibliotéka povídek; Bibliotéka poučná a zábavná. ■ **KALENDÁŘ:** Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1851... 1887 (1850–86). V DCM jen roč. 1–21 (1852–72), potom vydavatelé: B. Sylva-Taroucca, F. Duda, J. Klíma a od 1880 benediktinská tiskárna. Redaktoři: B. M. Kulda (1852–60), I. Wurm (1860–68), J. K. Vojtěch (1867–73), V. Šťastný (1874–79), P. Mathon (1880–87). ■

LITERATURA: E. Masák: Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930 (Brno 1932). ■ F. V. Autrata: Spisovatelská družina kalendáře Moravana za let 1852–1864 v básnictví a povídkářství, Zpráva zemské vyšší reálky v Uh. Brodě za šk. r. 1898/99; V. Šťastný: Padesátiletí Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně, Obzor 1901; P. Vychodil in Z doby Sušilovy (1917); F. Cinek in Velehrad víry (1936).

PP

Dědictví sv. Jana Nepomuckého

1833—1948

Nábožensky orientovaný spolek pro vydávání českých knih.

Označováno též *Dědictví svatojanské*. K založení došlo 1833 složením jistiny, kterou 1831 po poradě s J. V. Kamarýtem daroval kněz A. Hanikýř. V intencích spolku bylo vydávat knihy „1. ku vzdělání nábožnosti, 2. ku zvelebení našeho milého jazyka . . . , 3. k odměnám pro české spisovatele, aby dílem povzbuzeni a za práci . . . slušnou odměnou poctěni byli“. Podílníkem (údem) se stal každý, kdo složil určitý peněžní obnos (jednotlivci, rody, školy, spolky), podílem byla alespoň jedna kniha ročně. Prvním redaktorem se stal V. Pešina (1835—57), po něm I. Frencl (1858—62), V. Bradáč (1862—74), F. Srdínko (1874—1906), A. Podlaha (1907—32), J. Čihák (1932—48). Počet členů rychle stoupal, z počátečních 57 (1835) bylo 1869 již 24 510, 1907 30 343 členů. Náklad knih byl od první publikace poměrně vysoký (od 2 do 5 tisíc výtisků), kniha J. Ehrenbergra Čermákova rodina (1867) měla náklad 22 500 výtisků. Tisk obstarávaly firmy: Arcibiskupská knihtiskárna v Praze, Synové B. Haase, Maszner a Steyer, K. Bellmann, B. Stýblo.

Vydavatelská činnost byla zahájena apologetickým spisem J. V. Jirsíka (1835), následovaly publikace převážně náboženského charakteru, mezi nimi čelná díla světové teologické literatury (mj. Starý a Nový zákon, Tomáše Kempenského Čtvero knih o následování Krista, Františka Sáleského Filothea), spisy z oboru apologetiky, církevní historie, dogmatiky, katechetiky, hagiografie, liturgiky a spisy historické, a to jak původní práce, tak překlady. Již v 1. pol. 19. stol. se v produkci DJN objevily beletristické spisy, které měly velký ohlas u čtenářů; jejich obsah je nesen osvěcenskou tradicí ve směru mravně výchovném i hospodářsky vzdělávacím. V 2. polovině 19. stol. vyšlo několik povídek českých autorů (J. Ehrenberger, V. Beneš Třebízský), v pozdějších letech se vyskytují práce J. Š. Baara, A. Dostála, V. Pittnerové. Od 20. let tohoto století převažuje opět literatura náboženská. Posledním zjištěným podílem byla kniha Perikopy (1946).

Z KNIŽNÍ PRODUKCE: M. Sychra: Veleslavín (1847); P. Neumann: Příběhy Isidorovy (1853); J. Ehrenberger: Čermákova rodina (1867); V. Beneš Třebízský: Trnová koruna. Pan Odolen Pětipeský (1881) + Levohradecké pomněnky (2 sv., 1927—28, usp. V. Bitnar); J. Š. Baar: Několik povídek (1907) + Jan Cimbura (1908) + Mžíkové obrázky (1. Velké a malé děti, 1909, 2. Hloží a bodláčí, 1910, 3. Z jiného světa. Sedmero hlavních hříchů, 1914) + V různých barvách (1918); V. Pittnerová: Po cestách života (1904) + Rodina Kuliichova (1919); Paměti F. J. Vaváka (1907—38, ed. J. Skopec); A. Dostál: Svatá hora (1907) + Na cestě k lepšímu (1909) + Z měst a městeček (1913) + Rozvětvená rodina (1916) + Vlna zkoušky (1924) + Splněná závěť (1933); F. Košťál: Z horských far i z jich okolí (1908); J. Košnář: Z nedávných dob (1910); J. Ráž: Povídky (1911); K. Balík: Dědův odkaz (1915) + Květnice (1917) + Matka (1918) + Otec (1919) + Cestou za štěstím (1920) + Nedělní a sváteční čítanka (3 sv., 1923—28); V. Bitnar: Čítanka svatojanská (3 sv., 1932—34). ■

LITERATURA: V. Pohan in Životopis velebného pana Antonína Hanikýře (1841); K. Borový: Dějiny Svatojanského dědictví (1885); J. N. Sedlák: Činnost Dědictví svatojanského v Praze od r. 1835—1900 (1900); Zprávy o Dědictví svatojanském (1903).

moá

Dědictví sv. Ludmily

1863—1902

Vydavatelský spolek.

Spolek byl založen 1862 v Písku snahou tamních profesorů a učitelů. Vydával edici *Zlaté kniha dívek českých*, která obsahovala 2 řady sborníků: Zlaté lístky (pro dívky do 12 let) a Zlaté klasy (pro dospívající dívky).

Zlaté lístky vycházely po jednom svazku ročně (1863—1902). Redaktory byli převážně píseční učitelé a profesoři: V. Lešetický (1863, 1868—69), V. Janota (1864—67), K. A. Madiera (1870—83), J. Zahradník (1884), J. Šrámek (1885), E. Mérgl (1886—90), F. Pech a E. Mérgl (1891—98), F. Pech a J. Šimek (1899—1902). Sborník obsahoval původní i přeložené básně a povídky a poučná pojednání z oboru dějepi-

Dědictví sv. Ludmily

su, zeměpisu a přírodopisu. Vycházely zde práce J. a Š. Bačkory, F. L. Čelakovského, A. Dostála, F. Douchy, I. Geisslové, L. Grossmannové-Brodské, B. Jablonského, V. Lešetického, S. Podlipské, F. Pravdy, F. Sušila, P. J. Šafaříka, A. Zákouckého. Povídky, které literárně nepřesahují průměrnou tvorbu, jsou zaměřeny tendenčně, usilují o výchovu k čestnosti, práci, šetrnosti a sociální spravedlnosti. *Zlaté klasy* vycházely rovněž po jednom svazku ročně (1863–1902). Redaktory byli: J. Pažout (1863–67), J. Pažout a V. Lešetický (1867), J. Suda (1868–80), J. Vačlena (1884–94), J. Nedvídek (1895–1902). Kromě beletrie obsahovaly sborníky pojednání historická, literárně estetická a přírodovědná. Básněmi jsou zastoupeni: J. Š. Baar, F. L. Čelakovský, K. J. Erben, V. Hanka, B. Jablonský, J. Kollár, J. Marek, Marie Antonie, J. Milota, V. Mollenda, A. Potěhník, J. Soukal, K. Vinařický (v roč. 2, 1864, zde debutoval S. Čech básní pod pseud. S. Rak); jsou zde i překlady z polštiny (A. E. Odyniec, A. Gorczyński). Z povídkářů jsou ve sbornících zastoupeni: A. Dostál, J. Gintlová, L. Grossmannová-Brodská, E. Krásnohorská, V. Lužická, J. Mcelský, V. Pittnerová, S. Podlipská, A. B. Šťastný. Obsahová náplň má stejnou tendenci jako *Zlaté lístky*, přiměřenou ovšem dospělejšímu věku čtenářek.

moá

Dědictví sv. Václava viz in Matěj Václav Šteyer

František Dědina

* 14. 12. 1834 *Ctiměřice* u Mladé Boleslavi
† 9. 5. 1914 *Strenice* u Mladé Boleslavi

Rolník a mlynář, lidový písmák, autor rozsáhlých pamětí.

Do školy začal chodit 1840 v Semčicích. 1842 rodiče zakoupili statek ve Zbožičku u Nymburka a D. chodil do školy ve Strakách. Ze studia na gymnáziu v Ml. Boleslavi (1845) sešlo pro otcovu nemoc a D. jako nejstaršímu synu připadla povinnost starat se o hospodářství. 1852 rodiče statek ve Zbožičku prodali a vrátili se do Ctiměřic. Zde se D. 1856 oženil; z jeho devíti dětí nejmladší syn Václav (1870–1956), profesor geomorfologie na UK a člen korespondent ČSAV, připravil ve 30. letech k vydání otcovy paměti. 1862 si manželé zakoupili statek ve Vinařicích, při němž zřídili i hostinec. D. působil k povznesení obce jako starosta (představený) a měl i jiné funkce (v záložně apod.). 1875 zanechal hospodaření, pozemky pronajal a věnoval se prodeji uhlí v Čejticích, v obchodě však nebyl spokojen. 1878 zakoupil mlýn ve Strenicích (osada Podčejky), u něhož později zřídil i pekárnu. 1891 odešel na výměnek do Mšena u Mělníka, kde ve volných chvílích v průběhu 90. let vznikaly jeho paměti. 1897 se vydal na cestu za svými dětmi v cizině, navštívil Brixen a pak Kyjev (dříve, kolem 1879, si udělal z Vídně výlet do Benátek a Terstu). Po návratu z Ruska se ještě marně pokusil zachránit synovcovu mlékárnu a sýrárnu v Domažlicích (1900), pak se doživotně usídlil v rodinné vilce v Podčejkách. Zde také zemřel a je pohřben v Malých Horkách nad Strenicemi.

Vydavatel rozvrhl paměti F. D. do 3 dílů. První s názvem *Robota a první dnové svobody* (1933) zachycuje období do 1854, druhý, *Z ovzduší Prodané nevěsty* (1934), zahrnuje léta 1854–75 (začátek tohoto dílu, pojednávající o svatbě F. D., vyšel 1930 samostatně s titulem *Když si náš tatínek maminkubral*). Pod tímž titulem vyšlo také souhrnné, nově uspořádané a upravené vydání všech tří dílů (1942). Poslední, znovu upravené souborné vydání (1949) má titul *Bejvávalo*. Podle svědectví vydavatele zachovávají knihy autentické znění D. textu, jsou jen rozčleněny do odstavců a kapitol. Všechny tituly pocházejí od vydavatele,

kteřý také místy doplnil vyprávění F. D. vlastním komentářem a do textu vložil i otcova ústní sdělení a vzpomínky nejstarší sestry Marie; tyto partie jsou však v textu vyznačeny, takže vlastní dílo F. D. vystupuje zcela zřetelně. Vzpomínky zachovávají trojí plán vyprávění. První, jenž tvoří kompoziční osnovu memoárů, se řídí během autorova života od narození, přes svatbu, hospodaření na statcích i ve mlýně, až k úpadku mlékárny v Domažlicích (1900). Tuto konfesijní stránku pamětí prostupují historické události viděné prostřednictvím autorových prožitků a zkušeností (rok 1848, zrušení roboty, prusko-rakouská válka, doba táborů). Druhou osnovu tvoří příběhy z autorovy životní dráhy, jakési bezděčné drobné povídky (školní zážitky, vojenský odvod, příběh vojáka Brunka a Anči, cesta do Prahy pro vápno, příprežní povinnosti za války) nebo portréty blízkých osob (bojetický strýc, výměnkář Honza). Ve třetím plánu podává D. obraz společenských poměrů (povinnosti za roboty, školy, vojsko na vsi, hony za roboty a konstituce, zdravotní a hygienické poměry na vesnici) i způsobu života vesnice včetně dobových obyčejů (posvícení, stínání kohouta, muziky, svatby, pálení čarodějnic). Všechny tři plány se navzájem prolínají a tvoří celek tmeleň jednoduchým, ale poutavým vyprávěním, v němž se uplatňuje i autorův humor; z pamětí vystupuje vnitřní bohatství prostého člověka, který činorodě prožívá všední pravidelný tok života a stále si uchovává smysl pro hospodářský i vlastenecký pokrok. Memoáry neměly beletrizující záměr; vznikly jako zápisky pro vlastní děti, avšak svými vyprávěčskými kvalitami vstoupily do oblasti beletrie; přitom snesly i mnoho materiálu pro folkloristy, sociology a kulturní historiky.

PŘÍSPĚVKY in (posmrtně, vesměs ukázky z pamětí): Boleslavan (1939–40); Nár. osvobození (1928); Venkov (1937). ■ **KNÍŽNĚ**. *Paměti* (posmrtně): Když si náš tatínek maminku bral (1930); Roboty a první dnové svobody (1933); Z ovzduší Prodané nevěsty (1934); Když si náš tatínek maminku bral (1942, souborné vyd. dosavadních textů, rozm. o třetí část; znovu upraveno 1949 s tit. Bejvávalo). ■

LITERATURA: V. Dědina in F. D.: Když si náš tatínek... (1930); ■ ref. Když si náš tatínek...: B. Jedlička, LidN 2. 7. 1930; J. Horák, Národopis. věstník československý 1930; Q. Hodura, NŘ 1931; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1930/31 ■; V. Dědina in F. D.: Roboty a první dnové svobody (1933); ■

ref. Roboty a první dnové svobody: Q. Hodura, NŘ 1934; V. Příhoda, NO 11. 1. 1934; vč (V. Černý), Časopis pro dějiny venkova 1934; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1934/35 ■; V. Dědina in F. D.: Z ovzduší Prodané nevěsty (1934) + in F. D.: Když si náš tatínek... (1942); J. Knob: Vůně starých časů, Řád 1942; P. Bojar: Ze starých časů, LidN 25. 1. 1943; V. Dědina in F. D.: Bejvávalo (1949).

zp

Petr Dejmek

* 14. 7. 1870 *Svojeck* u Nové Paky

† 20. 2. 1945 *Praha*

Prozaik, dramatik, autor povídek pro mládež; lidovýchovný pracovník.

Pocházel z rodiny drobného zemědělce; 1883–85 studoval na nižší reálce, 1885–89 na učitelském ústavu v Jičíně. První učitelské místo nastoupil 1889 ve Strakách u Nymburka, pak působil na Poděbradsku. Po složení zkoušek na měšťanskou školu učil od 1904 na škole U studánky v Praze-Letné, kde se stal 1922 ředitelem. Od 20. let se věnoval lidovýchovné a vzdělávací činnosti; vydával lidovýchovné spisy a školní učebnice dějepisu, zeměpisu a občanské nauky. Do důchodu odešel 1929.

Různorodost D. beletrie se odráží jak v rovině druhové, žánrové a stylové, tak v její hodnotě. Psal ve vlasteneckém duchu historické prózy pro mládež, čerpající látku ze 16. a 17. století (války s Turky, povstání českých stavů 1557, pobělohorský útlak aj.), moralizující jednoaktová dramata ze současnosti (*Očista, Dekorum*) i s biblickou tematikou (*Baltazarův kvas*), napsal i nenáročnou veselohru z maloměstského prostředí (*Liliputánské duše*). Další hru (*Apoštolové svornosti*) zakázala 1908 cenzura. Podstatnou část díla tvoří povídky, v nichž byl D. nejvíce poplacen dobové módní francouzské literatuře. Líčí v nich postavy zmítané erotickou vášní nebo naopak svádějící zápas s milostným pokušením (*Hry se srdcem, Svätí erotikové*). Otřelost výrazu ulpívajícího na dobově módním slovníku (cizí slova)

Dejmek

zastřela v některých z nich (zejména tam, kde příběh ústí v groteskní vyznění) bystré postřehy, projevující se v kresbě postav i v rozvinutí děje (*Bibeloty*). V humoristicky laděných povídkách převažuje satirický, často i ironizující pohled na svět (*Princezna a její šofér*, *Moderní Penelopa*). Obrat v D. díle znamenal jediný román *Metelice*; autor se v něm vrátil do rodného kraje a z jeho podhorského vesnického prostředí vytěžil dramatický, reálné viděný a realisticky zpracovaný obraz rozkladu selské rodiny v posledních desetiletích 19. století. Uprostřed nových proudů, rodících se s rozmachem průmyslu a železnice a projevujících se na jedné straně pronikáním socialistických idejí, na druhé pak hledáním útěchy v krajo-ovém specifiku — spiritismu, vykreslil D. konflikt mezi dětmi jdoucími za svými vlastními cíli a pracovitým, asketicky spořivým otcem, jenž svým autoritářstvím bezděčně přispívá k úplnému rozpadu rodiny. Důvěrná znalost prostředí (podrobně tu D. popisuje tkalcovskou práci, proměnu zemědělské práce od srpů ke kosám a od cepů k mlátičkám, domácí výrobu korálů, nahrazující nevýnosné tkalcovství, aj.), reálné vidění lidských charakterů a v neposlední řadě spojení rodinných událostí s širokým obrazem proměn života krkonošského podhůří daly vzniknout dílu, jež zdařile navázalo na tradici vesnické prózy z konce 19. století (K. V. Rais, A. Stašek).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: L. Metellus (Humorist. listy), Petr Pavel, P. Pavel; L. M. (Humorist. listy). ■ PRÍSPĚVKY in: Besedy Času (od 1903); Hlas národa (od 1903); Humorist. listy; Květy (od 1908); Máj (od 1914); Malý čtenář (od 1891); Nár. obzor (od 1908); Rudé květy (od 1902); Zlatá Praha (od 1908); Zvon (od 1915). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: V třicetileté válce (PP pro ml., 1897); Liliputánské duše (D 1903); Očista (D 1903); Utrpením k vítězství (PP pro ml., b. d., 1903); Flagelantka srdce a jiné prózy (PP b. d., 1905); Baltazarův kvas (D 1908); Princezna a její šofér (PP 1909); Bibeloty (PP b. d., 1911); Blesky v temnotách (P pro ml., 1913); Hry se srdcem (PP b. d., 1913); Svatí erotikové (PP 1913); Metelice (R 1915); Moderní Penelopa (PP 1917). — *Ostatní práce*: Katechismus pravého republikána (1919); Poznámky k občanské nauce (1921); Stezkami demokracie (přednášky, 1924); Občanská nauka pro samouky (1925); Principy činné školy v zeměpise (1928). Mimoto 1922—36 řada učebnic občanské výchovy, zeměpisu a dějepisu pro obecné a měšťanské školy. ■ SCĚNICKY. *Hra*: Dekorum (1904). ■

LITERATURA: ■ ref. Liliputánské duše: -r (R. J.

Kronbauer), Máj 1902/03, s. 632; =, Zvon 1902/03; Neklan (J. Soukenka): Dramatické práce nejmladších, Moderní život 1903; K. Z. Klíma: Drama a dramata, Rozhledy 1904 ■; K. Z. K. (Klíma): ref. Očista, LidN 14. 8. 1903; Ha: Dramatická škola Šmahova (ref. Dekorum), Máj 1904/05, s. 255; ■ ref. Flagelantka srdce a jiné prózy: Ds (J. D. Konrád), Máj 1904/05, s. 632; S. Kovanda, Rozhledy 1904/05, s. 1322; S. (F. Sekanina), Zvon 1904/05; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905 ■; ■ ref. Baltazarův kvas: K. Kamínek: Z naší literatury dramatické, Lumír 1908/09; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1909, s. 311 ■; ■ ref. Bibeloty: K. Hikl: Nové povídky erotické, Přehled 1910/11; F. Sekanina, Zvon 1910/11 ■; ■ ref. Hry se srdcem a Svatí erotikové: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1913, s. 444; J. Stenhardt, Moderní revue 1913, sv. 27; K. Hikl, Přehled 1913/14; A. Veselý, Čes. revue 1913; M. (V. Martínek), MSIR 1913; Tristan (S. V. Friedl), Zvon 1912/13; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1912/13; K. V. H. (Havránek), Zvon 1912/13 ■; ■ ref. Blesky v temnotách: K. V. H. (Havránek), Zvon 1912/13; K. Sulek, Úhor 1913 ■; ■ ref. Metelice: Kaz (F. S. Procházka), Zvon 1915/16; -t, Akademie 1915/16, s. 185 ■.

dv

Dělnický kalendář Československé strany sociálně demokratické v Rakousku

1894—1918

Ročenka dělnické politické strany s výraznou literární složkou.

Redaktor: 1894—99 (roč. 1—6, pův. číslování 16—21, na 1895—1900 neuveden; (roč. 7—25, pův. číslování 22—40, na 1901—19) F. V. Krejčí. — *Vydavatel*: 1894—96 (roč. 1—3) čas. Sociální demokrat; 1897 (roč. 4) Právo lidu; 1898—1912 (roč. 5—19) čas. Zář; 1913—18 (roč. 20—25) Ústřední dělnické knihkupectví, nakladatelství a antikvariát. Vesměs Praha. — *Periodicita*: jednou ročně.

Kalendář chápali vydavatelé jako volné pokračování Peckova pražsko-vídeňského Kalendáře dělnictva československého a pozdějšího, méně významného, brněnského Kalendáře československého dělnictva v Rakousku; to

také vysvětluje číslování jednotlivých svazků od ročníku 16. V první šesti letech byl DK v podstatě přímým doplňkem sociálně demokratických novin a jeho těžiště spočívalo v rozsáhlé zpravodajské části, zvláště v kritických přehledech vnitropolitických událostí a mezinárodního dění v uplynulém roce; literární oddíl, zahájený v prvním svazku básní S. Čecha *Buď práci čest!* a přinášející jinak téměř výlučně příspěvky dělnických autorů (povídky J. Krapky Náchodského, B. Zdobnického aj.), byl pouze jakýmsi dodatkem. Za redakce F. V. Krejčího se ročenka postupně měnila v literární almanach, jehož základní složku tvořily ukázky z české i cizí prózy a poezie, ojediněle i z dramatických prací. Příspěvky politického a sociálního rázu se pak vyskytovaly v DK v menší míře. Do statí a článků zabývajících se dějinami, soudobými úkoly a perspektivami dělnického hnutí (E. Beneš, F. Modráček, F. Soukup aj.) se často promítaly revizionistické tendence jako průvodní jevy tehdejšího sociálně demokratického hnutí. Z ostatních neliterárních příspěvků byly pro DK charakteristické hlavně úvahy podporující boj proti náboženství (F. V. Krejčí, A. Macek aj.), obecně vzdělávací stati (*Z tajů všehomíra* od J. Skaláka, *Budoucnost zeměkoule* od J. M. Hnáta) a poznámky o novinkách vědy a techniky, ojediněle též sociální pojednání (např. *Nemoci z povolání u dělnictva* od K. Helbicha), články o životě vystěhovalců z dělnických řad (*Česká Vídeň* od V. Steina a *O poměrech a organizaci zahraničních Čechů* od J. Krčmy). Některé svazky přinášely na konci adresář sociálně demokratických a odborových organizací, dělnických vzdělávacích spolků, jejich periodického tisku a knihoven, krajanských spolků apod.

Literárně orientovaná část kalendáře se soustřeďovala hlavně k soudobému domácímu i světovému písemnictví, často průkopnický a se smyslem pro uměleckou hodnotu přinášela díla vyznačující se socialisticky revoluční perspektivou nebo — v souladu s ateistickým postojem jeho redaktora — práce vyhrocené proti náboženskému přežitkům a pranýřující klerikalismus. Jednotlivé ukázky Krejčí často přibližoval čtenářům redakčními komentáři a články, v nichž zdůvodňoval výběr autorů, jako např. v stati *Tři největší spisovatelé naší doby a jejich poměr k socialismu* (H. Ibsen, L. N. Tolstoj, E. Zola) nebo v práci *Socialismus*

a umění aj. Brzy k těmto spisovatelům přibýval a vůdčí postavení v DK zaujal M. Gorkij. Z cizích prozaiků byli mimoto v DK zastoupeni L. Andrejev, I. Cankar, M. Ebner-Eschenbachová, A. France, V. G. Korolenko, G. de Maupassant, Z. Niedźwiecki, A. Roda-Roda, C. Viebigová a řada dalších, zejména představitelé kritického realismu a naturalismu, ale již také první průkopníci socialistického realismu. Méně soustavně se tu objevovaly verše (H. Heine, W. Whitman, jednotlivě N. A. Někrasov, K. Henckell aj.) a drama (H. Heijermans). Českou poezii reprezentoval především J. S. Machar (*Krejčí tu mj. na okraj Satiriconu napsal, že je to „nejlepší sbírka politických epigramů od dob Havlíčkových“*), dále S. Čech, R. Illový a A. Macek. Podnětně byl připomenut R. Mayer (básní *V poledne*, charakterizovanou jako „prvá česká báseň sociální“), J. F. Smetana a v posledním svazku promyšleným výběrem i poezie slovenská. K nejčastěji tištěným českým prozaikům patřili J. Hašek, J. Hora, M. Majerová, H. Malířová, I. Olbracht, R. Svobodová, F. Šrámek. Mimoto uveřejňoval Krejčí — u dělnických autorů často s označením „proletářské povídky“ — i prózy V. Čecha, S. Čecha, K. Handzela, F. Holečka, J. Johna, G. R. Opočenského, B. Sadílkové, J. Šíra aj. Otiskl zde i vlastní aktovku Továrna. Poměrně zřídka se objevovaly črty vzpomínkové (např. o českém dělnickém hnutí od newyorského Čecha F. Jonaty), cestopisné (od J. Tomase a zejména E. Škatuly) a národopisné (J. Filipovského o kladenské revoluční Královské třídě, M. Majerové o krajáncích, F. Žlebského a J. Trávníčka o Slovácku). Literární historii v DK představovaly dva přehledy vývoje staročeské literatury od nejstarších dob po Komenského od G. Wintra. Kalendář přinášel i množství kvalitních ilustrací a reprodukcí významných malířských děl. — Od 1920 navázal na Krejčího kalendářovou řadu *Dělnický kalendář Československé sociálně demokratické strany dělnické*, redigovaný postupně A. Boučkem, E. Vachkem, A. Štochlem a V. Lvem. Byl poznamenán stále zřetelnějším ústupem z třídních pozic, marným hledáním kvalitní autorské základny a v důsledku toho i prudkým poklesem umělecké náročnosti.

LITERATURA: K. Polák in F. V. Krejčí (1937, s. 40—42).

zu

Dělnictvo sobě

Dělnictvo sobě!

1886

Pamětní list českých spisovatelů věnovaný dělnictvu.

Pamětní list k zahájení činnosti spolku Svépomocné sdružení dělníků českých v Praze, jehož cílem byla podpora „bez výživy jsoucích dělníků českých“; uspořádal F. V. Slavík, nákladem zábavného odboru spolku, vytiskl J. R. Vilímek. Vyšel v době perzekuce českého dělnictva, kdy v Praze existovaly jen dělnické čtenářské a podpůrné spolky a pražské dělnické hnutí bylo ještě pod vlivem liberálních postojů mladočechů.

Tomu odpovídal i charakter listu, jenž obsahuje verše A. Heyduka (K práci!), J. V. Friče (Vidina při náhrobku J. Baráka), A. Šnajdaufa (E. Krásnohorské), S. Čecha (Práci, z níž 4 sloky byly konfiskovány), B. Zuckriegla (Českému dělnictvu!), J. Vrchlického (Román), K. L. Kukly (Synům jedné matky!), M. A. Šimáčka (Modlitba) a překlady R. Pokorného z veršů I. S. Nikitina, J. B. Zaleského, F. I. Ťutčeva a L. Nenadoviče. Z prózy přináší list črtu I. Herrmanna Byt k pronajmutí, aforismy ze spisů J. Arbesa a Skromné myšlenky E. Špindlera. Dále poznámku J. Herbena k Pflégrovu románu Z malého světa, výtah z řeči E. Grégra na říšské radě k socialistické otázce a stručný doslov F. V. Slavíka (Rovnost, volnost, bratrství).

zp

Jakub Deml

* 20. 8. 1878 *Tasov*

† 10. 2. 1961 *Třebíč*

Básník, prozaik, překladatel z němčiny a latiny, publicista, vydavatel knih. D. dílo, různorodé žánrově i kvalitou a prodchnuté náboženskou vírou, je v podstatě spontánním, absolutně otevřeným výrazem básníkovy subjektu.

Pocházel z rodiny rolníka a vesnického kupce, poznamenané třemi otcovými sňatky a častými úmrtími sourozenců. J. D. byl dítětem z otcova druhého manželství, matka zemřela 1890; rodiče mu určili kněžskou dráhu. D. studoval na gymnáziu v Třebíči (mat. 1898), pak vstoupil do katolického bohosloveckého semináře v Brně (vysvěcen 1902). Ještě za gymnazijních studií (1897) se seznámil s O. Březinou, který měl na D. rozhodnutí stát se knězem určující vliv. Přátelství s Březinou, jemuž zůstal D. věrný až do jeho smrti, hluboce ovlivnilo celý D. život a Březina zůstal D. celoživotním básnickým idolem. V brněnském bohosloveckém semináři poznal D. časopis *Katolické moderny* *Nový život*, propagující nové umělecké snahy mezi duchovenstvem; v této době navázal spolupráci s redaktorem a vydavatelem *Nového života* K. Dostálem-Lutinovem a S. Bouškou. Březina seznámil D. 1900 s dílem sochaře a výtvarníka F. Bílka, osobně se však poznali až 1903 u Bílka v Chýnově. D. byl Bílkovou tvorbou od počátku uchvácen, stal se jejím interpretem, ale po seznámení s J. Florianem se s Bílkem 1906 rozešel. Styky s ním obnovil D. až po rozchodu s J. Florianem; Bílek ilustroval a upravil řadu D. knih, jejich vztah však už nikdy nedosáhl počáteční důvěrnosti. 1902 nastoupil D. do církevní služby a působil jako kněz na různých místech Moravy: Kučero u Vyškova (1902–04), Lesonice (1904), Babice u Mor. Budějovic (1904–06), Martínkov (1906), Třešť (1906–07), Bystrc u Brna (1908–09). Za působení v Babicích (1904) se seznámil s vydavatelem *Dobrého díla* J. Florianem ze Staré Říše. Podílel se pak na vydávání i na překladech Florianových knih a sborníků v období 1904–11. Po roztržce (1911) D. od Floriana odešel; toto přátelství se již nikdy neobnovilo. D. činnost ve Florianově nakladatelství, vydávání vlastních knih, odpor proti *Katolické moderně*, s níž se definitivně rozešel 1907, a osobitě chápání kněžského povolání byly příčinami ostrého D. konfliktu s jeho církevními nadřízenými, zejména s brněnským biskupem Huynem. Od 1. 3. 1909 byl D. brněnskou konzistoří vyloučen z duchovní správy a poslán na neplacenou dovolenou. 1909–11 žil u svého přítele kněze J. Ševčíka v Babicích, 1912 střídavě u různých přátel (Jaroměřice, Třebíč, Šebkovice). 1912 byl poslán do penze, navíc se musel na příkaz konzistoře odstěhovat do Prahy (1913–1914). 1912 se D. sezná-

mil s E. Wiesenbergrovou (1869–1918), manželkou továrníka ze Žebráku a návštěvnici literárního salónu R. Svobodové. Mezi D. a Wiesenbergrovou vznikl hluboký, i když rozporuplný citový vztah, který se stal inspirací řady D. knih (*Tanec smrti, Miriam, Moji přátelé, Pro budoucí poutníky a poutnice, Šlépěje 1–3*). Rodina E. Wiesenbergrové všemožně zabraňovala jejím stykům s D., po určité době byla E. Wiesenbergrová dokonce internována v ústavu pro duševně choré, zanedlouho pak zemřela. Okolo 1913 se D. spřátelil s F. X. Šaldou; vzájemný vztah prošel hlubokými proměnami a skončil bolestným rozchodem na počátku 30. let. Válku (1914–18) prožil D. v Jinošově u Náměště nad Oslavou u svého švagra J. Kryštofa. 1918 vstoupila do D. života spisovatelka P. Kytlicová. 1919 odešel D. do Šternberku na Moravě, odtud se nakrátko přestěhoval do Tasova, odkud pak ještě 1919 odjel s P. Kytlicovou na Slovensko do Lubochni a posléze do Topoľčianek, kde se měl stát kustodem zámeckých sbírek. Toto zaměstnání nedostal a po devítiměsíčním pobytu na Slovensku se s P. Kytlicovou vrátil do Čech, do Vrchbělé u Bělé pod Bezdězem (1920), odkud se pak přestěhoval do Prahy. 1921 zahájil stavbu domku v Tasově, v němž bydlel natrvalo od června 1922. Kytlicová se stala nejen vydavatelkou D. knih, ale i harmonizujícím činitelem D. uměleckého díla. 1922 se D. sblížil s ideou sokolství. Sokolský kolektiv se mu stal synonymem národa (*Sokolská čítanka, Sestrám*), pokusil se také o paradoxní syntézu sokolství s křesťanským spiritualismem. Pro neúčast Sokola na oslavách svatováclavského milénia 1928 ze Sokola vystoupil a definitivně se s tímto hnutím rozešel. Rozchod se Sokolem, smrt O. Březiny (1929) a P. Kytlicové (1932) přivodily v D. osobním životě i uměleckém díle hlubokou krizi. Jeho kniha *Mé svědectví o O. Březinovi* byla pro autorův vypjatý a zkrslující subjektivismus ostře odsouzena bezmála celou českou kulturní veřejností. D. prožil tento fakt jako osobní tragédii a vyobcování z národa a brutálně se rozešel s řadou přátel a známých (F. X. Šalda, J. Durych, A. Novák, E. Chalupný, P. Eisner aj.). Z Tasova odešel do Kuksu (1932), kde byl příznivě přijat v německé rodině hraběte Sporcka; sblížil se s jeho dcerou K. Sweerts-Sporckovou (1895–1945), k níž ho poutal konfliktní citový vztah (jeho ohlas nalézáme v D. německých verších a v básnických

prózách *Zapomenuté světlo, Princezna, Jugo* aj.). Rozchod s K. Sweerts-Sporckovou (1935) znamenal D. definitivní zakotvení v Tasově, kde poznal M. Rosu Junovou (nar. 1917); vztah k ní byl kontrapunktem k tragickému vztahu ke K. Sweerts-Sporckové. M. R. Junová si založila v Tasově vlastní nakladatelství, jež vydávalo především D. knihy, a stála D. věrně po boku v jeho neustálých polemikách a střetnutích. Ve 30. letech podnikl D. četné cesty po Evropě (1929 Itálie, 1932, 1933 a 1935 Jugoslávie, 1936 Německo). Od počátku 30. let se v D. díle (*Šlépěje*) objevovaly stále častěji antisemitské tendence a konzervativní výpady proti buržoazní demokracii (1930 byl postaven před soud pro urážku hlavy státu, po zákroku T. G. Masaryka bylo však soudní stíhání zrušeno; část nákladu *Šlépějí 13* a *Zapomenuté světlo* byly z politicko-mravnostních důvodů konfiskovány). Tyto D. názory, zejména antisemitismus, se 1939–41 objektivně dostaly do nebezpečné blízkosti oficiální nacistické ideologie, s níž se D. jinak neztotožňoval. 1943–45 bylo D. zakázáno publikovat. Po 1945 byla D. publicistická činnost z let 1939–41 prošetřována očistnou komisí podle tzv. malého dekretu (D. vystoupil ze Syndikátu českých spisovatelů), 1948 byla však lidovým soudem shledána jeho bezúhonnost (v D. prospěch svědčil např. V. Nezval). Od 1945 žil D. trvale v Tasově. Zemřel v nemocnici v Třebíči, pohřben byl na hřbitově v Tasově.

D. dílo je neobyčejně různorodé: vedle poezie, básní v próze a povídek obsahuje i eseje, úvahy, polemické pamflety, deníky, kritické recenze, kázání, náboženské meditace a překlady; těžiště je však v poezii a umělecké próze. D. vstoupil do literatury pod vlivem O. Březiny. Poměrně záhy si však uvědomil nemožnost vyslovit svůj lidský osud březinovskou poetikou. Vrcholné knihy D. prvního tvůrčího období (*Hrad smrti, Tanec smrti*) jsou přeplněny temnou úzkostí o život a bytí člověka, jež je neustále negováno smrtí. V D. je stále přítomen úzkostný pocit ohroženosti člověka, jenž putuje životem a společností jako štvanec. Z tohoto prožitku se také rodí D. osobitá deníková linie jeho tvorby. Zároveň je také definitivním rozchodem s neosobními rysy symbolismu (*Domů, Rosnička*). Z dramatického konfliktu mezi životem a smrtí hledá D. cestu k vyšším, nadosobním hodnotám a nachází východisko v pokorné a všeobjímající lásce (*Mo-*

ji přátelé, Miriam). D. tragické vnímání skutečnosti a úzkostný pocit ohroženosti lidského subjektu jsou doprovázeny přirozenou touhou básnického individua po myšlenkově spřízněném kolektivu. Zejména po 1918, pod určitým vlivem kolektivistických tendencí v české literatuře, se D. přimyká k národnímu kolektivu, což se projevilo zejména v jeho paradoxním a dočasném zaujetí pro sokolské ideály (*Sokolská čítanka, Sestrám*). D. pojetí národního kolektivu, negující jakékoliv sociální motivace, je cele prodchnuto křesťanským mýtem o společenství živých a mrtvých. Hlavní práce tohoto druhého D. tvůrčího období (*Mohyla, Tepna, Hlas mluví k Slovu*) vnímají rodný Tasov jako kosmos, jenž se stává D. synonymem národní pospolitosti; v sounáležitosti s ní pak nachází D. osobní i básnickou harmonii, to se nejvýrazněji promítá do jeho láskyplných charakteristik rodáků. Tato harmonie, budovaná na nereálné vizi myticko-rodové pospolitosti, se rozpadá (D. se rozchází se Sokolem, umírá O. Březina a P. Kytlicová) a D. dílo se opět navrácí k svým počátečním pocitům ohroženého lidského subjektu, k tématu smrti a zmaru. V tomto D. třetím tvůrčím období, pro něž jsou charakteristické zejména knihy *Zapomenuté světlo, Jugo, Píseň vojína štlence*, se D. stává básníkem noci a děsu. Všechny hodnoty jsou D. zpochybnovány, společnost i lidské vztahy mají podobu labyrintu, v němž bloudí osamělý a ztracený jedinec. D. člověk, často líčený až s naturalistickou otevřeností, marně hledá spočinutí a klid v rodném kraji (*Rodný kraj*). — Základním estetickým rysem D. díla je snaha učinit objektem tvorby svůj vlastní osud, což se také odráží až v chaotické tvarové nesourodosti a v absolutizování básníkovy subjektu. D. touha vyslovit beze zbytku sebe sama, psát stále „jednu knihu“, je příčinou rozsáhlé deníkové tvorby, která představuje neodmyslitelnou součást D. díla. Tuto doprovodnou deníkově komentátorskou linii D. díla tvoří sborníky nejrůznějších literárních žánrů, sestavovaných bez zjevnějšího kompozičního zřetel. Do těchto sborníků D. zařazoval nejen básně, prózy, úvahy a eseje, ale i korespondenci, deníkové záznamy, zápisy snů, náboženské meditace, politické komentáře apod. (Základní řadu v této linii tvoří 26 svazků *Šlépějí*, 1917—41.) V této D. deníkové produkci nacházíme významná básnická i prozaická díla, ale také efemérní a trapné malichernosti, což bylo způ-

sobeno básníkovým vypjatým subjektivismem. Zvláště výrazné se to projevilo v období 1936—41, kdy se D. rozešel s většinou svých přátel a vše v české společnosti hodnotil zcela negativně. Jeho úvahy a komentáře z této doby mají často povahu konzervativně útočných pamfletů, v nichž se D. představuje jako zaujatý antisemita, odpůrce demokracie a konzervativec. — Jako překladatel z němčiny a latiny se D. orientoval převážně na díla mystiků, světců a pojednání teologicko-liturgické povahy (sv. Hildegarda, sv. Cyrián, sv. Vincenc Ferrerský, A. K. Emmerichová). Byl také nakladatelem nevelkého počtu knih (L. Bloy, K. J. Erben, Kniha Judit, P. Kytlicová, Prorocství Jol, P. Verlaine, J. Vinař, O. F. de Waldt).

PSEUDONYMY: J. B. Polom, J. Vznata, Vojtěch Běloch, Znata. ■ PŘÍSPĚVKY in: Ave Marie (1946); Akord (od 1928); sb. Chléb a slovo 1, 2 (1948); sb. Kameny základní (1946); Kazatel (1901—02); Kmen (1917—18); Květy (1915); Lid. noviny (1921—43); Lípa (1917—19); Meditace (1908—09); kal. Moravan (1948); Muzeum (1899—1902); Na hlubinu (1928—44); Niva (1921); Nový život (1903—05); Nový věk (1904); Obnova, od 3. roč. tit. Nár. obnova (1937—40); Obzor (1905—07); Pramen (1920); Právo lidu (1915); Přehled (1935); Tvar (1927—32); Umění Slovanů (1923); sb. Večery básníků Horácka (1941); Volné směry (1922); Zvon (1912—20). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Slovo k Otčenáši Františka Bílka (EE 1904); Notantur lumina (BB, BB v próze, 1907, dopl. vyd. 1917 s tit. První světla); V Zabajkálí (PP 1912); Rosnička (deník, 1912); Hrad smrti (P 1912); Domů (deník, 1913); Moji přátelé (BB v próze, 1913); Pro budoucí poutníky a poutnice (PP, BB, deníkové záznamy, 1913); Tanec smrti (PP 1914); Miriam (BB v próze, 1916); Šlépěje 1 (sborník vlastní tvorby, překladů a dokumentů, 1917); Věštec (B v próze, 1917); Šlépěje 2 (1918); Šlépěje 3—6 (1919); Jsem na Slovensku (P 1920); Šlépěje 7 (1920); Šlépěje 8 (1921); Františka Bílka Obětovaný (E 1922); Sokolská čítanka (EE 1923); Česno (PP 1924); Sestrám (EE 1924); Šlépěje 9 (1925); Tepna (P 1926); Hlas mluví k Slovu (P 1926); Mohyla (P 1926); Z mého okovu (P 1927); Do lepších dob (deníkové záznamy, 1927); Šlépěje 10—11 (1928); Dílo Felixe Jeneweina (E 1928); Šlépěje 12 (1929); Můj očistec (PP 1929); Bílá hora (část 3. kn. Dílo Felixe Jeneweina, E 1929); Šlépěje 13—15 (1930); Šlépěje 16—18 (1931); Mé svědectví o O. Březinovi (vzpomínky, 1931); Katolický sen (PP 1932); Smrt Pavly Kytlicové (P 1932); Pozdrav Tasova (P 1932); František Bílek v Mnichově 1904 (E 1932); Korouhve Frant. Bílka v Babičích (E 1932); Sen o Otokaru Březinovi (P 1932); Slovo k Hudbě pramenů (E 1932); Prolog k fotografickému cyklu O.

Knolla Místa a cesty O. Březiny (doprovodné texty k fotografiím, 1932); Šlěpěje 19 (1933); Jak jsme se potkali (korespondence, 1933); Nové oltáře (E 1933); Jak jsme se loučili s Pavlou Kytlicovou (korespondence, 1933); Památný den v Kuku (PP 1933); Šlěpěje 20 (1934); Slovo k přátelům (programový manifest, 1934); Zapomenuté světlo (P 1934); Život, jak já jej vidím (přednáška, 1934); Štědrý den (B 1934); Solitudo (BB 1934, německy); Princezna (BB v próze, 1935); Slovo administrace Šlěpějí (program. leták, 1935); Cesta k jihu (P 1935); Píseň vojína šíleného (BB 1935, německy, s českou předml.; t. r. vyšlo i pod něm. tit. Ein Lied eines wahnsinnig gewordenen Soldaten a bez čes. předml.); Ve stínu lípy (Šlěpěje 21, 1936); Rodný kraj (P 1936); Pohádka (BB 1936); Jugo (BB v próze, deník, 1936); Šlěpěje 22 (1937); Matylka (B v próze, 1937); Umění (přednáška, 1937); Vražda (P 1937); Šlěpěje 23 (1938); Ptačí budky (PP 1938); Ballade vom Tode eines unbekanntenen Soldaten (B 1938); Pohleďte na ptactvo nebeské ... (dvě kap. z kn. Z mého okovu s novou předml., P 1938); Ježíši, Bože, Králi náš (E 1938); Proč bychom se netěšili (Šlěpěje 24, 1939); Pupava (B v próze, 1939); Šlěpěje 25 (1940); Šlěpěje 26 (1941); Mohyla (PP 1941, obs. rozšíř. a upr. Pozdrav Tasova, Mohyla, Tepna); K narození Panny Marie (E 1942); Jméno Ježíš (E 1942); Svatý Josef (E 1942); Jan Kohnůpek (E 1944, antedatováno 1934 kvůli zákazu D. publikační činnosti); Svatý Floriane (B 1946); Co na tom, není-li střecha ... (B 1946); Ustrnulými nebesy (B 1946); K instalaci P. Josefa Martináska (B 1948); Stařec před jeslemi (B 1955); Triptych (BB 1960); — posmrtně: Ledové květy (BB v próze, 1966; poslední kap. z kn. Moji přátelé, otištěno poprvé); Kreslířské umění Marie Vořechové-Vejvodové (E 1971). — *Překlady*: Dekret Apoštolské Stolicе římské o častém a denním svatém přijímání (1908); Ustanovení, která vyšla od apoštolského svatého stolce Petra Kristova stádcí k povzbuzení, by často a denně přijímalo nejsvětější Svátost oltářní (1910, s A. Střížem); Sv. Hildegarda: Cesty věz nebo Vidění a zjevení (1911); Slavík svatého Bonaventury (1912, obs. i lat. originál); Život svatých Dymphy, panny a mučednice (1912); A. K. Emmerich: Hora prorokův. Z vidění ctihodné A. K. Emmerichové (1912); Život ctihodné Anny Kateřiny Emmerichové (1912, pseud. Vojtěch Běloch); V. Surius: Život a některé spisy Ruysbroecka Podivuhodného (1915); Sv. Cyprián: O divadlech (1927); List sv. Vincence Ferrerského Benediktu XIII. o konci světa a o příchodu Antikrista (1928); Audiatur et altera pars (sborník, 1928); R. Pannwitz: Vzpomínka na Otokara Březinu (1936); Kniha Tobit (1940, řec. originál přel. J. Heger, lat. část o sv. Bonaventurovi J. D.); Mléko a krev (1945); Hymnus na svatého Vojtěcha (1947); R. Bellarmin: O vystupování myslí k Bohu po žebřících věcí stvořených (1948). — *Ostatní práce*: Homilie (kázání, 1907); Spisy a publikace J. D. v decenniu 1904—14 (autor. biblio-

grafie, 1914); Spisy a publikace J. D. vydané léta Páně 1934—1935 (autor. bibliografie, 1935). — *Výbory*: Verše české. 1907—1938 (1938, usp. autor); Oltář v poli (výbor z prvních tří sv. Šlěpějí, 1939, usp. autor); Rodný kraj (1967, usp. M. Dvořák a B. Fučík); Miriam a jiné práce (1969, usp. J. Novák); Tasov (1971, usp. M. Dvořák). — *Souborná vydání*: Úplné vydání spisů J. D. (nákladem P. Kytlicové, 1931—32, 2 sv.); Dílo J. D. (Vyšehrad, 1948, 1 sv.). ■ KORESPONDENCE: Listy J. D. Otokaru Březinovi (z 1899—1928; 1933); Dopis X. Dvořákovi z 1904 (1964); Vzájemná korespondence F. X. Šalda a J. D., Lit. archív 1969, č. 3—4 (usp. K. Neradová, J. Němec); K. Bednár: Příspěvek k poznání J. D. (výňatky z 3 dopisů K. Bednářovi z 1958—59), Obroda 1969, č. 21. ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Studium. Sborník 1. (1905); František Bílek: Souborné dílo (1905, 6 sešitů s grafic. listy a slovním doprovodem J. D.); Praktická ministrace (1911). ■

BIBLIOGRAFIE: O. F. Babler: Bibliografie J. D., Bibliofil 1928. ■ LITERATURA: J. Bartoš: Znáte J. D.? (1932); B. Slavík: Za rodny kraj (1938); sb. Pozdrav k sedmdesátinám J. D. (1948); sb. Básníku J. D. k devadesátinám (1968). ■ K. Fiala: Knihy veršů (ref. Notantur lumina), Moderní revue 1906/07; F. X. Šalda: ref. Hrad smrti, Moji přátelé, Čes. kultura 1912/13 → KP 9 (1954); A. Veselý: O knihách (ref. Pro budoucí poutníky a poutnice), Čes. revue 1913/14; A. L. Stríž: Decennium P. J. D. (shrnutí polemik s J. Florianem), Nova et vetera 1915; ■ ref. Miriam: J. Marek, Moderní revue 1916, s. 283; A. N. (Novák), Lumír 1916/17; K. (F. V. Krejčí), PL 11. 2. 1917 ■; F. X. Šalda: Nové knihy (ref. Věstec), Kmen 1917/18 + O J. D., Venkov 10. 2. 1918, obojí → KP 10 (1957); A. Brtníková: J. D., Ženský svět 1918 + Tajemství věcí a dění u J. D., Kmen 1918/19; F. X. Šalda: Kousek poetiky. Básně J. D., Venkov 23. 11. 1919 → Časové i nadčasové (1936) a KP 11 (1959); M. Hýsek: J. D., Mor. slez. sborník 1920; A. M. Piša: ref. Miriam, Červen 1921 → Soudy, boje a výzvy (1922); M. Rutte in Skrytá tvář (1925); A. N. (Novák): ref. Hlas mluví k Slovu, LidN 31. 7. 1926 + ref. Mohyla, LidN 4. 1. 1927; M. Dvořák: O J. D., Tvar 1927 + Prostor a plocha, Tvar 1927; J. Durych: J. D. k padesátinám, Akord 1928 + O J. D., Tvar 1928 + O díle J. D., Rozpravy Aventina 1928/29; M. Dvořák: D. Hrad smrti, Tvar 1928 + Básnický odkaz Březinův a jeho dědic, Tvar 1928; V. Nezval: Básník, Tvar 1928; P. Eisner: Německý hlas o J. D., Tvar 1928; R. Černý: Básnické deníky, Tvar 1928; B. Fučík: Dílo lásky, Host 1928/29 + Mnoho mladých mistrů ..., Pestrý týden 25. 9. 1928 + J. D., básník přírody, Rozpravy Aventina 1928/29; A. N. (Novák): J. D. Tanec smrti, LidN 26. 8. 1928; ■ ref. Mé svědectví o O. Březinovi: V. Helfert, Index 1931; K. Čapek, LidN 2. 2. 1931; J. Rambousek: Básník O. Březina a J. D. (1931); J. Mahen, Panoráma 1931/32; F. X. Šalda, ŠZáp 1931/32 ■; J. Durych: Smutek J. D. (stu-

Deml

die), Akord 1932; A. Vyskočil in Básnickovo slovo (1933); M. Dvořák: O díle J. D., LUK 1935; E. z Lešehradu in Ozvěny různých období (1936); V. Nezval in Moderní básnické směry (1937); J. Zahradníček: D. lyrika, Akord 1938; B. Slavík: Šedesát let J. D., LidN 20. 8. 1938; B. Fučík: J. D. Pokus o portrét, Lumír 1938/39; J. Vašica: Několik slov o díle J. D., Řád 1939; O. Králík: Lyrika J. D., Výhledy 1939; J. Dokulil: Kněz J. D., Akord 1939/40; J. Zahradníček in Oslice Balaamova (1940); B. Slavík in J. D.: Mohyla (1941); L. Palas: Básník J. D., LidN 19. 8. 1942; ■ polemika o D. za německé okupace: KM 1947, 1948 (K. Janský, J. Kruml); Akord 1946/47, 1947/48 (T. Vodička, R. Černý) ■; V. Nezval in Z mého života (1959); -jb, (J. Brabec): J. D., LitN 1959, č. 44; J. Václavková in Co dalo Třebíčsko české literatuře (1962); J. Němec: Básník, který nezná svého jména, Tvář 1964; K. Němec: J. D. v Kuksu, Sešity pro mladou literaturu 1967; M. Dvořák in J. D.: Rodný kraj (1967); Z. Hejda: Rodný kraj, Tvář 1968; J. Nový: O J. D., Kult. tvorba 1968, č. 24, 25; M. Dvořák: Smích J. D., HD 1969; V. Binar: Zapomenuté světlo, Listy 1969, č. 16 + Triptych, Zjevení a Ledové květy (studie o posledních dílech J. D.), Glosy ze Strahova 1969, č. 9—10; M. Dvořák: Doplněk k pojetí díla D., Tvář 1969; J. Lebeda: Setkání (o kněžství J. D.), Katol. noviny 8. 2. 1976.

jm

Zpočátku se D. věnoval hlavně divadelním otázkám, od č. 19 při změně v týdeník a za nového vedení převládli mladí přispěvatelé a časopis přinášel ukázky z jejich tvorby, recenze, stati a články o tehdejší literatuře a divadle a rovněž překlady ze soudobých autorů. List otiskl informace o dadaismu, ruské proletářské kultuře, ustavení Devětsilu a věnoval také pozornost filmu. — Beletristické příspěvky publikovali J. Berák, J. Hůlka, F. Němec, V. Nezval, A. M. Píša, M. Rutte, A. Sova, J. Wolker (hra Nemocnice), F. Zavřel. Články a recenze otiskovali B. Benoni, J. Berák, J. Bílek, J. Bor, R. Broj, J. Čarek, A. Černík, M. Hýsek, Č. O. Jandl, M. Jirko, Z. Kalista, J. Knap, Z. Rykr, J. Weil, J. Weinberger, F. Zavřel. V překladech byli uvedeni G. Apollinaire, H. Bergson, I. Goll, G. Duhamel, M. Gorkij, G. Chennevière, V. Chlebnikov, B. Lovrić, V. Majakovskij, E. Toller, Ch. Vildrac.

zt

Den

1920—1921

Časopis pro kritiku a beletrii, v němž publikovali hlavně příslušníci nastupující generace 20. let.

Podtitul: Umění — tělesná výchova — společnost; od č. 20 Kulturní list. — *Redaktor:* J. Bor, od č. 19 Z. Kalista s redakčním kruhem. — *Odpovědný redaktor:* J. Odcházal, od č. 26 K. Teige. — *Nakladatel, vydavatel, majitel:* Presto, spol. s r. o., Praha. — *Periodicita:* od 1. 11. 1920 do 24. 1. 1921 27 čísel. Do č. 19 (21. 11. 1920) deník, pak týdeník.

Obsahové zaměření listu se proměňovalo podle základního okruhu přispěvatelů. Původní vágní program, zdůrazňující harmonii „kultury ducha a těla“, boj proti „materialismu doby“ a nezávislost na politických stranách, nebyl vlastně nikdy realizován.

Petr Den

* 3. 4. 1898 Kolín

† 9. 9. 1970 New York (USA)

Literární a politický esejista.

VI. jm. Ladislav Radimský (tak podepisoval politickou esejistiku a publicistiku). Jeho otec byl mlynářem. Základní školu a gymnázium absolvoval D. v Kolíně (mat. 1916), studia na právnické fakultě v Praze (doktorát 1921) přerušil kratšími studijními pobyty v Paříži a Haagu. 1920 se stal úředníkem ministerstva zahraničních věcí a působil postupně na čs. vyslanectvích v Bukurešti, Berlíně a Bernu; 1936 se oženil. Za okupace nebyl zaměstnán. 1945—46 byl v Londýně čs. zástupcem u Přípravné komise pro Spojené národy, 1946—48 zástupcem stálého delegáta ČSR u Spojených národů v New Yorku. 1948 vystoupil z čs. státních služeb, emigroval a zůstal natrvalo v zahraničí.

Svou dráhu esejisty zahájil D. cyklem lite-

rárních esejů *Tvůrcem snadno a rychle*; vtipně tu v nejodlehlejších oborech uměleckého, vědeckého a praktického konání odhalil společnou problematiku lidské tvořivosti. D. práce se většinou pohybují mezi duchaplným humorem a kriticky nabádavým patosem. Beletrii se blíží eseje vázané k jistému místnímu prostředí (*Pětkrát Kolín*).

PSEUDONYMY: Václav Deyl, Vilém Kostka. ■ PŘÍSPĚVKY in: Krit. měsíčník; Kvart; Lid. noviny; Listy pro umění a kritiku; Naše doba; Přítomnost; Zahraniční politika. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a eseje*: Tvůrcem snadno a rychle (EE 1933); Petr Den se vaří s českou literaturou (EE 1934); Řeči ke gymnasiistům (EE 1946); Pětkrát Kolín (EE 1947). ■

LITERATURA: ■ ref. *Tvůrcem snadno a rychle*: Ktk (B. Koutník): Eseje, Čin 1932/33, č. 42; tv (T. Vodička), Řád 1932/33, s. 352; R. Konečný, LidN 27. 6. 1933; Václav Nedoma (V. Renč), Rozhledy 1933, č. 11 ■; J. D. (Dostál): K oslavě města Kolína (ref. Pětkrát Kolín), KM 1948, č. 13–14.

vf

Denice (alm.) viz Almanach aneb Novo-ročenka

Denice

1840—1841

Beletristická a naučná revue.

Podtitul: Spis zábavný a poučivý od J. B. Malého. — *Redaktor*: J. B. Malý, Praha. — *Nakladatel*: V. Špinka, Praha. — *Periodicita*: přibližně 1 × měsíčně (vycházelo jako svazkový tisk, na vydávání periodického časopisu by bylo třeba zvláštní povolení). 1840 díl 1 (6 sv.) a 2 (6 sv.); 1841 díl 3 (4 sv.).

Pův. pravopisem Dennice. Podle svědectví pamětníků vznikla D. jako konkurenční podnik

Vlastimila, když si jeho nakladatel J. Spurný vybral za redaktora J. K. Tyla a odmítl J. Malého, který o tuto funkci usiloval; Malý se pak dohodl s V. Špinkou o vydávání D. Stejně jako Vlastimil byla D. pokusem o nový typ českého periodika, o beletristickou a naučnou revue pro náročnější čtenáře; na rozdíl od Vlastimila zprostředkovávala D. především poznávání cizích literatur a zemí. Oba časopisy zřejmě stavěly svou koncepci na nesprávném odhadu odbytových možností a zanedlouho zanikly. D. si mimoto nevytvořila větší okruh stálých příspěvatelů a je ve všech obsahových složkách kromě poezie ponejvíce dílem redaktora.

Každé číslo (svazek) obvykle obsahuje báseň, povídku, beletristicko-naučné nebo naučné prózy, blok kulturněhistorických zpráv a zajímavostí (rubriky *Rozličnosti*, *Drobnůstky*, hlavně výtahy ze zahraničních časopisů) a literární recenze (rubriky *Česká literatura*, *Přehled literatury*, *Literatura*). Profil časopisu určují prozaické příspěvky, většinou překladové. Spolu s povídkami, které seznamují české čtenáře — leckdy poprvé — s dobově proslulými zjevy zahraniční beletrie, to jsou jednak jinonárodní, zejména slovanské prózy folklórního typu (historická pověst, pohádka), jednak přeložené prózy z pomezí literatury krásné a věcné (črta, cestopis, memoáry). Z původní prozaické tvorby otiskla D. jen několik pohádek a pověstí a dvě satirickohumoristické skladby. Naučnou prózu představuje vedle menších článků (dějepis, národopis, zeměpis) především rubrika *Galérie slavných mužů všech národů*; jsou to nepodepsané, zřejmě kompilované drobné monografie o českých i cizích osobnostech z různých kulturních oblastí. Zánr úvahy je zastoupen prací J. Malého *O vlastenectví a literárně estetickou statí Š. Hněvkovského Rozmlouvání na českém Parnasu*. Tento rozhovor tří básníků o podstatě a smyslu básnictví se nevyssloveně vztahuje k aktuální polemice o romantické poezii a rozervanectví. Recenze zpravidla pouze charakterizují novou českou knižní i časopiseckou produkci beletristickou a naukovou, kritickou pozornost věnuje tu redaktor nejvíce konkurenčnímu Vlastimilu. Ojedinele jsou recenzovány i zahraniční publikace, jednou je otištěn referát o výstavě. — Básnické příspěvky původní: F. L. Čelakovský, L. (= K. J.) Erben, J. K. Chmelenský, K. Sabina (nejvíce příspěvků, též jako K. Sabinský); přeložené: T. Moore, F. Petrarca, W.

Denice

Shakespeare (ukázka z dramatu), J. Thomson; překladatelé poezie: F. L. Čelakovský, F. Doucha, J. Malý, F. Řeháček, K. Sabinský (= Sabina). Prozaické příspěvky původní: J. Malý (též jako J. M., M., od ... a ... o), Vlastislav Plzenský (= A. V. Rirenšaft), P. M. Veselský; přeložené: H. Ch. Andersen, J. N. Bouilly, Ch. Dickens (Boz), A. Dumas, J. Gensoul, Jadam z Zatora (= Adam Girczyński), J. Janin, P. de Kock, A. de Lavergne, Miss Lawrencová (?), W. Magin, K. W. Wójcicki, mimoto autoři neuvedení jménem, jen národností (např. „z ruského“); překladatelé prózy: nejčastěji J. Malý, mimoto F. Doucha, A. Hansgirk, J. J. Kalina, J. B. Líman, J. P. Příbík, P. M. Veselský. Autoři recenzí: Č. (J. Čejka?), V. Filípek, K. A. (= Amerling), D. Kopecký (též jako Dalibor), dr. Krčmář, J. Malý (pravděpodobně též autor nepodepsaných recenzí, jichž je většina), K. Sabina.

LITERATURA: K. S. (Sabina), Ost und West 1839, s. 454; -ab-, Květy 1841, příloha s. 62; K. Vinařický: Übersicht der böhmischen Literatur vom Jahre 1836 bis Ende 1840, Ost und West 1842, s. 134; F. Čenský: J. B. Malý, Osvěta 1886.

ks

Petr Denk

* 20. 9. 1902 *Kroměříž*

† 29. 5. 1955 *Gottwaldov*

Překladatel dětské a pedagogické literatury, zejména z ruštiny, upravovatel lidových pohádek z různých kultur, autor popularizujících monografií.

Vl. jm. Josef Císař. Pocházel z rodiny cukráře; v rodišti absolvoval 1913–20 reálku, po maturitě byl rok na brněnské technice, pak studoval v Praze na Akademii výtvarných umění (u J. Obrovského). Po otcově smrti odešel pro nedostatek prostředků ze studií a stal se 1924 učitelem výtvarné výchovy a češtiny na měšťanských školách, nejprve v Čes. Budějovicích, pak v Lučenci, ve Zvolenu a od 1930 ve Zlíně (Gottwaldov). 1935 se zúčastnil výpravy mo-

ravského učitelstva do SSSR a 1937 kreslířského kongresu v Paříži. Od 1945 pracoval na ministerstvu školství a osvěty v Praze, 1951 se stal ředitelem střední školy v Gottwaldově a ředitelem krajského pedagogického sboru. Byl prvním učitelem, jemuž byl udělen Řád práce (1953).

Literární činnost P. D. byla určena jeho učitelským povoláním, a tedy cele zaměřena k mládeži, rodičům a učitelům; výtvarnická studia v mládí ho přivedla k problémům výtvarné výchovy. Na přelomu 20. a 30. let se seznámil se sovětskou pedagogikou a začal z ní překládat odborné stati. Styky s levicovými intelektuály kolem Levé fronty (např. s L. Linhartem) vedly D. i k dalším překladům sovětských prací (např. o architektuře a filmu). Po návratu ze zájezdu do SSSR, na němž se osobně seznámil s některými sovětskými pedagogy a autory knih pro mládež (zejm. S. J. Maršakem), soustavně překládal v dobrém výběru sovětskou dětskou literaturu (M. J. Iljin, V. Čaplina, A. N. Tolstoj, A. P. Gajdar aj.). Orientoval se zejména k povídkám o zvířatech a o přírodě (V. V. Bianki, M. M. Prišvin); pro děti překládal a zároveň upravoval i klasická díla určená původně dospělým (např. Turgeněvovy Lovcovy zápisky, Gogolova Tarase Bulbu). Za protektorátu i po 1945 překládal a upravoval národní pohádky z nejrůznějších evropských i asijských kultur; 1941–42 otiskl řadu pohádek, zejm. orientálních, v sešitkové edici nakladatele V. Pavlána Pohádky a povídky z celého světa. Dětem byly určeny i populární výklady tvorby J. Mánesa a J. V. Myslbeka. Pro školní potřebu opatroval přízvukem a slovníčky knížky v ruském jazyce (B. S. Žitkov, S. J. Maršak aj.).

ŠIFRA: dnk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis čs. obce učitelské; Čin (od 1930); Dělnická osvěta (od 1932); Dělnická rovnost (od 1929); Index (od 1930); Jednotná škola (od 1947); Junáci, vpřed! (1948); Kreslič (od 1938); Květy (1954); Kytice (od 1946); Levá fronta (od 1931); Lid. noviny (přil. LidN dětem, od 1937); List Sdružení mor. spisovatelů (přil. Glosář, od 1947); Lit. noviny (od 1929); Magazin DP (od 1934); Nár. osvobození (od 1928); Naše cesta (od 1931); Naše pravda (Gottwaldov, 1949); Nová škola; sb. Nová ruská škola (1932); Panoráma (od 1936); Pohádky a povídky z celého světa (ed. řada sborníků, 1941–42, pod vl. jm.); Práce (od 1947); Právo lidu (od 1934); Přítomnost (od 1935); ReD (1930); Rudé právo (od 1929); Středisko (od 1933); Svět sovětů

(od 1945); Škola měšťanská (od 1932); Školská reforma; Tvorba (od 1929); Tvořivá škola (od 1932); Učitelské noviny (od 1928); Úhor (od 1935); Var (od 1949); Výchova a škola (1934); sb. Výchovné profily SSSR (1936); Výtvarná výchova (od 1937); Země sovětů (od 1931). ■ KNIŽNĚ. *Původní práce a úpravy národních pohádek* (vesměs pro ml.): Japonské rozprávky (1938, změň. vyd. 1942 s tit. Japonské pohádky a žertovné povídky); Josef Mánes, zakladatel nového českého malířství (1941); Co vypravoval starý Indián (1941); Kolumbus Objevitel (1942); Pohádky bílých nocí (1946); J. V. Myslbek, zakladatel českého umění sochařského (1946); Moudrý jezelek (1947); Indické rozprávky (Žilina 1948, přel. Š. Koperdan); Tři sestry a jiné arabské pohádky (Gottwaldov 1949). — *Překlady*: N. A. Miljutin: Socgorod. Otázky stavby sovětských měst (1931); sb. Nová ruská škola (výbor statí, 1932); A. Andrejevskij: Metodologie zvukového filmu (1934); O. V. Perovskaja: Tygřík Vaska a jiné povídky (1936); B. S. Žitkov: Povídky o zvířatech (1936) + Černé plachty (1941) + Co se skutečně stalo (1950); M. J. Iljin: Kolik je hodin (1936) + Slunce na stole (1936) + Hory a lidé (b. d., 1937) + Sto tisíc proč (1938) + Černé na bílém (1940); A. N. Tolstoj: Zlatý klíček aneb Buratinova dobrodružství (1937); J. Boronin: Opička Antoška, pštros Binka a jiné povídky o zvířatech (b. d., 1937); M. A. Geršenzon: Početní hříčky (1937, změň. vyd. 1949 s tit. Vševědovy hádanky); V. Čaplina: Opuštěná mláďata ze zeleného paloučku (1938) + Čtvernozí přátelé (1950); M. M. Plišvin: Vyprávění lovce (1938) + Zvíře Burunduk (1938) + Berendějova houština (1948); V. V. Bianki: Čtyřicátý medvěd a jiné povídky (1939, změň. vyd. 1948 s tit. Čtyřicátý medvěd a jiné povídky o zvířatech a lovcích) + Žlutokrká (1941) + Černý sokol (1946) + Lesní noviny na každý rok (1949) + Kotrmelec a jiné povídky (1956, s J. Vávrou); F. Hildebrandt: Jan Svoboda reportérem (1941); Pohádky bratří Grimmů (1942); W. Bonsels: Včelka Mája a její dobrodružství (Zlín 1943); J. H. Roesler: Milostný dopis vlastnímu manželovi (Zlín 1943); E. T. A. Hoffmann: Louskáček a myší král (1944); A. Saxegaard: Moje paní a já (Zlín 1944); Mrazík. Pohádky ruského lidu (výbor, Červený Kostelec 1945); O hloupém vlku a chytré lišce (výbor ruských pohádek, Čáslav 1946); Ilja Murovec (1946); I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky (úprava pro ml., 1946); S. Urnis: Kara-Kum (Zlín 1946); N. V. Gogol: Ztracený dopis (1946) + Taras Bulba (úprava pro ml., 1948); V. G. Korolenko: Zatmění slunce (Zlín 1946); A. S. Makarenko: Začínáme žít (1946) + Pedagogická poema (1952) + Vybrané pedagogické spisy (1952); M. A. Musatov: Vzácné zrno (1949); M. Gorkij: Beseda s úderníky o literatuře (1949); sb. SSSR hledá talenty. Sovětské zkušenosti se zájmovými kroužky a s domy pionýrů (výbor statí, 1949); A. S. Puškin: Kapitánova dcerka (1950); sb. A. S. Makarenko (výbor statí, 1950); sb. Zrození dětského

kolektivu (výbor statí, 1950); F. Bublejnikov: Vyprávění o Zemi (1950); P. P. Bažov: Stříbrné kopýtko (1951); M. J. Iljin, J. Segal: Zázraky (1951) + Vyprávění o věcech, které tě obklopují (1955); I. Grinberg: Borjovi noví přátelé (1951); R. D. Brusničkinova: Učitel a pionýrská organizace (1952); A. P. Gajdar: Čuk a Gek (1952); N. N. Nosov: Modrý model a jiné aktovky a krátké hry sovětských autorů pro pionýry (1952); N. Iljina, N. Alexandrova: Pionýrská shromáždění (1953); sb. Jak sovětské rodiče vychovávají svoje děti (výbor statí, 1954); D. Nagiškin: Statečný Azmun (1954); J. Brodickaja, I. Golovaň: Síla přátelství (1955); M. A. Meľnikov: Studium a rozšiřování zkušeností nejlepších učitelů (1956); A. Děmina: Naše děti (1956, s F. Holešovským). — *Ostatní práce*: Metodika školního filmu (1936); A. S. Makarenko, průkopník komunistické výchovy (1953). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL *výbory pohádek a veršů pro ml.*: H. Ch. Andersen: Sněhová královna (1942) + Čarovná truhlice a jiné pohádky (Zlín 1947); Mistr Dratvička (české pohádky o ševcích, Zlín 1947); Za hvězdou betlémskou (koledy, Zlín 1947); K. J. Erben: České pohádky (výbor a úprava, Zlín 1948); Dokola. Zlatý povijan (výbor lidových veršů pro děti, 1951).

■ LITERATURA: ■ ref. Co vypravoval starý Indián: K. Plecer, F. D., obojí Úhor 1940 ■; J. Ryska: Propagátor sovětské školy nositelem Řádu práce, Svět sovětů 1953, č. 46; ■ nekrology: P. Hykeš, Pedagogika 1955; F. Kubišta, Výtvarná výchova 1955, č. 4; O. Fric, Učitelské noviny 1955, č. 23 ■.

ll, zt

Desatero kázanie božie

Asi 60. léta 14. století

Veršovaná satira namířená proti mravním nedostatkům v životě společnosti.

Skladba, jejímž tématem je porušování příkazů a záповědí biblického desatera, má 1 197 osmislabičných sdruženě rýmovaných veršů. Dochovala se jako celek v tzv. Hradeckém rukopise a je nejrozsáhlejší z 11 skladeb, které jsou v něm zapsány. Po úvodu, kde se připomíná původ biblického desatera a jeho rozdělení, probírá se ve skladbě vždy jako zvláštní oddíl jedno příkázání po druhém: nejprve jeho

parafrázované znění, pak trojí skupina lidí (trój lid), kteří je přestupují. K tomu bývají uváděny příklady, které někdy přecházejí v drobnější i širší epické útvary, a nešetří se výstrahami před odplatou za páchaná provinění. V závěru skladby jsou příkazy a záповědi biblického desatera znovu stručně shrnuty. Protože tento závěr (o 38 verších) se dochoval ještě v jiném rukopise samostatně, bývá pokládán za útvar zvláštní, ke skladbě pouze přidružený, a označován jako Menší desatero. — Členění provinilců do tří skupin, které se v každém oddílu skladby opakuje, není jen prostředkem stylizačním, ale má zřejmě demonstrovat též zřetel autora k rovnovážnému hodnocení jednotlivých probíraných příkázání; jinak jim totiž věnuje pozornost co do rozsahu velmi nerovnoměrnou, podle toho, kolik místa popřává ilustrujícím příkladům. Prohřešky proti 8. příkázání takto neilustruje vůbec a vypořádává se s ním ve 14 verších, naproti tomu sám příběh o kuplířce (svódnici), uvedený jako příklad jedné skupiny provinilců proti 6. příkázání, má 196 veršů. Příklady ožívované hojným uplatněním přímé řeči, mezi nimi i příběhy anekdotického rázu, sourodě s fabliaux, naplňují tak větší část celého díla a zároveň svědčí o tom, že autor nacházel právě v nich zalíbení. Nejvděčnější příležitost mu v tomto směru poskytla tematika spojená s 6. a zejména 7. příkázáním; odpovídající oddíly pokrývají svým rozsahem dvě třetiny skladby, a tento podíl vyhrazený útokům proti smilstvu a zločinnému obohacování vzroste na více než tři čtvrtiny vzhledem k dalším podnětům téhož druhu, které se rovněž v 9., 10. a v některých dalších příkázáních autorovi nabízely a kterých se chopil. — Ústřední postavení ve skladbě zaujímá její nejdelší oddíl, věnovaný 7. příkázání. V přestupcích proti němu autor asi též spatřoval nejbolestnější neduh doby, a proto na ně soustřeďuje své útoky, ale bez nenávisi nebo fanatismu, a tak jako na jiných místech skladby, spíš s jemným smyslem pro komičnost lidského počínání. Od králů až po oráče viní příslušníky všech společenských vrstev z hříšné chtivosti peněz a majetku, při níž je přistihuje. Zvláště je zaměřen na ziskuchtivost duchovenstva a na panské olupování chudiny. Biblické desatero, závazně upravující vedle vztahu k bohu především vztahy mezi lidmi, posloužilo autorovi, aby se právě v tomto oddílu své skladby přiblížil společen-

sky satirické univerzálnosti, pro niž mu dodalo impuls i osnova.

Vznik díla bývá spojován s dobovým kazatelstvím, ale tam nebylo téma desatera obvyklé; konkrétně se poukazuje na souvislost s činností Milíčovou, ale ve skladbě není ani stopy po eschatologickém východisku, které bylo právě pro tuto činnost charakteristické a je od ní neodmyslitelné. Církev sama zde není předmětem výtek ani obav, papežská kurie zůstala zcela stranou autorova satirického záběru, a to ne proto, že by jeho satira byla ideově krotká, jak dokazuje výstraha před sociální revoltou, adresovaná mocným pro jejich společenské příživnictví. S kazatelstvím sblízuje dílo pouze obecný široký rámec mravně nápravného úsilí a homiletické pomůcky, z nichž snad autor čerpal některé své příběhy. Vznik skladby může spíše souviset s traktátnovou literaturou, mezi jejímiž tématy je i výklad desatera zastoupen. — Autor díla není znám, ale je nepochybně původcem aspoň několika dalších básní zapsaných v Hradeckém rukopise. Byl vzdělaný, ovládal veršovou techniku vypracovanou zejména v domácí epice a použil jejího verše v netradičním lyrickoepickém útvaru, jakým je D., svázané už svou tematikou s děním a problémy všedních dnů. Osvědčil při tom porozumění pro aktuální potřeby své doby i prostředí nepriviligovaných společenských vrstev, z jejichž pozic jeho satira vychází, ale počítal též se zájmy a zálibami publika, k němuž se obracel a které se jen na tyto vrstvy neomezovalo. Patřil pravděpodobně k dobovým profesionálním literátům. Zdá se, že jeho skladba měla u publika skutečně úspěch, a nikoli krátkodobý. Dokladem může být její několikrát zlozkovitě dochování i mimo Hradecký rukopis, spolu s okolností, že jeden ze zlomků ji zachytil v přepracované verzi.

EDICE: in Starobylá skládanie 1 (1818, ed. V. Hanka); in Výbor z literatury české 1 (1845); in Hradecký rukopis (1881, ed. A. Patera); in Staročeské satiry (1942, ed. J. Vilikovský); in Staročeské satiry (1947, revidováno a doplněno zlomkem 2. verze in Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy, 1962, ed. J. Hrabák). ■

BIBLIOGRAFIE: in Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962). ■ LITERATURA: A. Havlík: Veršové shody Rukopisu hradeckého, ČČM 1904, 1905 + O skladateli Rukopisu hradeckého + V které době žil skladatel Rukopisu hradeckého, ČČM 1906 + Poznámky k původu a zpra-

cování čes. povídky o „Svodnici a jejím plačícím psu“, Sb. filolog. 1926; V. Chaloupecký: V které době žil skladatel Rukopisu hradeckého, ČČH 1912 (k tomu E. Smetánka, LF 1912, s. 160); J. Volf: Takzvaný Hradecký rukopis. Dějiny jeho osudů, Časopis čs. knihovníků 1926; M. Weingart: Datierung und Ursprung der altschechischen Königgrätzer Handschrift, Slavische Rundschau 1930; F. M. Bartoš: Básník Rukopisu hradeckého, Jihočes. sb. historický 1948; J. Hrabák in Staročeská satira (1952); viz též EDICE.

ep

Ema Destinnová

* 26. 2. 1878 Praha

† 28. 1. 1930 České Budějovice

Operní pěvkyně a autorka básní, próz, dramát a rozsáhlého románu.

Přáma mylně i Destinová. Vl. jm. Emílie Kittlová. Pocházela z bohaté vlastenecké rodiny. Otec Emanuel K. byl známý pražský podnikatel a mecenáš (podporoval V. Brožíka, J. Neruda, financoval Hlas národa, vydával Correspondence Slave, Všeslovanský pedagogický časopis, Hudební listy), matka, roz. Šrůtová, působilá před sňatkem jako operní pěvkyně v Paříži. E. D. byla nejstarší z jejich pěti dětí, dětství prožila v Milešově u Příbrami, kde měl otec doly. Navštěvovala Vyšší dívčí školu v Praze, ale na otcovo přání se záhy věnovala přípravě na operní dráhu. Od 1892 studovala zpěv u manželů Loeweových (po M. Loewe-Destinnové převzala i umělecké jméno), od 1893 byla též začkou Dramatické školy Národního divadla a školy O. Sklenářové-Malé. Po marném pokusu o přijetí do Národního divadla se stala 1897 členkou opery v Drážďanech, odkud však byla propuštěna, aniž veřejně vystoupila. Debutovala 1898 v Královské dvorní opeře v Berlíně, kde působilá do 1908. Světovou proslulost získala na četných pohostinských vystoupeních (Bayreuth, Londýn, Paříž aj.). 1908–1916 zpívala v Metropolitní opeře v New Yorku. Pro styky s protirakous-

kým odbojem jí byly po návratu domů 1916 policejně zakázány pobyty v cizině. Žila na svém zámečku ve Stráži n. Nežárkou. Po válce podnikla ještě řadu pohostinských vystoupení doma i v cizině, ale obnovit staré kontakty se jí už nepodařilo. 1923 se provdala za důstojníka letectva J. Halsbacha. Pohřbena byla na vyšehradském Slavíně.

Literární tvorbu se D. se zaujetím zabývala po celý život. Byla autorkou řady dramatických pokusů, které se hrály na pražských předměstských divadlech a pražských i mimo-pražských ochotnických scénách (*U cíle, Rahel, Tůně* aj.), dále netištěného (literárně nejceněnějšího) autobiografického románu *Dr. Casanova*; podobný úděl stihl i její básnické sbírky přírodní lyriky a ohlasů lidových písní. Knižně vydala (mimo dva svazčky německých básní) jen rozsáhlý, čtenářsky atraktivní román o postupném rozkladu staré šlechtické rodiny po sňatku nepraktického dědice s požitkářskou vesnickou krasavicí. D. v něm vylíčila tragédii rodu bývalých majitelů strážského panství i obraz vlastního citového zklamání. S malým úspěchem se pokoušela i o písňovou tvorbu (např. též o jarmareční píseň), popularitu si však získal jen popěvek *Ta první láska*, to je všechno... s textem J. Švába Malostranského. Do češtiny překládala D. písňové a operní texty; významnější byla její překladatelská činnost z češtiny do němčiny, jíž se snažila uvést na mezinárodní jeviště některá česká díla (Zeyerovu hru *Radúz a Mahulena*, libreto Kovařovicových *Psohlavců*).

PŘÍSPĚVKY in: Čes. granáty (1897); Čes. svět (1921); Dalibor (1901, 1903); Hlas národa (1897, novely); Nár. listy (1929); Morgen (Berlín, něm. překlad hry *Rahel*); Nár. politika; Politik (1900, část něm. překladu Zeyerovy hry *Radúz a Mahulena*); Věstník Dělnické akademie; Volné směry (1898); Venkov (1917, novela *Stromy zrazené lásky*); Zlatá Praha (1910). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Sturm und Ruhe (BB 1902); *Der galante Abbé* (BB 1907, zhudebnil L. Blech); *Ve stínu modré růže* (R, 4 sv., 1924–25). — *Překlady*: Album klasiků (1902); Čajkovského 24 písní a romancí (1902); Album ruských romancí (1902, s V. J. Novotným). ■ SCÉNICKÝ. *Hry*: *U cíle* (1896); *Dvojí hřích* (1896); *Pod praporem umění* (1896); *Nadarmo* (1899); *Rahel* (1908); *Nastolení Libušino* (1923, hudba R. Zamrzla); *Tůně* (1929); *Kruh měsíců*. — *Překlad*: J. Massenet: *Maria Magdalena* (1902). ■ KORESPONDENCE: *Tri listy* E. D. F. S. Procházkovi z let 1916–18, Zvon 1937/38; J. S. Vo-

jan: Z korespondence E. D., Kalendář Newyorských listů 1931. ■

LITERATURA: A. Rektorys: E. D. (1936); M. Martinková: Strážská „Černá paní“ (Plzeň 1940, 2. vyd. s tit. Život E. D. 1945); J. Brožovská: Česká femme fatale světové operní scény, in K. Honolka: Slavné primadony (1969); V. Holzknecht, B. Tritta: E. D. ve slovech a v obrazech (1972); M. Pospíšil: Veliké srdce (1974). ■ H. (V. Hladík): Je to již pěkná řada let..., NL 24. 3. 1908 (o dramatech); an.: E. D. básnířkou, Večerník PL 22. 3. 1912; J. Borecký: E. D., Osvěta 1918; E. Bass: Libuše na Vyšehradě, LidN 24. 4. 1923; ■ ref. Ve stínu modré růže: an., NO 31. 10. 1924; -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 1924/25 + Venkov 8. 4. 1925 + Venkov 31. 12. 1925; J. Obr (Borecký), Zvon 1925/26 ■; ■ nekrology: vz (V. Zima), Zvon 1929/30; K. B. J. (Jiráček), NO 30. 1. 1930; -kn- (K. Nový), NO 4. 2. 1930; R. J. (Jeníček), PL 30. 1. 1930; M. N. (Novotný), LidN 30. 1. 1930 ■; V. Šmejkal: Nedokončený román E. D., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1981, s. 86.

dh

Detrimentum patior

2. polovina 14. století

Latinsko-česká veršovaná skladba z okruhu žakovské poezie.

Báseň, jejíž titul se ustálil podle znění počátečního verše (středov. pravopisem *Detrimentum pacior* — Trpím bolestí), se dochovala v jediném rukopisném záznamu z konce 14. století jako přípisek — spolu s několika milostnými písněmi českými — při tzv. Vyšehradském sborníku spisů T. ze Štítného. Má 7 čtyřveršových strof, v nichž se střídá verš latinský s českým a střídavý rým spájí vždy dva latinské a dva české verše. DP se tím řadí k dvojazyčným (tzv. makarónským) útvarům oblíbeným ve středověké žakovské poezii; kombinace prvků národního jazyka s latinskými užívalo se zde jako prostředku jazykové komiky, zaměřeného nejčastěji k vyvolání nebo posílení parodického, eventuálně satirického účinku. Motivikou i jejím slovním vyjádřením vychází DP z dobové české milostné lyriky kurtoazní-

ho typu, napodobuje ji a vytváří její žakovský protějšek, ale tím, že mu dává makarónskou podobu, ji zároveň paroduje. Pro skladbu je typická literárnost, která vůbec tvoří podstatu žakovské poezie a nabývá až demonstrativního rázu v jejích nejlepších projevech; autorské úsilí se tu soustřeďuje na výrazovou i strofickou umělost, na slovní a zvukovou hru.

Z nemnoha dochovaných domácích památek tohoto druhu je DP nejnámější. Složitostí strofické skladby ji předčí píseň začínající veršem *Carmen praestet Deus coeli* (Nechť nebeský bůh přispěje ke zpěvu), dochovaná ve 4 rukopisech. Reprezentuje rozsáhlé odvětví žakovské tvorby, skladby zvané žebravé, namnoze ovšem fiktivní, satiricky poukazující na hmotné strádání studentského života. Na rozdíl od DP se v CPDC rýmují latinské verše s českými; jejich dvojslabičný rým je zásadně tvořen souznějícími slovy, např. *coeli* (psáno *celi*) — celý, nebo aspoň souznějícími rýmovými slabikami. Složena z 10 šestiveršových strof typu *Stabat mater*, je píseň současně parodií liturgické poezie.

EDICE: DP in V. Hanka: Dvě staré písně (s tit. *Studioſus*), ČČM 1829; in J. Feifalik: *Altöechische Leiche, Lieder u. Sprüche des 14. u. 15. Jahrhunderts*, Sitzungsberichte der philologisch-historischen Classe der Kais. Akademie d. Wissenschaften 1862; in Malý výbor ze staročeské literatury (1863, ed. I. J. Hanuš); in Výbor z literatury české 2 (s tit. *Studioſus*, 1868); in Čítanka pro vyšší třídy škol středních (1910, ed. V. Ertl); in Staročeská lyrika (1940, ed. J. Vilíkovský); in F. Ryšánek: Dvě literární drobnosti, 1. Makarónská skladba *Detrimentum pacior*, Příspěvky k dějinám starší české literatury (1958). — CPDC in J. Feifalik: *Altöechische Leiche, Lieder u. Sprüche des 14. u. 15. Jahrhunderts*, Sitzungsberichte der philologisch-historischen Classe der Kais. Akademie d. Wissenschaften 1862; in Malý výbor ze staročeské literatury (1863, ed. I. J. Hanuš); in Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu (1957). ■

LITERATURA: J. Vilíkovský: Latinská poezie žakovská v Čechách (1932); E. Pražák: Žakovská milostná skladba DP, ČLit 1982; viz též EDICE.

ep

Dětský máj (čas.) viz in František Hrnčář**Dětský svět**

1925—1928

Beletristický a obrázkový časopis pro mládež školního věku.

Místo vydávání: Nymburk. — *Redaktor:* Hanuš Sedláček. — *Periodicita:* týdeník; jednotlivá čísla nejsou datována. Roč. 1 (od jara 1925) 35 čísel; roč. 2 a 3 (1926—27) po 52 číslech; roč. 4 (1928) 37 čísel (poslední v září). DS zanikl s odchodem redaktora (poč. škol. roku 1928/29) na jiné učitelské působišťě.

DS byl časopis pro proletářské děti. Na čtyřech stránkách novinového papíru osmerkového formátu přinášel verše a drobné prózy jednak pokrokových současných autorů (F. Bulánek-Dlouhán, F. Wenig, K. Kapoun, L. Mašínová, J. Spilka), jednak ukázky z děl autorů starších (F. Bartoš, F. Cajthaml-Liberté, F. L. Čelakovský, K. J. Erben, K. Havlíček Borovský, P. Hykeš, A. Jirásek, J. Neruda, A. J. Puchmajer, F. Sušil, L. N. Tolstoj aj.). Pravidelnými příspěvateli DS byli učitelé z okolí Nymburka, kteří však pro pokrokové zaměření časopisu psali pod pseudonymy a šiframi. DS též seznamoval děti s lidovou slovesností našich i cizích národů (s pohádkami, písněmi, říkadly), tiskl drobné žánry (hádky, anekdoty aj.) a obsahoval různé zaměřené naučné rubriky: literární (o Máchovi), přírodopisnou, historickou (o Kutné Hoře), technickou. Pravidelnou rubriku zde měla FDTJ, velkou pozornost věnovala redakce příspěvkům a dopisům čtenářů. V některých číslech (hl. 3. a 4. roč.) doplňovali spisovatelé své práce vlastními kresbami (J. Strnadel, K. Kapoun).

sm

Devětsil (1)

1920—1930

Umělecký svaz Devětsil. Organizace revolučně orientovaných mladých umělců 20. let 20. století.

Umělecký svaz D. byl založen 5. 10. 1920. Jeho první programové prohlášení otisklo Pražské pondělí 6. 12. 1920. Jádro sdružení tvořili studenti pražských gymnázií v Křemencově ulici (spisovatel V. Vančura, malíři A. Hoffmeister, L. Süß, K. Vaněk, A. Wachsmann a teoretici V. Štulc a K. Teige) a na Žižkově (básníci F. Němec, J. Seifert a I. Suk, vl. jm. J. Suchánek). Ti spolu s básníkem a teoretikem A. Černíkem, básníkem J. Fričem, arch. J. Havlíčkem, režisérem J. Honzlem, hudebním teoretikem J. Löwenbachem, malířem F. Muzikou a spisovatelem F. C. Weiskopfem se stali zakládajícími členy D. Prvním předsedou byl zvolen V. Vančura a jednatelem A. Hoffmeister. Název spolku navrhli bratři Čapkové podle devětsilu obecného, byliny, jejíž červené nebo bílé květy se objevují brzy na jaře ještě před listy. Ve svém vývoji prodělal D. proměny v umělecké orientaci i ve složení členů. K prvním změnám došlo již 1921, kdy z něho pro jeho komunistickou vyhraněnost vystoupili K. Vaněk a I. Suk; 1922 naopak přistoupili V. Nezval, J. Wolker a A. M. Píša. Když se původní základna proletářského umění začala v D. v průběhu roku 1922 vyvíjet směrem ke konstruktivismu a poetismu, ze sdružení vystoupili A. M. Píša a v lednu 1923 i J. Wolker. I v dalších obdobích prodělávala členská základna D. (1925 přejmenovaného na *Svaz pro moderní kulturu Devětsil*) další proměny, nicméně jeho jádro soustředěné kolem K. Teiga a V. Nezvala si udržovalo stále pevnou soudržnost. Činnost pražského D. ustala v průběhu 1930, kdy jeho členové vytvořili základnu jednotlivých sekcí širší kulturněpolitické organizace Levá fronta. — D. měl také své pobočné sdružení v Brně. *Brněnský Devětsil, svaz pro propagaci novodobé činné kultury*, byl neoficiálně založen 15. 12. 1923, úředně byla jeho existence schválena 23. 3. 1924. Na ustavující valné hromadě byli mj. přítomni A. Černík, F. Halas, C. Haluza, V. Nečas, J. Seifert, B. Václavek, J. Nickmannová (provd. Václavková). Předsedou byl zvolen B. Václavek, jednatelem C. Haluza a předsedou poroty, jež měla posuzovat jednotlivá díla pro

Devětsil

zveřejnění, A. Černík. Členem poroty byl zvolen i kritik J. B. Svrček, jenž se od 7. 4. 1925 stal novým předsedou svazu. Svou činnost ukončil Brněnský D. 23. 6. 1927 na základě usnesení valné hromady a jeho členové, pokud ještě nebyli členy strany, vstoupili do KSČ. — D. sdružoval básníky a spisovatele, teoretiky, výtvarné umělce, divadelníky a architekty. Vznikaly v něm také jednotlivé sekce: 1925 vytvořili mladí autoři, hudebníci, tanečníci a herci v čele s režiséry J. Honzlem a J. Frejkou divadelní sekci a krátce nato vlastní scénu nazvanou Osvobozené divadlo. 1926 založili svou sekci (ARDEV) i architekti. Kolem redakce hudebního letáku Tam-tam se soustřeďovali hudebníci v čele s E. F. Burianem, C. Blatným a spisovatelem J. Mařánkem; v Brněnském D. působili skladatelé J. Svoboda a M. Ponc.

Z původně malé základny studentského spolku literátů a malířů se D. brzy rozrostl v nejvýznamnější uměleckou organizaci 20. let, kterou tehdy prošli takřka všichni revolučně zaměřeni mladí tvůrci z nejrůznějších oborů. Svou komunistickou orientací i politickou aktivitou se stal přirozenou protiváhou brněnské Literární skupině, která sdružovala stoupence evolučního pojetí socialismu a uměleckého expresionismu. Přitom tmelem různorodých uměleckých zájmů členů D. zůstávala vedle ideového vyznání i představa nového životního slohu a nového umění socialistické společnosti, racionálně organizované, cítící emoci a lyrismus jako nezbytnou součást života. D. vyvíjel rozsáhlou aktivitu publikační, přednáškovou, expoziční, divadelní a recitační. Udržoval kontakt s pokrokovými zahraničními umělci, zval je do Prahy (např. 1923 byl jeho hostem I. Erenburg, 1927 uspořádalo Osvobozené divadlo večer recitací V. Majakovského), organizoval publikační možnosti v zahraničí (např. příspěvky v záhřebské expresionistické revui Zenit). Vedle vlastních výstav pořádal i výstavy zahraničních umělců (např. 1923 výstavu Archipenkova aj.). Vydával postupně několik časopisů: 1923—25 Disk (jen 2 čísla), 1927—31 ReD, v Brně pak 1924—26 Pásmo (dovycházelo po přesídlení A. Černíka v Praze), uspořádal několik sborníků, z nichž nejvýznamnější je Revoluční sborník Devětsil (1922, red. J. Seifert a K. Teige) a Život 2 (1922, red. J. Krejcar). V době, kdy svaz neměl ještě své vlastní publikační možnosti, poskytovali

mu k dispozici jednotlivá čísla jiné časopisy: Neumannův Červen (č. 12, roč. 4, 1921), Verikon (dvojčíslo 5—6, roč. 7, 1921, a 3—4, roč. 10, 1924), Kmen (č. 1, roč. 5, 1922), Proletkult (č. 17, roč. 1, 1922). Bohatá byla i přednášková činnost. Pražský i Brněnský D. pořádaly jednotlivé cykly, na nichž hovořili členové svazu (v Praze jsou zvláště pamětihodné přednášky J. Wolkra a J. Seiferta o proletářské literatuře), domácí i zahraniční hosté (v Brně např. T. Hartwig, T. van Doesburg, L. Moholy-Nagy). V Brně vůbec přednášky vedle vydávání Pásmo tvořily hlavní náplň činnosti. — Rozhodující však byla původní tvorba. Výchozí základnu literární tvorby představovali v D. především básníci J. Hořejší, V. Nezval, J. Seifert a J. Wolker a prozaici V. Vančura, J. Hůlka a K. Schulz. Později v poetistickém období se k D. přidružili další, zejména K. Biebl, F. Halas, K. Konrád a V. Závada. Básně ovšem tehdy psali i E. F. Burian, A. Hoffmeister a J. Voskovec. Z teoretiků prošel D. i J. Fučík. Okruh svazu však byl mnohem širší, zahrnoval překladatele (F. Píšek), spisovatele jiné národnosti (E. E. Kisch, M. Skačkov, F. C. Weiskopf) i pracovníky neuměleckých profesí (novináři J. Čecháček, J. Jíra, právník P. Levit aj.). Teoretickou, programovou a kritickou základnu vytvářeli v D. především K. Teige, B. Václavěk a A. Černík. Jestliže však v raném období proletářské poezie byly formulace teoretických představ i programových cílů často produktem kolektivního úsilí (vystoupení J. Wolkra, J. Seiferta, K. Teiga), v poetistickém období hlavními teoretiky se stali K. Teige a B. Václavěk. K. Teige byl také autorem obou manifestů poetismu (první 1924 v Hostu, druhý 1928 v ReDu, kde zároveň V. Nezval otiskl vlastní verzi manifestu s titulem Kapka inkoustu). — Podstatnou složku D. od jeho počátku tvořili výtvarníci. Téměř současně s prvním recitačním matiné v únoru 1921 uspořádali i malíři výstavu svých děl ve výkladní skříni knihkupectví U zlatého klasu a pak následovaly další v Krasoumné jednotě v Rudolfínu, v síni Mánesa a jinde. Na začátku převládala v D. pod vlivem obrazů celníka Rousseaua tendence k poetickému naivismu (zvláště výrazně ji reprezentovali A. Hoffmeister, O. Mrkvička, F. Muzika, B. Piskač a A. Wachsmann), s níž souvisela i tvorba prvních koláží a obrazových básní (K. Teige, A. Heythum, J. Voskovec aj.) i některé jiné lyrizující (J. Šíma) a kubizující projevy. V 2. pol.

20. let v D. nabývá na váze výtvarný projev J. Štyrského a Toyen (vl. jm. M. Čermínová), označovaný jako artificialismus. Pojednání o něm přiřadil také K. Teige k svému a Nezvalovu manifestu v ReDu. Ač bez vlastních výtvarných osobností, pořádali i Brněnský D. výstavy (1924 Výstavu nového umění v Barvičově salónu a 1925 výstavu J. Šímy). Dále v okruhu D. ještě působili malíř Remo (vl. jm. J. Jelínek) a sochaři B. Stefan a J. Jiríkovský. — Nezanedbatelný byl podíl architektů na práci D. Také oni pořádali výstavy (První souborná výstava konstruktivistů, účast na mezinárodní výstavě architektury Bauhausu ve Výmaru, podíl na výtvarných výstavách) i přednášky (mj. přednáškový cyklus zahraničních architektů 1924, jehož se účastnili i A. Loos, W. Gropius, T. van Doesburg, Le Corbusier, A. Ozenfant aj.). Nejužší okruh devětsilských architektů tvořili J. Fragner, J. Havlíček, K. Honzík, J. Krejcar, E. Linhart, V. Obrtel, v Brně Z. Rossmann, čestnými členy byli B. Feuerstein a J. Chochol. Devětsilem nebo spoluprací s ním prošli i F. M. Černý, J. E. Koula, J. Kroha, K. Seifert, P. Smetana, K. Stráník, J. Rosůlek, divadelní architekti A. Heythum, F. Zelenka aj. — Divadelní sekce D. po založení vlastní scény (název Osvobozené divadlo navrhl J. Frejka) začala pořádat nepravidelná představení Na slupi. První premiérou se stala 1926 hra Němý kanár G. Ribemonta-Dessaignes a po ní následovaly ještě téhož roku další, mj. Nezvalova Depeše na kolečkách a Apollinairovy Prsy Tiresiovy. Vedle divadelních představení pořádalo Osvobozené divadlo (dále OD) taneční večery (skupina J. Kröschlové, škola M. Mayerové a M. Holzbachové), hudební produkce skladeb E. F. Buriana, J. Ježka, I. Krejčího aj. Na počátku 1927 divadlo přesídlilo do Umělecké besedy na Malou Stranu. Tam došlo k roztržce ve vedení, po níž J. Frejka s E. F. Burianem a bratry Trojanovými založili vlastní scénu Dada, v níž mj. 1927 měl svou premiéru Burianův voiceband. J. Honzl pak setrval v OD. Nezávisle na obou divadlech v téměř roce vznikla hra mladých autorů i herců J. Voskovce a J. Wericha Vest pocket revue, jejíž premiéra se uskutečnila pod hlavičkou Spolku bývalých žáků čs. odd. na francouzských lyceích. První dvě reprízy se konaly v divadle Dada, čtvrté představení však již v OD, které se od té doby stalo jejich trvalým působištěm. Zpočátku (1927–29) se zde střídali s předsta-

veními režírovanými J. Honzlem, po jeho dočasném odchodu do brněnského ND (1929) naplňovali repertoár OD sami. V podobě, jakou mu vtiskli (lyrické divadlo s dvojicí klaunských protagonistů udržujících na předscéně neustálý kontakt s hledištěm, divadlo, v němž se spojila zkušenost commedie dell'arte s humorem a satirou a s prvky moderního muzikálu; hudbu skládal J. Ježek), OD přežilo Devětsil. Stalo se ve 30. letech politickou satirickou scénou vystupující na obranu demokracie, svobody uměleckého projevu a proti domácímu i zahraničnímu fašismu. Od 1929 vydávali Voskovec a Werich vlastní časopis OD nazvaný Vest pocket revue.

LITERATURA: J. Voskovec a J. Werich: Třetí etapa, Vest pocket revue 1929; K. Teige in Práce Jaromíra Krejčara (1933); B. Václavek: Z mládí brněnské kulturní levice, Index 1937 → Literární studie a podobizny (1962); V. Nezval in Z mého života (1959); A. Hoffmeister: Ach mládí, in Předobrazy, Výbor z díla 4 (1962); K. Chvatík in Bedřich Václavek a vývoj marxistické estetiky (1962); K. Honzík in Ze života avantgardy (1963); O. Sus: Brněnský Devětsil, Rovnost 22. 3. 1964 + Z dokumentů Brněnského Devětsilu, ČLit 1965; J. Bílek: K historii Brněnského Devětsilu, ČLit 1965; J. Hek (Hájek): Z dokumentů a korespondence Brněnského Devětsilu 1923–27, sb. Lit. archiv 1967; in sb. Avantgarda známá a neznámá 1 (1971, předml. Š. Vlašín); J. Svoboda in Generace a program (1973); Š. Vlašín: Sdružení levicových umělců, Čtenář 1975.

zp

Devětsil (2)

1922

Revoluční sborník Devětsil. Publikace reprezentující mladé revolučně orientované umělce, sdružené ve skupině Devětsil.

Redaktoři: J. Seifert, K. Teige. — *Vydavatel:* Umělecký svaz Devětsil, Praha. — *Nakladatel:* Večernice. V. Vortel, Praha.

Revoluční sborník D. vyšel na podzim 1922 jako 1. svazek edice Devětsilu. Po kolektivních

vystoupeních v časopisech (Červen aj.) byl sborník první veřejnou manifestací revolučně orientované mladé generace.

Základní ráz mu vtiskovaly zejména kritické a programové příspěvky K. Teige, básnické práce V. Nezvala a J. Seiferta a próza V. Vančury. V nepodepsaném, polemicky vyhoceném úvodním článku Nové umění proletářské formuloval K. Teige jako základní znaky tohoto umění tendenčnost, kolektivnost a lido-
vost, kladný vztah k revoluci a marxismu a odmítnutí duchovědné a pozitivistické estetiky; v rozsáhlé studii Umění dnes a zítra analyzoval tehdejší stav intelektuální aktivity a umění (architektura, divadlo, kino, literatura, hudba, tanec, malířství, fotografie). Teigovy programové stati anticipovaly — podobně jako příspěvky V. Nezvala (Podivuhodný kouzelník aj.) a J. Seiferta (Paříž aj.) — poetismus. Dále jsou ve sborníku zastoupeni básníci J. Wolker (Balada o očích topičových, Dvojzpěv noci), J. Hořejší, A. M. Píša, K. Schulz, A. Černík, cizojazyčnými texty J. Cocteau, I. Goll a F. C. Weiskopf, prozaici J. Hůlka, K. Schulz, V. Vančura. Studie se dotýkají proletářského divadla (J. Honzl), ruského výtvarného umění (A. Černík), vztahu intelektuálů k válce (J. Čecháček), francouzského výtvarného umění (J. Jíra), revoluce a revoluce v umění (I. Erenburg), tendenčního kreslířství (J. B. Svrček), exotismu (V. Štulc); v originále je otištěna studie G. Kaisera Dichtung und Energie. Na sborník D. bezprostředně navázal sborník Život 2.

LITERATURA: J. Hora: Mladí z Devětsilu, RP 24. 12. 1922 a 5. 1. 1923; ■ polemiky: 1. F. Peroutka, Tribuna 26. 12. 1922; F. X. Šalda, Tribuna 14. 1. 1923 → KP 12 (1959); F. Peroutka, Tribuna 6. 1. 1923 a 9. 1. 1923; 2. J. Kodíček, Tribuna 31. 12. 1922; K. Teige, Čs. noviny 3. 1. 1923 ■; in sb. Avantgarda známá a neznámá 1 (1971).

zt

Josef Procházka **Devítský** viz Josef Procházka **Devítský**

Karel Dewetter

* 2. 10. 1882 *Dobřejovice* (Hosín-D.) u Českých Budějovic

† 12. 9. 1962 *Praha*

Básník a prozaik vyznačující se soustředěným zájmem o minulost a poplatný literárním proudům z konce 19. století, autor fantastických a dobrodružných próz pro mládež.

Byl synem důchodního. Do obecné a měšťanské školy chodil v Týně n. Vlt., středoškolské studium absolvoval v Čes. Budějovicích a v Praze. Postupně byl státním úředníkem, spisovatelem z povolání a 1913–19 redaktorem v nakladatelství Šolc a Šimáček. Absolvoval Státní knihovnickou školu, 1919 se stal ředitelem tiskového oddělení a knihovny v ministerstvu financí. 1941 odešel do penze.

Paséistické zahledění do minulosti a tíhnutí k staršímu literárnímu úzu daly D. dílu antikvaný ráz. Jako básník těžil D. z baladické tradice (Vrchlický, Erben, Neruda) a dosáhl jisté původnosti v krajevých motivech (*Balady, Zlatý kolovrat* aj.); v údobí kolem první světové války byl uchvácen vzdušnou vlnou vlastenectví (např. *Česká píseň*) a konečně pak dával průchod intimitám svého života a opěvoval kraj svého mládí, někdy výrazivem parnasistním (např. *Pramen*), jindy prostým veršem starší deskriptivní lyriky. Setkání D. prozaika s novoromantismem přineslo příběhy erotické tragiky, práce odvozené z literatury, hlavně ze Zeyera (*Malostranská trilogie, Dáma v zrcadle a jiná dobrodružství lásky a vášně* aj.). Jinou vrstvu autorovy prózy představují starosvětské obrázky psané po způsobu žánrových realistů, mnohdy až v bodrém, sousedském tónu: jsou to rodové a místní (vlavotýnské) historiky (*Náš pradědeček, Můj strýc Silvestr, Listy z Vltavína* aj.) a dále povídky a romány, jež zobrazují maloměstskou idylu 19. století, dobu probuzeneckých snah a rovněž i děje revoluční a napoleonské Francie, přibližované se sentimentalitou potomka starého francouzského rodu (*Tabatěrková princezna, Světla buditelů, Granátník císařův, Děti revoluce* aj.); i zde si autor libuje v romaneskní fabulaci. Fantastika a dobrodružnost (podmíněny příklady Swifta, Defoa a zvl. Verne) tvoří základ D. próz pro mládež: někdy se pojí s realitou lokálního situování (např. Da-

miánovy příběhy jsou opět umístěny do „Vltavína“), jindy s inspirací lidovými pověstmi a pohádkami.

PSEUDONYMY: de Wetter (do 1922, podle starofranc. šlechtického rodu de Wetter d'Altamour, jehož byl potomkem), Veltrovský. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Máj (od 1903); Osvěta; Rudé květy (1910); Světozor; Topičův sborník (1919); Zlatá Praha (od 1904); Zvon (1911–41). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie*: Balady (BB 1904); Zpěvy duše (BB 1905); Malostranská trilogie (PP b. d., 1910); Skřítek Puk (pohádky, b. d., 1911); Podivuhodné příběhy Damiánovy (P pro ml., b. d., 1913); Naš pradědeček (P 1913); Zlatý věk (R 1915); Můj strýc Silvestr (P 1916); Rukopis v láhvi (P 1916); Hřích Jany Grimové a jiné povídky (1917); Granátník císařův (PP b. d., 1917); Poklad Mary Glowe (P b. d., 1917); Listy z Vltavína (PP 1918); Vlast osvobozená (BB 1918); Česká píseň (BB 1919); Mrtví žijí (R 1919); Román Richarda Loma (P b. d., 1920); Pohádka o domově (1921); Tabatěrková princezna (R 1922); Pramen (BB 1922); Drahokam z hvězd. Nová dobrodružství Davida Damiána na moři a na pevnině (P pro ml., 1923); Světla buditelů (R 1924); Děti revoluce (R, 6 sv., 1925–26); Poslední cop (P 1926); Městečko na ostrově. Poslední podivuhodné příhody Davida Damiána (P pro ml., 1926); Loupežníci z českých lesů (P 1927); Nebeská romance (BB 1927); Jihočeská elegie (veršované FF, 1929); Zlatý kolovrat (BB 1930); Zelená čepice (P pro ml., 1930); Píseň o plavci a mořské víle a jiné starobylé zpěvy (BB 1931); Jezerní panna (BB 1931); Dáma v zrcadle a jiná dobrodružství lásky a vášně (PP 1932); Brunčvík (B 1933); Neuvěřitelná dobrodružství Matěje Pišťaly na zemi, ve vodě i v povětří (P pro ml., 1933); Daniel Svit (R 1935); Vltavinská dobrodružství (pohádky, 1937); Balady (BB 1939); Divotvorná tabatěrka (pohádky, 1942); – souborné vydání pohádek: 1. Věnc báji a pověsti (1944); 2. Zlatý střevíček a jiné pohádky a pověsti (BB 1945); 3. V lese zeleném (1945). ■ **REDIGOVAL sborník**: Důvěrné chvíle (1928, s F. S. Procházkou a F. Sekaninou). ■

LITERATURA: L. – ref. Balady, Zvon 1903/04; ■ ref. Malostranská trilogie: -il. (A. Novák), LidN 29. 1. 1911; A. M. (Macek), PL 5. 2. 1911; I. Olbracht, Dělnické listy 4. 3. 1911 → O umění a společnosti (1958) ■; F. Sekanina: ref. Naš pradědeček, Zvon 1913/14; x.: ref. Podivuhodné příběhy Damiánovy, Zvon 1913/14; V. Brtník: ref. Granátník císařův + ref. Poklad Mary Glowe, Kmen 1917/18; Mil.: ref. Listy z Vltavína, Topičův sborník 1918/19; -pa- (F. S. Procházka): ref. Česká píseň, Zvon 1919/20; -ejč- (J. Krejčí): ref. Román Richarda Loma, Naše doba 1921/22; J. O. N. (Novotný): ref. Hřích Jany Grimové ..., LidN 28. 9. 1921; A. N. (Novák): ref. Pramen, Lumír 1923; V. F. S. (Suk): ref. Drahokam z hvězd, Střední škola 1925; K. Híkl: ref. Světla buditelů, Naše doba 1924/25; ne (A. Novák): ref. Nebeská ro-

mance, LidN 18. 8. 1927; J. Staněk: ref. Jihočeská elegie, LidN 24. 4. 1930 + ref. Zlatý kolovrat, Čes. osvěta 1930/31 + ref. Jezerní panna, Čes. osvěta 1931/32; V. Brtník: ref. Dáma v zrcadle a jiná dobrodružství lásky a vášně, Venkov 10. 8. 1932 + (šifra -btk-) K. D. (k padesátinám), Zvon 1932/33; M. Majerová: Letošní novinky knih pro děti (ref. Neuvěřitelná dobrodružství Matěje Pišťaly), Čin 1933; V. Hrbek (Z. Kalista): Hrst staré lyriky (ref. Brunčvík), Lumír 1933/34; V. Hánek: Básníkovo jubileum (k šedesátinám), Venkov 4. 10. 1942; F. N.: Drahokamy z hvězd na vltavinském jevišti, Loutková scéna 1947/48.

ah

Rudolf Deyl st.

* 6. 4. 1876 *Praha*

† 16. 4. 1972 *Praha*

Herec; autor memoárových knih, dramatik.

Otec herce Rudolfa D. ml. (1912–1967). V Praze studoval na reálce v Ječné ulici a na Československé obchodní akademii; již tehdy účinkoval v ochotnických představeních. Po maturitě (1894) krátce pracoval v kanceláři otcovy rukavičkářské dílny, pak přijal angažmá u divadelní společnosti O. Červíčka (1895), V. Suka (1896), P. Švandy ml. (1897). T. r. studoval na Ottově dramatické škole ve Vídni. Byl angažován do Zemského divadla v Lublani (1898–1902), odkud přešel do plzeňského divadla řízeného V. Budilem a 1905 byl přijat pražským Národním divadlem, kde působil až do odchodu do důchodu 1942 (a poté ještě pohostinsky). 1928–35 učil na Státní konzervatoři v Praze, 1922–34 byl předsedou Ústřední jednoty českého herectva. 1968 jmenován národním umělcem.

Jako herec byl ovlivněn hlavně V. Budilem a J. Kvapilem; oba zachytil i v memoárových knihách (*Milován a nenáviděn, O čem vím já*). Psal též o Vojanovi, Hašlerovi, anekdoticky a medailónově o řadě svých divadelních kolegů; své autobiografii dal rámeček pamětnického vyprávění ze života staré Prahy, kočovných společností a zejména z historie Národního di-

vadla (*Kluk z Františku*). Neprosadily se jeho pokusy veseloherní ani román z divadelního prostředí (*Kruhy na vodě*).

PŘÍSPĚVKY in: Lid. noviny (1929–38); Panoráma (1929–30). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Hledali tatínka (D b. d., 1894); Po bouři (D b. d., 1896); Jak jsem je znal (vzpomínky, 1937); Sláva — tráva (vzpomínky, 1938); Kruhy na vodě (R 1940); Milován a nenáviděn (monografie o V. Budilovi, 1941); Humor plátěného světa (vzpomínky, 1942); Odříkaného chleba největší kus (D 1942); Opona spadla (vzpomínky, 1946); Divadelní všehochuť (vzpomínky, 1948); Domečky z karet (D 1948); Vojan zblízka (monografie, 1953); Písníčkář Karel Hašler (monografie, 1968); O čem vím já (monografie o J. Kvapilovi, 1971); — posmrtně: *Kluk z Františku* (P pro ml., 1973, ed. H. Běhounková); *Vavříny s trny* (podobizny, 1973). ■

LITERATURA: A. Veselý in *Hovory s herci* (1926); J. Götzová in *Profily českých herců* (1931); ■ ref. *Jak jsem je znal*: m. n. (M. Novotný), *LidN* 18. 4. 1937; kd. (Ed. Konrád), *NO* 30. 4. 1937 ■; ■ ref. *Sláva-tráva*: M. Hýsek, *Venkov* 3. 4. 1938; M. N. (Novotný), *LidN* 4. 7. 1938 ■; **AMB.** (A. M. Brousil): *Šedesátiny R. D. aneb krása slova nestárne*, *Venkov* 6. 4. 1938; ■ ref. *Kruhy na vodě*: *Inz* (L. N. Zvěřina), *Čtete* 1939/40; *rb.* (O. Srbová), *Nár. práce* 4. 7. 1940 ■; K. Koval: *Žně R. D. (k 35. jubileu práce v ND)*, *Venkov* 17. 11. 1940; J. Teichman in *Postavy českého divadla a hudby* (1941); ■ ref. *Milován a nenáviděn*: J. Kopecký, *KM* 1942; F. Listopad, *Řád* 1942 ■; ■ *k sedmdesátinám*: *amp* (A. M. Píša), *PL* 6. 4. 1946; *b* (B. Březovský), *NO* 6. 4. 1946; *-c-*, *RP* 6. 4. 1946 ■; ■ ref. *Opona spadla*: *amb.* (A. M. Brousil), *Zemědělské noviny* 18. 7. 1946; P. Laichter, *Naše doba* 1946 ■; K. Engelmüller: *R. D.*, in *O slávě herecké* (2. díl, 1947); V. Semrád in *R. D.*: *Vojan zblízka* (1953); ■ ref. *Vojan zblízka*: J. Kmuniček, *HD* 1954; *b. m.*, *RP* 16. 2. 1954 ■; ■ *k osmdesátinám*: V. Semrád, *LitN* 1956, č. 14; J. Steimar, *Divadlo* 1956; Z. Štěpánek, *Lid. demokracie* 1. 4. 1956 ■; L. Dostálová: *K pětáosmdesátinám R. D.*, *Národní divadlo* 1961, č. 4; *-v-*: nekrolog, *Tvorba* 1972, č. 16; E. Č. (Čeřovská): ref. *Kluk z Františku*, *Zlatý máj* 1973; J. Vopatřil, *Sloky starého herce dětem a přátelům* (s ukázkami veršů), *Naše rodina* 1977.

šv

Václav Deyl

* 25. 3. 1905 *Třesovice* u Hradce Králové

Prozaik a publicista, autor beletristických a populárně naučných knih pro děti a mládež.

Syn krajinického spisovatele, pedagogického a osvětového pracovníka Václava D. (1878–1961). Dětství prožil na Královéhradecku, kde jeho otec na různých místech učiteloval; po maturitě na reálce v Hradci Králové (1922) a po absolvování vojenské akademie v Hranicích (1924) se stal vojákem z povolání. 1932–35 vystudoval v Praze vysokou válečnou školu a jako důstojník generálního štábu sloužil v armádě do 1938. Po válce, během níž pracoval nejprve na ministerstvu veřejných prací a poté v Ústavu hydrologickém a hydrotechnickém v Praze, se vrátil do armády; zde působil nejprve ve vojenské kanceláři prezidenta republiky (1945–49), poté v Terezíně (1949–50), v Banské Bystrici (1950–52), v Trenčíně (1952–55) a konečně na ministerstvu národní obrany, kde zůstal až do výslužby (1960).

Společným rysem hrdinů D. próz je vášnivá touha po poznání, spojená s dobrodružstvím odvahy. V pohádkách realizuje D. tuto tendenci promítnutím každodenní skutečnosti do roviny fantazie, která se zpětně stává klíčem k objasnění záhad obyčejného života a jeho hodnot. Se stejným záměrem jsou psány i prózy pro mládež, inspirované prameny kronikářskými (*Vzdálené hřmění*, *Zlato*), historickými (*Přes moře a hory* o pobělohorském vystěhovanci, podnikateli a diplomatu Augustinu Heřmanovi, *K ostrovům trpaslíků* o lékaři a přírodovědci J. V. Helferovi, *Lovec života* o botanikovi a cestovateli A. V. Fričovi) i autorovou válečnou zkušeností (*Šedivý pramen*), a konečně i práce, ve kterých převažuje naučná složka (*Živá voda*, *Tajemství plamenů*). Na osudech hrdinů, ocitajících se při uskutečňování své představy často v mezních životních situacích, demonstuje D. se zřejmým didaktickým úmyslem nutnost osobních obětí ve prospěch cíle, který je zamýšlen jako služba člověku.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Lev Vladyka, Van Dyle; *DI*, *L. V.*, *V. D.*, *-yl*. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Ahoj*; *Důstojnické listy*; *Hlas nár. obrany*; *Humorist. listy*; *Klas*; *Lid. noviny* (1931 román *Muž, který zhasl slunce*);

Nár. listy; Nár. osvobození; Pestrý týden; Práce; Právo lidu (1924 debut); Ruch (1930 román Nádoba hřichu); Srdíčko; Střelecká revue; Svazarmovec; Světozor; Švanda dudák; Vlastovička; Zvon. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zátíši s velbloudem a jiné novelety (1932); Z tátovy kapsy (BB, pohádky, 1941); Náruč pohádek (1942); Ptačí stopou (P pro ml., 1942); Divočina (PP pro ml., 1943); Příběhy z Medové stráně (pohádky, 1943); Pohádky perníkového dědka (1943); Slunečko sedmítečné (R 1943); Vlk Rahú (P pro ml., 1944); Přes moře a hory (P pro ml., 1945); Pohádky z abecedy (1946); Do čtyř úhlů světa (PP 1946); Vzdálené hřmění (pověsti, 1946); Šedivý pramen (R pro ml., 1946); Zlato (P pro ml., b. d., 1946); O dvou Valibucích a jiné pohádky (1947); Fialový ďábel (PP pro ml., 1947); Vyzvědači (PP pro ml., 1947); Podivuhodné tajemství (pohádka, 1948); K ostrovům trpaslíků (R pro ml., 1949); Smrti se nebojím (PP pro ml., 1950); Lovce života (P pro ml., 1954). — *Ostatní práce*: Živá voda (popul. naučná próza pro ml., 1963); Tajemství plamenů (popul. naučná próza pro ml., 1967, s V. Houškou) aj. ■

LITERATURA: M. K. (Kopal): ref. Zátíši s velbloudem a jiné novelety, Nové Čechy 1933; HdK: ref. Náruč pohádek, Úhor 1942; H. R.: ref. Příběhy z Medové stráně, Úhor 1944, s. 23; bg (B. Golombek): ref. Pohádky perníkového dědka, LidN 3. 4. 1944; kp. (K. Polák): ref. Vlk Rahú, Nár. práce 5. 1. 1945 + ref. Přes moře a hory, Nár. práce 24. 3. 1945; F. Kašpar: ref. Ptačí stopou, NO 15. 5. 1946; an.: ref. Do čtyř úhlů světa, Filoz. revue 1946, č. 4–5, 4. s. obálky; F. Tenčík: Na okraj písemnictví pro děti (ref. Vyzvědači), Blok 1947/48, příloha P, s. 40; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský): ref. Příběhy z Medové stráně, Komenský 1948/49 + ref. K ostrovům trpaslíků, Komenský 1949/50; S. Bártl: ref. Lovce života, Mladá fronta 20. 7. 1954; jšr. (J. Šnobl): V. D., Zlatý máj 1969.

mch

Díblík

1855

Humoristický časopis.

Redaktoři a vydavatelé: J. Gros a A. Štrauch, Praha. — *Nakladatel*: K. Jeřábková, Praha. — *Periodicita*: od března asi do konce 1855 celkem 4 sv. o cca 70 str., stanovený interval 6 týdnů se postupně prodlužoval.

Obsah jednotlivých svazeků tvoří humoresky, deklamovánky, několik veršovaných parodií, na pokračování je otiskována Cesta do měsíce od Hovory Černobýla (nedešifrovaný pseud.), kterou je možno označit za předchůdkyni broučkůád. Pravidelné rubriky jsou zajímavé *Sociální siluety* s fejetony a žánrovými obrázky (Kritik, Vaječný trh, V neděli odpoledne, Novinkář), *Skořápky a jádra* (vtipy), *Díblík a Zouvak* (humorné dotazy a odpovědi), *Novinky* (ironické zprávy ze společnosti a z literatury, kde se často dostává na přetřes otázka plagiátu s konkrétními příklady), *Nefrankované dopisy* (listárna redakce). Příspěvateli jsou především oba redaktoři, kteří své práce nepodepisují nebo užívají pseudonymu (Gros jako Damián Šroubek), dále např. J. A. Kouble (pseud. Boskovský). Některé anonymní práce pocházejí zřejmě od začátečníků z řad studentů. D. se zaměřoval na humoristické příspěvky, k ironii sahá méně často. Nejostřejšího tónu používá při kritice soudobé české literatury a žurnalistiky; útočí na nízkou úroveň Burgersteinova Švingulanta, na Perly české, Přítel mládeže, Obzor, na J. Pospíšila a H. Jirečka. Nejrozsáhlejší prací tohoto typu je Grosova parodie na rozbor v ČČM, Estetický rozbor Kytice (básně z RK). Ani Rachejtle, které Gros a Štrauch dříve redigovali (s V. Č. Bendlem), neušly jejich posměškům; byl to asi projev jejich rozchodu s Bendlem. — Každý svazek D. má několik kreseb (vtip na frontispisu, iniciály k některým příspěvkům, ilustrace k článkům o české literatuře.)

Jen titulem souvisí s D. stejnojmenný časopis z 1865. Měl vycházet dvakrát měsíčně a střídat se s Raráškem. Jediné vydané číslo (17. 11. 1865) obsahuje humoristické nepolitické prózy i verše, má kreslené vtipy a karikatury (podtitul: Satiricko-humoristický list, redaktor a nakladatel: E. Just, Praha). — Pod titulem D. vycházelo v 19. stol. i několik krajanských časopisů severoamerických, např. v Clevelandu v 70. letech, v New Yorku koncem 70. let a pak v 2. pol. 80. let a v Chicagu v pol. 90. let. Z literárního hlediska je z nich nejvýznamnější D., který vycházel od 1885 v New Yorku a jehož redaktorem byl po určitou dobu dělnický básník L. Kochman.

LITERATURA: J. R. Vilímek in Ze zašlých dob (1908); F. Strejček: Šotek a Díblík, Zvon 1917 + in Humorem k zdraví a síle národa (1936) + Humo-

Díblík

ristické časopisy čtyřicátých a padesátých let, Z do-
by B. Němcové 1, ročenka Chudým dětem (Brno
1941).

ks

Díblík (1865) viz in Díblík (1855)

Jan Josef Diesbach

Působnost 1783—1817

Pražské knihkupectví, tiskárna a nakladatelství, vy-
dávající hlavně v 80. letech 18. století českou litera-
turu.

Majitel se psal též Diespach, Disbach, Dis-
pach, Dysbach (německy Johann J. D.), od
1795 se podepisoval jenom Jan D. (Ján D.).
Narodil se ve Vídni 1758 a po vyučení byl fak-
torem v tiskárně vdovy Jany Průšové v Praze.
1787 se stal měšťanem Starého Města praž-
ského. Měl dobré styky s M. V. Krameriem
a s knihkupcem J. Kottnauerem. Zúčastnil se
boje pražských tiskařů proti tiskaři a naklada-
teli J. F. Schönfeldovi, ale brzy se s ním smířil.
Byl místopřísežným soudním znalcem ve vě-
cech tiskařských. 1784—90 měl vlastní tiskár-
nu, 1788—1807 spravoval pronajatou Arcibis-
kupskou knihtiskárnu a byl „arcibiskupským
knihtiskařem“. Nakladatelskou činností se za-
býval 1784—1807. Nevelké knihkupectví zalo-
žil 1786 a vedl je až do své smrti. 1789 získal
povolení prodávat knihy v celých Čechách.
1789—91 tiskl také v Čes. Budějovicích, ačko-
liv zde neměl koncesi; faktorem jeho budějov-
ické tiskárny, kterou převzal po I. V. Hilgart-
nerovi, byl J. F. Zdrassa, kterému pak tiskárnu
přenechal. V budějovických tišcích uváděl na
titulním listě 3 místa: Prahu, Čes. Budějovice
a Lipsko. Zemřel 1807 a nájem Arcibiskupské

knihkárny a vlastní nakladatelství a knihku-
pectví po něm zdědila jeho žena Josefa D.,
která se psala *Vdova Josefa Diesbacha*, poz-
ději *Josefa Diesbachová — vdova, Diesbacho-
vo knihkupectví i Knihkupectví Josefa Diesba-
cha*. Arcibiskupskou tiskárnu měla pronajatu
1807—16, jejím faktorem byl 1808—12 J. Vaší-
ček (též Waschitschek), 1812—17 F. Bouček.
Nájem Arcibiskupské tiskárny postoupila Jo-
sefa D. Janu Vetterlemu, knihkupectví od ní
1812 koupil K. L. Bille. Nakladatelství a tiskár-
na J. J. D. byly umístěny na Starém Městě
pražském: 1783—87 v Jezuitské ul. v domě
U deseti panen (Karlova 46), 1787—90 v Po-
štovské ul. v Papouškově lázni (roh ul. K.
Světlé 37 a Smetanova nábřeží 18). Arcibis-
kupská knihtiskárna, kterou převzal od F. A.
Höchenbergra, byla kolem 1788 přestěhována
z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě zpět do
Klementina, Mostní ul. 4 (Křížovnické nám. 4),
kde sídlila i Josefa D. Knihkupectví bylo umís-
těno na Starém Městě a kromě let 1794—97
vždy mimo tiskárnu.

V německé a latinské produkci, která je po-
četnější a rozmanitější než česká, vydával J. J.
D. literaturu krásnou, historickou, hospodář-
skou, užitkovou, jazykovou, náboženskou
a periodika. Jeho česká produkce byla na svou
dobu rozsáhlá a obsahově přinášela nejhod-
notnější díla v 80. letech, kdy D. za redakce F.
F. Procházky vydal v reediciích řadu spisů star-
ší české literatury, a to spolu s nakladatelem
K. Widtmannem. (V 90. letech měly titulní listy
jeho knih dvojí úpravu: v jedné verzi je uve-
den tiskař, v druhé nakladatel nebo knihku-
pec.) Z historických spisů zde vyšla Roykova
Historie velikého sněmu kostnického a latin-
ské pojednání J. Dobrovského o kněžském ce-
libátu v Čechách. Od 90. let převládá mezi če-
skými knihami vydanými u D. literatura nábo-
ženská. Nakladatelská produkce Josefy D. je
celkově mnohem menší, česky vydala jen ně-
kolik příležitostných tisků a náboženských
knih.

Druhou větev tiskařské rodiny Diesbachů,
činnou v období 1763—1810, představuje *Jo-
sef Emanuel Diesbach* († 1794) se svou ženou
Evou (1733—1810) a syny Janem, Františkem
a Šebestiánem (1774—1808). J. E. D. krátce pů-
sobil v Ml. Boleslavi (1763—65), potom výluč-
ně v Praze (1810 přešel závod do majetku F.
Sommra). — On a jeho nástupci vydávali če-
sky jen konvenční náboženskou literaturu